

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI

M.ULUG‘BEK NOMIDAGI SAMARQAND
DAVLAT ARHITEKTURA-QURILISH
INSTITUTI

Kasb ta‘limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi ,5340400- Muxandislik kommunikatsiyalar qurilishi va montaji) bakalavr yo‘nalishi talabalari uchun
“Yo‘nalishga kirish “fanidan

MA‘RUZALAR MATNI

SAMARQAND- 2014 yil

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI

**M.ULUG‘BEK NOMIDAGI SAMARQAND DAVLAT ARXITEKTURA-
QURILISH INSTITUTI**

«KASB TA‘LIMI» KAFEDRASI

Kasb ta‘limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi ,5340400- Muxandislik kommunikatsiyalar
qurilishi va montaji) bakalavr yo‘nalishi talabalari uchun
“Yo‘nalishga kirish “fanidan

MA‘RUZALAR MATNI

SAMARQAND- 2014 yil

**SamDAQI ilmiy uslubiy kengashi majlisida
ko‘rib chiqilib, nashrga tavsiya
etilgan.**

Bayonnoma №_____
«___» «_____» 2014 y.

«Tasdiqlayman»
SamDAQI o‘quv ishlari bo‘yicha prorektori
_____A.T.Qo‘ldashev
«___» «_____» 2014 y.

Tuzuvchilar: SamDAQI «Kasb ta’limi» kafedrasi dotsenti,
texnika fanlari nomzodi A.Q.Raximov,
o‘qituvchi N.N.To‘raeva

Mazkur ma’ruzalar matni Kasb ta’limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi ,5340400 - Muxandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji) bakalavr yo‘nalishi o‘quv rejasiga kiritilgan “Yo‘nalishga kirish” fanining nazariy asoslarini qamrab olgan.

Ma’ruzalar matnining maqsadi Kasb ta’limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi ,5340400 - Muxandislik kommunikatsiyalar qurilishi va montaji) ta’lim yo‘nalishi talabalariga uzluksiz ta’lim tizimi, SamDAQIning tarixi, taraqqiyoti, tuzilmasi, ta’lim yo‘nalishlari, mutaxassisliklari, o‘quv rejalari, o‘quv dasturlari, ARM, talabalar bilimini baholashning reyting tizimi, talabalar olimpiyadalari, talabalarining ichki tartib qoidalari va maxsus kafedralar haqida ma’lumotlar keltirilgan.

Ushbu ma’ruzalar matni Kasb ta’limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi ,5340400 -Muxandislik kommunikatsiyalar qurilishi va montaji) bakalavr yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan

Taqrizchilar: A. S. Asliev- SamDAQI “Kasb ta’limi” kafedrasi dotsenti.
T. M, Maxmatqulov-TATU , Samarqand filiali, kafedra dotsenti.

Ushbu ma’ruzalar matni «Kasb ta’limi» kafedrasi yig‘ilishida muhokama qilinib tasdiqlangan. (bayonnoma №2. 13 sentyabr 2014 yil), “Qurilishni boshqarish” fakultetining o‘quv uslubiy kengashida ko‘rib chiqilib, ma’qullandi. (bayonnoma № _____ 2014 yil),

Soʻz boshi

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablariga mos keladigan mutaxassislar tayyorlashning asosiy shartlaridan biri, birinchi kurslardan oʻquv jarayonini yuqori darajada sifatli tashkil qilishdir . Birinchi kursda talabalar koʻp qirrali yangi hayotga, talabalar jamoasiga kirib boradilar, mustaqil ish koʻnikmasini shakllantiradilar, ular uchun yangi boʻlgan oʻquv jarayonining shakl va maqomini egallab boradilar. Birinchi kurs talabalarining bir qismi tanlagan taʼlim yoʻnalishini va kelajakda kim boʻlishini yaxshi tasavvur qila olmagan uchun qiziqish va ishtiyoq bilan shugʻullanmaydi. Ayniqsa oʻzi oʻqiyotgan oliy taʼlim muassasasi toʻgʻrisida etarli maʼlumotga ega boʻlmasa, undan gʻururlanish hissi uygʻonmaydi, oʻqishning qadriga etmaydi. Maʼruzaning boshlangʻich qismida mustaqillik davrida uzluksiz taʼlim tizimida boʻlayotgan oʻzgarishlar, Kadrlar tayyorlash milliy dasturining maqsad va vazifalari, uni amalga oshirishda Prezident va Hukumatning koʻrsatayotgan jonbozliklari, Oliy va oʻrta maxsus taʼlimining rivojlanishi, talabalarga koʻrsatilayotgan gʻamxoʻrliklar haqida toʻla va mazmunli maʼlumot beriladi. Keyin tegishli taʼlim yoʻnalishi va uning xalq xoʻjaligidagi ahamiyati haqida gapiriladi. Institut tuzilmasi, rahbariyat, ularning asosiy vazifalari, ularga murojaat qilish tartibi tushuntiriladi. Institutdagi oʻquv jarayoni haqida alohida tushuncha beriladi, uning umumiy oʻrta va oʻrta maxsus taʼlim tizimlaridagi oʻquv jarayonidan farq qiladigan tomonlari tahlil qilinadi. Institut kutubxonasining faoliyati haqida ,. unga aʼzo boʻlish qoidalari, undagi kitoblar haqida, oʻquv zallari, ayniqsa elektron kutubxonadan foydalanish tartib- qoidalari toʻgʻrisida toʻliq maʼlumot beriladi.

Talabalarni mustaqil ishlashga koʻnikma hosil qildirish muhim masala hisoblanadi. Shuning uchun ushbu mavzuga alohida ahamiyat berish zarur. Fanlardan berilgan vazifalarni bajarishga vaqtni toʻgʻri taqsimlash, kitob bilan ishlash, kompyuter maʼlumotlaridan, institutdan tashqaridagi kutubxonalardan foydalanish haqida yoʻl-yoʻriqlar koʻrsatiladi.

Talabalar bilimni nazorat qilishning reyting tizimini tushuntirishga alohida ahamiyat beriladi.

Talabalarning ilmiy jamiyati haqida gapirganda, ularning ilmiy-tadqiqot ishlarida birinchi kursdan, ishtirok etishi mumkinligi, buning uchun fan olimpiadalarida, konkurslarda, tanlovlarda ishtirok etish imkoniyatlari borligi haqida keng maʼlumot beriladi.

Shunengdek maʼruzalar matnida talabalarning huquq va majburiyatlari toʻgʻrisidagi maʼlumotlar ham keltirilgan .

1. Mavzu: Uzluksiz ta'lim tizmi. Institut tuzilmasi tarixi.

Reja.

1. Uzluksiz ta'lim tizimining fan taraqqiyotidagi o'rnini.
2. Institut taraqqiyotining qisqacha tarixi.
3. Fakultetlar, dekanatlar, kengashlar, va kafedralar.
4. Rektorlik va institut ilmiy kengashi

Tayanch iboralar. Ta'lim, Fakultetlar, dekanatlar, kengashlar, kafedralar, uzluksiz ta'lim tizimi, ilmiy kengashi, kadrlar.

1. Uzluksiz ta'limning faoliyat ko'rsatish printsiplari quyidagilardan iborat:
 - ta'limning ustuvorligi uning rivojlanishining birinchi darajali ahamiyatga ega ekanligi, bilim, ta'lim va yuksak intellektning nufuzi;

- ta'limning demokratlashuvi, ta'lim va tarbiya uslublarini tanlashda o'quv yurtlari mustaqilligining kengayishi, ta'limni boshqarishning davlat-jamiyat tizimiga o'tilishi;
- ta'limning insonparvarlashuvi, inson qobiliyatlarining ochilishi va uning ta'limga nisbatan bo'lgan turli-tuman ehtiyojlarining qondirilishi, milliy va umumbashariy qadriyatlar ustuvorligining ta'minlanishi, inson, jamiyat va atrof-muhit o'zaro munosabatlarining uyg'unlashuvi;
- ta'limning ijtimoiylashuvi ta'lim oluvchilarda estetik boy dunyoqarashni hosil qilish, ularda yuksak ma'naviyat, madaniyat va ijodiy fikrlashni shakllantirish;
- ta'limning milliy yo'naltirilganligi ta'limning milliy tarix, xalq an'analari va urf-odatlar bilan uzviy uyg'unligi, O'zbekiston xalqlarining madaniyatini saqlab qolish va boyitish, ta'limni milliy taraqqiyotning o'ta muhim omili sifatida e'tirof etish, boshqa xalqlarning tarixi va madaniyatini hurmatlash;
- ta'lim va tarbiyaning uzviy bog'liqligi, bu jarayonning har tomonlama kamol topgan insonni shakllantirishga yo'naltirilganligi;
- iqtidorli yoshlarni aniqlash, ularga ta'limning eng yuqori darajasida, izchil ravishda fundamental va maxsus bilim olishlari uchun shart-sharoitlar yaratish.

Uzluksiz ta'lim sohasidagi islohotlar quyidagilarni nazarda tutadi:

ta'lim tizimining kadrlar salohiyatini tubdan yaxshilash, tarbiyachi, o'qituvchi, muallim va ilmiy xodimning kasbiy nufuzini oshirish;

davlat va nodavlat ta'lim muassasalarining har xil turlarini rivojlantirish;

ta'lim tizimini tarkibiy jihatdan qayta qurish, ta'lim, fan, texnika va texnologiyaning, iqtisodiyot va madaniyatning jahon miqyosidagi zamonaviy yutuqlarini hisobga olgan holda ta'lim va kasb-hunar ta'limi dasturlarini tubdan o'zgartirish;

majburiy umumiy o'rta ta'limdan, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limiga o'tilishini ta'minlash;

maxsus kasb-hunar ta'limining markazlari sifatida fan va ishlab chiqarish integratsiyalashgan yangi tipdagi o'quv muassasalarini vujudga keltirish;

ilg'or texnologiyalarni keng o'zlashtirish, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar, chet el investitsiyalari ko'lamlarining kengayishi, tadbirkorlik, kichik va xususiy biznesni rivojlantirish bilan bog'liq yangi kasb-hunar va mutaxassisliklar bo'yicha kadrlar, shu jumladan boshqaruv tizimi kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish;

milliy mustaqillik printsiplari va xalqning boy intellektual merosi hamda umumbashariy qadriyatlarning ustuvorligi asosida ta'limning barcha darajalari va bo'g'inlarida ta'lim oluvchilarning ma'naviy va ahloqiy fazilatlarini rivojlantirish;

ta'limni boshqarish tizimini takomillashtirish, ta'lim muassasalarini mintaqalashtirish;

ta'lim olishda, shuningdek bolalar va yoshlarni ma'naviy-ahloqiy, intellektual va jismoniy jihatdan tarbiyalashda oila, otalar, jamoat tashkilotlari, mahallalar, xayriya va xalqaro fondlarning rolini kuchaytirish yuzasidan chora-tadbirlar ishlab chiqish hamda ularni amalga oshirish;

ta'lim jarayoni va kadrlar tayyorlash sifatiga xolis baho berish tizimini yaratish va joriy etish;

ta'lim tizimini moliyaviy, moddiy-texnika va boshqa tarzdagi resurslar bilan ta'minlash mexanizmlarini shakllantirish;

uzluksiz ta'limni fan va ishlab chiqarish bilan integratsiyalashtirishning puxta mexanizmlarini ishlab chiqish va joriy etish

;

ta'lim va ilm-fan bilan bog'liq chet el hamda xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kengaytirish va rivojlantirish;

tub erli millatga mansub bo'lmagan shaxslar zich yashaydigan joylarda ular o'z ona tillarida ta'lim olishlari uchun tashkiliy va pedagogik shart-sharoitlar yaratish;

ta'limning barcha darajalarida ta'lim oluvchilarning huquqiy, iqtisodiy, ekologik va sanitariya-gigiena ta'limi hamda tarbiyasini takomillashtirish.

Uzluksiz ta'lim tizimining faoliyat olib borishi davlat ta'lim standartlari asosida, turli darajalardagi ta'lim dasturlarining izchilligi asosida ta'minlanadi va quyidagi ta'lim turlarini o'z ichiga oladi:

maktabgacha ta'lim;

umumiy o'rta ta'lim;

o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi;

oliy ta'lim;

oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim;
kadrlar malakasini oshirish va ularni qayta tayyorlash;
maktabdan tashqari ta'lim.

Kadrlar tayyorlash milliy modelining o'ziga xos xususiyati mustaqil ravishdagi to'qqiz yillik umumiy o'rta hamda uch yillik o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini joriy etishdan iboratdir. Bu esa, umumiy ta'lim dasturlaridan o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi dasturlariga izchil o'tilishini ta'minlaydi.

Umumiy ta'lim dasturlari: maktabgacha ta'lim, boshlang'ich ta'lim (I-IV sinflar), umumiy o'rta ta'lim (I-IX sinflar), o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limini qamrab oladi.

«Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» qabul qilingandan keyin uni amalga oshirish bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining birinchilar qatorida qabul qilgan qarori 1998-yil 5-yanvardagi «Uzluksiz ta'lim tizimi uchun davlat ta'lim standartlarini ishlab chiqish va joriy etish to'g'risida» gi 5 sonli qaroridir.

2. Samarqand davlat arxitektura-qurilish instituti (SamDAQI) 1966 yilda tashkil etilgan bo'lib, qurilish sohasida respublikamizda etakchi oliy o'quv yurtlaridan biri hisoblanadi. Samarqand davlat arxitektura – qurilish instituti nafaqat O'zbekistonda, balki O'rta Osiyo respublikalari Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston va Qozog'iston qurilish industriyalariga qarashli tashkilot va korxonalarga arxitektorlar, dizaynerlar, quruvchilar, qurilish sohasi bo'yicha iqtisodchi va menedjerlar, mashinasozlar, geodeziya va kadastr sohasi uchun mutaxassislarni tayyorlashda salmoqli o'rinni egallab kelmoqda. Samarqand davlat arxitektura-qurilish institutida hozirgi kunda uzluksiz ta'lim jarayonining barcha bosqichlari bakalavriatura, magistratura va doktorantura mavjud. Jumladan, institutda 23 yo'nalishda bakalavriatura, 11 mutaxassislik bo'yicha magistratura, 11 ta ixtisoslik bo'yicha tadqiqotchi-izlanuvchilar va 8 ta yo'nalish bo'yicha katta ilmiy xodim (doktorant)lar institutda faoliyat ko'rsatmoqda.

Institutda hozirgi kunda 3300 nafar talaba va 123 nafar magistrlar ta'lim olmoqda. Talabalarga 26 ta kafedradagi 422 nafar professor-o'qituvchi, 18 nafar fan doktori va professorlar, 134 nafar fan nomzodlari va dotsentlar faoliyat olib bormoqdalar. Ulardan bir nechtasi «O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan san'at arbobi», «O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan me'mor», «O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan yoshlar murabbiysi» faxriy unvonlariga ega bo'lgan professor-o'qituvchilar arxitektura va qurilish sohasining sirlarini o'rgatmoqdalar.

Institutda ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha ham salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, fakul'tet va kafedralarni ma'naviy-ma'rifiy sohaga oid adabiyotlar bilan ta'minlash, institut hududi, fakul'tet binolari va talabalar turar joyining milliy g'oya talablari asosida jihozlash, professor-o'qituvchi va talabalarning taklif va mulohazalarini o'rganish, ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning dolzarb muammolariga oid anjumanlar, seminarlar va tadbirlar uzliksiz ravishda o'tkazilib kelinmoqda.

So'nggi yillarda institutning ilmiy uslubiy salohiyati yanada yuksaldi. Institutning mazkur o'quv yilida o'quv-uslubiy kengashi tomonidan 6 o'quv qo'llanma, 2 ta darslik muhokamadan o'tkazilib, nashrdan chiqarildi. 65 ta o'quv uslubiy ko'rsatmalar va 42 ta uslubiy qo'llanmalar muhokamadan o'tkazildi va chop ettirildi. YUzdan ortiq o'quv-uslubiy majmualar muhokama qilindi va o'quv jarayonida foydalanish uchun tavsiya etildi. 2013 yil "Yilning eng yaxshi darsligi va o'quv adabiyoti muallifi" respublika ko'rik tanlovining yakuniy ekspertiza hay'ati qaroriga asosan institut professor-o'qituvchilari yaratilgan adabiyotlar sovrindor o'rinlarga loyiq deb topildi va I, II, III darajali diplom bilan taqdirlandi.

2013 yilda institut axborot resurs markazi fondiga jami 1505 dona adabiyotlar xarid qilindi. Institutning 23 ta o'quv xonalariga zamonaviy multimediya uskunalari o'rnatildi. O'quv jarayoni professor-o'qituvchilar tomonidan zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o'tkazilishi yo'lga qo'yildi.

Institutda ilmiy-tadqiqot ishlarni amalga oshirish uchun 6 ta ilmiy tadqiqot laboratoriyalar, bitta markaz va bitta majmua (kompleks) tashkil etilgan. Ilmiy laboratoriyada imoratsozlikning O'zbekiston sharoitidagi armaturabop metallar, temir beton qobiqlar va fazoviy qurilmalarni, bino va inshootlar qurilmalari, hamda qismlarini sinovdan o'tkazish, ekologiya, suv resurslaridan oqilona foydalanish, oqova suvlarni tozalash usullarini ixtiro qilish, zamin va poydevorlar muammolarini hal qilish, chiqindilardan yangi zamonaviy qurilish materiallarini yaratish, bino va inshootlarni texnik holatini aniqlash maqsadida yangi geodezik usullarni yaratish, metrologik va standartlash ishlari, imoratlarni siljitish, ko'tarib to'g'rilash singari yuqori aniqlikda ilmiy-muhandislik ishlari amalga oshiriladi. Samarqand viloyati va unga yondosh viloyatlar qurilishi industriyasi extiyojidan kelib chiqib bino va inshootlar qurilmalari, hamda qismlarini sinovdan o'tkazish mintaqaviy markazi, ilmiy-muhandislik kompleksi tashkil etilgan. Bu ilmiy markazlar davlat sertifikatlariga ega, hamda tegishli akkreditatsiya va attestatsiyalardan o'tkazilgan.

Institutda 2013 yildan boshlab mablag' miqdori 894 580.12 evro bo'lgan xalqaro grant "UZWATER: O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimida magistrlar uchun atrof muhit muhofazasi va barqaror rivojlanishining suv resurslarini boshqarish va ulardan samarali foydalanish dasturini ishlab chiqish va amalga oshirish" loyihasi bo'yicha ishlar amalga oshirilmoqda.

SHuningdek, 2012-2014 yillarga mo'ljallangan TEMPUS dasturi asosida "Suv resurslarini boshqarish muhandisligi bo'yicha magistr tayyorlash" mavzusida Kaunass texnologiya universiteti (Latviya), Varshava universiteti (Polsha) va O'zbekiston Milliy universiteti, Toshkent davlat texnika universiteti bilan hamkorlikda ilmiy tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Institutda "Oliy ta'lim fan va ishlab chiqarish o'rtasida innovatsion korporativ hamkorlikni yo'lga qo'yish" bo'yicha 18 ta kafedralarda jami 30 ta innovatsion guruhlar faoliyat olib bormoqda. Bugungi kunda 14 ta tashkilot bilan shartnomalar tuzilib, 103 ta ilmiy texnologik muammolar ustida innovatsion hamkorlik olib borilmoqda, ushbu muammoli mazular 35 ta kurs ishi, 105 ta bitiruv malakaviy ishi, 31 ta magistrlik ishlarida tadqiq etilmoqda.

Oxirgi 2-3 yil ichida institut hududini obodonlashtirish va ko'kalamzorlashtirish, ta'mirlash sohasi bo'yicha salmoqli ishlar amalga oshirildi.

Hozirgi kunda institutni S.I.Axmedov boshqarib kelmoqda.

Institutning ma'muriy- boshqaruv tuzilmasi

Институт факультетлари

Қурилиш факультети	Архитектура факультети	Қурилишни бошқариш факультети	Мухандисли к коммуникац иялари қурилиши факультети	Кадрлар малакасини ошириш ва қайта тайёрлаш факультети	Магистратур а бўлими
-----------------------	---------------------------	-------------------------------------	---	---	-------------------------

Институт кафедралари

Архитектур авий лойхалаш кафедраси	Дизайн	Шаҳар қурилиши ва кадастр	Чизма геометрия ва муҳандисли к графикаси	Геодезия, картографи я, кадастр	Архитектур а назарияси ва тарихи
Қишлоқ архитектура си	Қурилиш ишлаб чиқариш технологияси ва машиналар	Иссиқлик, газ таъминоти ва ҳаёт фаолияти хавфсизлиги	Материалла р қаршилиги ва қурилиш механикаси	Қурилиш материаллари, буюмлари ва конструкциялар ини ишлаб чиқариш	Бино- иншоотларни лойхалаш ва сервис
Қурилишда Менежмент	Касбий таълим	Физика ва математика	Қурилиш материалла-ри, буюм-лари ва конструкцияларин и иш-лаб чиқариш технологиялари	Информати ка ва ахборот технологиял ари	Сув таъминоти таъминоти ва канализацияси
Геотехника ва автомобил йўллари	Жисмоний тарбия	Иқтисодиёт ва кўчмас мулк экспертизас и	Тилларни ўрганиш	Социология ва иқтисодий назария	Тасвирий санъат
Фалсафа			Ўзбекистон тарихи		

3 «Muhandislik kommunikasiylari qurilishi» fakulteti 1976 yilda «Ekonomika santexnika» fakulteti nomi bilan ochilib, 2002 yildan 2011 yilgacha «Muhandislik kommunikasiylari qurilishi va menejment» fakulteti hozirda «Muhandislik kommunikasiylari qurilishi» fakulteti deb ataldi.

«Muhandislik kommunikasiylari qurilishi» fakultetida fundamental va umum kasbiy hamda maxsus tayyorgarlikga ega boʻlgan muhandis, muhandis quruvchi, geodeziya, kartografiya va kadastr mutaxassisliklari hamda muhandis-pedagog bakalavrlar tayyorlanadi.

«Muhandislik kommunikasiylari qurilishi» fakultetida oliy taʼlim muassasasi SamDAQIning oʻquv-ilmiy va maʼmuriy boʻlinmasi hisoblanib, kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq tegishli taʼlim yoʻnalishlari va mutaxassislari boʻyicha talabalarni oʻqitish, taʼlim-tarbiya jarayonlarini uzviy va uygʻunlashgan holda olib borishni taʼminlash, shuningdek fakultet tarkibiga kiruvchi kafedralarning ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish ishlari bilan shugʻullanadi.

Fakultet kafedralari:

- Suv taʼminoti va kanalizatsiya
- Issiqlik, gaz taʼminoti va hayotiy faoliyat havfsizligi
- Geodeziya, kartografiya va kadastr
- Fizika va matematika

lim yoʻnalishla Fakultet quyidagi taʼri boʻyicha bakalavrlarni tayyorlaydi:

- Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va mantaji
- Kasb taʼlimi: Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va mantaji
- Geodeziya, kartografiya va kadastr

Quyidagi mutaxassislik boʻyicha magistrnlarni tayyorlaydi:

- Suv taʼminoti, kanalizatsiya, suv havzalarini muhofaza qilish va ulardan samarali foydalanish
- Oqova suvlarni tozalash va suv resurslarini muhofaza qilish
- Muhandislik tizimlari va mahsus uskunalar mantaji texnologiyasi

“Arxitektura fakulteti” Samarqand Davlat arxitektura qurilish instituti Qurilish fakulteti tarkibidan 1969 yilda ajralib chiqdi. Bugungi kunda fakultetda 90 nafardan ortiq professor-oʻqituvchilar faoliyat koʻrsatmoqda. Arxitektura sohasining etuk olimlari M. Q. Axmedov, A. S. Uralov, K.D. Raximovlar Toshkent arxitektura-qurilish institutining doktorlik va nomzodlik dissertatsiyalarini yoqlash boʻyicha ilmiy ixtisoslashgan kengashi aʼzolaridir.

“Oʻzbekiston Respublikasida xizmat koʻrsatgan yoshlar murabbiysi” va “Oʻzbekistonda xizmat koʻrsatgan sanʼat arbobi” oliy unvonlariga sazovor boʻlgan professorlar A. S. Uralov va E. M. Muhammadievlar nafaqat fakultetimiz, balki institutimizning ham faxri hisoblanishadi.

1998-yildan boshlab fakultetda 18.00.01 - “Arxitektura nazariyasi va tarixi, arxitektura yodgorliklarini taʼmirlash” ixtisosligi boʻyicha aspirantura, 2000-yildan eʼtiboran ushbu ixtisoslik boʻyicha doktorantura tashkil etildi va bugungi kunda respublikamiz uchun nafaqat oliy malakali bakalavrlar va magistrlar, balki yuqori saviyali ilmiy pedagogik kadrlar ham tayyorlanib kelinmoqda.

Arxitektura fakulteti SamDAQIning oʻquv ilmiy va maʼmuriy boʻlinmasi hisoblanib, kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq tegishli taʼlim yoʻnalishlari va mutaxassislari boʻyicha talabalarni oʻqitish, taʼlim tarbiya jarayonlarini uzviy va uygʻunlashgan holda olib borishni taʼminlash, shuningdek fakultet tarkibiga kiruvchi kafedralarning ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish ishlari bilan shugʻullanadi.

Fakultet kafedralari:

- Arxitekturaviy loyihalash
- Arxitektura nazariyasi va tarixi
- Landshaft dizayni va interer
- Tasviriy sanʼat
- Qishloq arxitekturasi
- CHizma geometriya va muhandislik grafikasi

Fakultet quyidagi taʼlim yoʻnalishlari boʻyicha bakalavrlarni tayyorlaydi:

- Arxitektura
- Landshaft dizayni va interer
- Kasbiy taʼlim: tasviriy sanʼat va muhandislik grafikasi
- Qishloq aholi punktlarini arxitekturaviy loyihalashni tashkil etish
- Qishloq qurilishini loyihalash
- Landshaft arxitekturasi

Quyidagi mutaxassislik boʻyicha magistrnlarni tayyorlaydi:

- Arxitektura nazariyasi va tarixi, arxitektura yodgorliklarini tiklash
- Bino va inshootlar arxitekturasi
- SHaharsozlik va qishloq aholi yashash joylarini hududiy rejalashtirish
- Landshaft arxitekturasi

“Qurilish fakulteti”1966 yilda institutda tashkil etilgan birinchi fakultet bo‘lgan. Qurilish fakulteti mutaxassislar tayyorlashni (talim yo‘nalishi va mutaxassisliklar bo‘yicha) ishlab chiqarishdan ajralgan holda amalga oshiradi. Fakultet ta‘lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasini kengaytirish va mustahkamlash maqsadida yirik soha korxonalari (SamFQL, SamMCHJL, SamML) bilan hamkorlikda ishlaydi. Qurilish fakulteti oliy ta‘lim muassasasining o‘quv-ilmiy va ma‘muriy bo‘linmasi hisoblanib, kadrlar tayyorlash milliy dasturiga muvofiq tegishli ta‘lim yo‘nalishlari va mutaxassislari bo‘yicha talabalarni o‘qitish, ta‘lim-tarbiya jarayonlarini uzviy va uyg‘unlashgan holda olib borishni ta‘minlash, shuningdek fakultet tarkibiga kiruvchi kafedralarning ilmiy-tadqiqot ishlarini muvofiqlashtirish ishlari bilan shug‘ullanadi.

Fakultet kafedralari:

- Bino inshootlarni loyihalash va servis
- Qurilish konstruksiyalari
- Geotexnika va avtomabil yullari
- Qurilish materiallari,buyumlari va konstruksiyalarini ishlab chiqarish
- Qurilish ishlab chiqarish texnologiyasi va mashinalar
- Qurilish mexanikasi va materiallar qarshiligi
- Fakultet quyidagi ta‘lim yo‘nalishlari bo‘yicha bakalavrlarni tayyorlaydi:
- Bino va inshootlar qurilishi
- Qurilish materiallari,buyumlari va konstruksiyalarini ishlab chiqarish
- Kommunal maishiy xizmat va serves
- Avtomobil yullari va aeradromlar
- Er usti transport tizimlari
- Kasbiy ta‘lim (bino va inshootlar qurilishi)
- Kasbiy ta‘lim (er usti transport tizimlari)

Quyidagi mutaxassislik bo‘yicha magistrnlarni tayyorlaydi:

- Bino va inshootlar qurilishi
- Qurilish materiallari,buyumlari va konstruksiyalarini ishlab chiqarish

Fakultet O‘zbekiston respublikasi oliy ta‘lim muassasalari bilan doimiy ravish hamkorlik ishlarini olib bormoqda.

“Qurilishni boshqarish “fakulteti 2012 yil tashkil etilgan. Fakultet bitiruvchilar viloyat Arxitektura va qurilish boshqarmalari, Avtoyo‘l loyihalash instituti, obodonlashtirish departamenti, viloyat Er resurslari va davlat kadastr boshqarmasi, Er tuzish va ko‘chmas mulk kadastri xizmati davlat unitar korxonasi, Uzdaverloyiha instituti Samarqand filiali, viloyat O‘rta maxsus va kasb hunar kollejlari boshqarmasi, viloyat davlat soliq boshqarmasi er va ko‘chmas mulkni soliqqa tortish bo‘limlarida, ko‘chmas mulkni baholash xususiy korxonalarida, qurilish ishlab chiqarish tashkilotlari, loyihalash institutlari rejalashtirish-iqtisodiy bo‘limlarida texnik, katta mutaxassis, bo‘lim boshliqlari, korxona rahbarlari sifatida faoliyat yuritishlari mumkin.

Fakul’tet kafedralari:

- Qurilishda menejment;
- Informatika va axborot texnologiyalari;
- Iqtisodiyot va ko‘chmas mulk ekspertizasi;
- Shahar qurilishi va kadastr;
- Kasbiy ta‘lim.

Fakultet quyidagi ta‘lim yo‘nalishlari bo‘yicha bakalavrlarni tayyorlaydi:

- Menejment (tarmoqlar va sohalar bo‘yicha);
- Ko‘chmas mulk ekspertizasi va uni boshqarish;
- Shahar qurilishi va xo‘jaligi.
- Kasbiy ta‘lim.

Fakultet quyidagi ta‘lim yo‘nalishlari bo‘yicha magistrnlarni tayyorlaydi:

- Bino va inshootlar kadastri.

4 . Rektor - lotincha “rektor” so‘zidan olingan bo‘lib, oliy ta‘lim muassasasining rahbari degan ma‘noni anglatadi. Rektor O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tayinlanadi va u o‘zi rahbarlik qilayotgan oliy ta‘lim muassasasida "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" (dastur to‘g‘risida o‘qish davomida to‘liq ma‘lumotlarga ega bo‘lasiz) asosida ta‘lim sohasidagi yagona davlat siyosatini ro‘yobga chiqarishga mas‘ul. SHu bilan birga rektor oliy ta‘lim muassasasi faoliyatiga taalluqli kelajakka mo‘ljallangan ishlarni rejalashtiradi va ularni amalga oshirishni ta‘minlaydi, oliy ta‘lim muassasasi vakolati

doirasida xodimlar va talabalar bajarishlari majburiy bo'lgan buyruqlar chiqaradi, talabalarning o'qish sharoitlarini yaxshilashga va ularni o'z vaqtida stipendiya bilan ta'minlab turishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshiradi.

Rektor oliy ta'lim muassasasiga rahbarlik qilishda o'z huzurida tuzilgan ilmiy kengash, o'rinbosarlari- prorektorlar, fakultet dekanlari va kafedra mudirlari faoliyatlariga tayanadi.

Ilmiy kengash- oliy ta'lim muassasasining rektor rahbarligida prorektorlar, fakultet dekanlari, etakchi kafedra mudirlari, professor-o'qituvchilar, a'lo darajada o'qiydigan faol talabalar tarkibidan iborat jamoatchilik tashkiloti bo'lib, u ta'lim muassasasidagi o'quv, ilmiy-uslubiy, ilmiy-tadqiqot, ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni uyg'unlashtirishga qaratilgan asosiy masalalarni muhokama etadi va ular bo'yicha qarorlar qabul qiladi. Talabalar ilmiy kengash majlisga kiritilgan masalalarning muhokamasida undagi o'z vakillari orqali ishtirok etishlari mumkin.

Prorektor so'zi "rgo"-birga va "rektor" so'zlaridan tashkil topgan bo'lib, birga boshqarish ma'nosini bildiradi. Oliy ta'lim muassasalarida prorektorlar, asosan, quyidagi masalalar bo'yicha": faoliyat ko'rsatadilar: **ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha prorektor; o'quv ishlari bo'yicha prorektor; ilmiy ishlar va axborot texnologiyalari bo'yicha prorektor; iqtisod va tadbirkorlik ishlari bo'yicha prorektor.**

Ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklar bo'yicha oliy talim muassasasi tarkibida fakultetlar tashkil etiladi. Fakultetda, odatda, bakalavriyatning bir nechta ta'lim yo'nalishlari bo'yicha o'quv-tarbiya jarayoni tashkil etilishi mumkin.

Fakultet - lotincha "fakultas" so'zidan olingan bo'lib, oliy ta'lim muassasasining o'quv- ilmiy va ma'muriy bo'linmasi ma'nosini bildiradi. Fakultetni dekan boshqaradi. Fakultetda uning yo'nalishiga qarab bir nechta kafedralar faoliyat ko'rsatishlari mumkin.

Dekan - (lot. Dekanus- o'nboshi; Qadimgi Rim ko'shinida 10 ta askarning boshlig'i) oliy ta'lim muassasasida fakultetning o'quv, ilmiy va tarbiyaviy ishlari rahbari. Fakultet dekanining ma'naviyat va ma'rifat masalalari hamda o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosarlari bo'ladi. Dekanning idorasi dekanat deb ataladi. Dekanat oliy ta'lim muassasasining talabalar bilan ishlaydigan asosiy bo'linmasidir. Dekan quyidagi vazifalarni bajaradi:

- fakultet doirasida ilmiy kengashga rahbarlik qiladi va talabalar ilmiy- tadqiqot ishlari kengashi faoliyatini nazorat qiladi;
- fakultetning o'quv- tarbiyaviy, ilmiy-uslubiy, ilmiy- tadqiqot ishlariga bevosita rahbarlik qiladi;
- o'quv reja, o'quv dasturlari va boshqa me'yoriy hujjatlar bajarilishini ta'minlaydi;
- kafedralararo ilmiy-uslubiy, ilmiy-amaliy majlislar va konferensiyalarni tashkil qiladi va o'tkazadi;
- o'quv jarayoni jadvali tuzilishiga rahbarlik qiladi;
- o'quv jarayonida talabalarning davomati va o'zlashtirishini nazorat qiladi, ularning bilim darajasini reyting tizimi asosida baholashni tashkil qiladi;
- o'quv jarayoniga yangi pedagogik o'quv texnologiyalarni joriy etish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqadi va amalga oshiradi;
- talabalarni kursdan kursga o'tkazish, akademik ta'tillar berish, davlat attestatsiyasiga qatnashish va bitiruv ishlarini himoya qilishga tegishli buyruqlar tayyorlaydi;
- o'rnatilgan tartibda talabalarni stipendiyalarga tavsiya etadi va talabalar turar joyidan joy beradi;
- fakultetni avval bitirganlar bilan aloqa o'rnatadi. Ularning amaliy faoliyati davomida to'plagan ijodiy tajribalarini o'rganadi va ularni kadrlar tayyorlash sifatini oshirishda qo'llaydi;
- iqtidorli va o'qishda alohida yutuqlarga erishgan talabalarga zaruriy sharoitlar yaratib beradi;
- talabalarning mustaqil ishi uchun sharoit yaratadi va uning nazoratini tashkil etadi;
- ta'lim - tarbiya sifatini yanada oshirish maqsadida talabalarning ota-onalari, vasiylik, jamoatchilik kengashlari a'zolarini bu ishga jalb qiladi;
- talabalarni guvohnoma, reyting daftarchasi, boshqa hujjat va ma'lumotlar bilan ta'minlaydi.

Oliy ta'lim muassasasida ta'lim yo'nalishlari o'quv rejasidagi fanlar bo'yicha mashg'ulotlar tegishli kafedralar tomonidan amalga oshiriladi.

Kafedra (yunoncha kathedra - stul, o'rindiq - minbar, unga ko'tarilib ma'ruza o'qiladi, nutq so'zlanadi va auditoriya oldida chiqish qilinadi);

Oliy ta'lim dasturidagi o'zaro bog'liq fanlarni o'qitish va soha bo'yicha ilmiy va ilmiy - uslubiy tadqiqotlar o'tkazuvchi bo'linma. Kafedralar umumta'lim, umumkasbiy yoki ixtisoslik yo'nalishlari bo'yicha tashkil etiladi. Kafedra oliy ta'lim muassasasining boshlang'ich va asosiy o'quv - ilmiy markazidir. Kafedrani uning mudiri boshqaradi.

.Nazorat savollari

1. U zluksiz ta'lim tizimidagi, fan taraqqiyotining qanday o'rni bor ?
2. Institut tarkibidagi nechta fakultetlar faoliyat ko'rsatmoqda ?
3. Institutning qisqacha tarixi haqida ma'lumot?
4. Hozirgi kunda arxitektura-qurilish institutida nechta professor- o'qituvchilar faoliyat ko'rsatayapdi?
5. Fakul'tet kafedralarini bir-biridan farqi ayting?
6. U zluksiz ta'lim tizimiga nimalar kiradi?
7. Kafedralar qandae nashkil etiladi?
8. Fakultetni kim boshqaradi?
9. Kafedrani kim boshqaradi?
10. Institut Ilmiy kengashi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992.– 47 b.
2. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1997.– 63 b.
3. Karimov I.A. Milliy istiqlol g‘oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. – Toshkent: O‘zbekiston, 2000. – 77 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.

Asosiy darsliklar va o‘quv qo‘llanmalar

5. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun meyoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami. O‘MKHTM. Toshkent, 2005.
6. Olimov Q.T. va boshqalar. Ixtisoslik fanlarini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2004.
7. Semushina L.G., Yaroshenko N.G. Soderdaniye i texnologii obucheniya v srednix spetsialnix uchebnix zavedeniyax. – Moskva: Masterstvo, 2001.
8. Mirsaidov K.J. Ixtisoslik fanlarini o‘qitish va ishlab chiqarish ta’limi. – Toshkent: Shiituvchi, 1996.
9. Xodjaboyev A. Xusanov L. Kasbiy ta’lim metodologiyasi. T.: Fan va texnologiyalar, 2007.
10. Abduqudusov O. O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirish muammolari. Metodik qo‘llanma. – Toshkent, 2002.
11. OTB O‘zB-1737 loyihasi. Ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. Trenerlar uchun qo‘llanma. – Toshkent, 2002.
12. ES-TACIS EDUZ-9803 «O‘zbekistonda kasb-hunar ta’limi islohatiga ko‘mak» loyihasi. «Ta’lim shakllari: mazmun, tanlash va amalga oshirish» Ekspress qo‘llanma. – Toshkent, 2002.
13. Germaniya Texnikaviy hamkorlik doirasidagi «Kasbiy pedagogika» mavzusidagi seminar materiallari. – Berlin, 1999.
14. Mirqosimov M, Shukurov A. Dars kuzatish va uni tahlil qilishning pedagogik yo‘nalishlari. Metodik tavsiyalar. – Toshkent, 1998

2-Mavzu:Ta’lim yunalishlari va mutaxassisliklar. O`quv rejasi. Nazariy va Amaliy ta’lim. Umumkasbiy va ixtisoslik fanlarning qisqacha mazmuni. Talaba tanlovi fanlari

Reja:

- 1. Ta’lim yunalishlari va mutaxassisliklar
- 2. O`quv rejasi. Nazariy va Amaliy ta’lim
- 3. Umumkasbiy va ixtisoslik fanlarning qisqacha mazmuni

Tayanch iboralar: ta’lim mutaxassislik o`quv reja nazariy va Amaliy ta’lim Seminar, seminar turlari, boshqarish, samaradorlikni baholash, savol - javob texnikasi.

- 1. Ma’ruza, kirish ma’ruza, yakuniy ma’ruza, umumlashtiruvchi ma’ruza, muammoli ma’ruza, qo’shilgan ma’ruza, oldindan ko’zlangan xatoliklar bilan ma’ruza, maslahat ma’ruza, axborotli ma’ruza, ma’ruzalarda ta’lim texnologiyasi

Sam DAQI da mavjud Ta’lim yunalishlari va mutaxassisliklar ro‘yxati

№	Kodi	Nomi	Tayanch OTM
1 kurslar (bakalavr)			
1	5340100	Arxitektura (turlari bo'yicha)	TAQI
2	5150900	Dizayn Interer	TMRDI
3	5150900	Dizayn (landshaft)	TMRDI
4	5340200	Bino va inshootlar qurilishi (sanoat va fuqaro binolari qurilishi)	TAQI
5	5340500	Qurilish materiallari, buyumlari va konstruksiyalarini ishlab chiqarish	TAQI
6	5311500	Geodeziya, kartografiya va kadastr (qurilish)	TAQI
7	5610100	Xizmatlar sohasi (Uy-joy va kommunal, maishiy xizmatlar)	TAQI
8	5340400	Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji	TAQI
9	5230200	Menejment (qurilish)	TAQI
10	5111000	Kasb ta'limi (tasviriy san'at va muhandislik grafikasi)	TAQI
11	5111000	Kasb ta'limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi)	TDIU
12	5111000	Kasb ta'limi (5340400-Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji)	TAQI
13	5340300	SHahar qurilishi va xo'jaligi	TAQI
14	5340800	Avtomobil yo'llari va aerodromlar	TAQI
15	5340900	Ko'chmas mulk ekspertizasi va uni boshqarish	TAYI
16	5341000	Qishloq hududlarini arxitektura-loyihaviy tashkil etish	TAQI
2-3-4 kurslar			
1	5340100	Arxitektura (turlari bo'yicha)	TAQI
2	5150900	Dizayn Intererni loyihalash	TMRDI
3	5340200	Bino va inshootlar qurilishi (sanoat va fuqaro binolari qurilishi)	TAQI
4	5340500	Qurilish materiallari, buyumlari va konstruksiyalarini ishlab chiqarish	TAQI
5	5311500	Geodeziya, kartografiya va kadastr (geodeziya)	TAQI
6	5311500	Geodeziya, kartografiya va kadastr (bino va inshootlar kadastri)	TAQI
7	5610100	Xizmatlar sohasi (Uy-joy va kommunal, maishiy xizmatlar)	TAQI
8	5340400	Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji (suv ta'minoti va kanalizatsiya)	TAQI
9	5340400	Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji (Issiqlik, gaz ta'minoti va ventilyasiya)	TAQI
10	5230200	Menejment (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)	TDIU
11	5111000	Kasb ta'limi (tasviriy san'at va muhandislik grafikasi)	TAQI
12	5111000	Kasb ta'limi (5340200 - Bino va inshootlar qurilishi)	TAQI
13	5111000	Kasb ta'limi (5340400-Muhandislik kommunikatsiyalari qurilishi va montaji)	TAQI
14	5340300	SHahar qurilishi va xo'jaligi	TAQI
15	5340800	Avtomobil yo'llari va aerodromlar	TAYI
16	5340900	Ko'chmas mulk ekspertizasi va uni boshqarish	TAQI
17	5341000	Qishloq hududlarini arxitektura-loyihaviy tashkil etish	TAQI
5 kurs			
1	5580100	Arxitektura	TAQI
2	5581200	Qishloq qurilishini loyihalash	TAQI
3	5581000	Landshaftlar arxitekturasi	TAQI
4	5581100	Qishloq aholi punktlarini arxitekturaviy rejalashtirishni tashkillashtirish	TAQI
№	Kodi	Nomi	Tayanch OTM
1 kurslar (magistratura)			
1	5A340101	Bino va inshootlar arxitekturasi (inshootlar turi bo'yicha)	
2	5A340102	Arxitektura nazariyasi va tarixi, arxitektura yodgorliklarini tiklash	
3	5A340103	SHaharsozlik va qishloq aholi yashash joylarini kompleks qurish	
4	5A340104	Landshaftlar arxitekturasi	
5	5A340201	Bino va inshootlar qurilishi (energiya samarali binolarni loyihalash)	
6	5A340401	Suv ta'minoti, kanalizatsiya, suv resurslarini muhofoza qilish va ulardan samarali foydalanish	
7	5A340501	Qurilish materiallari, buyumlari va konstruksiyalarini ishlab chiqarish	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
	<i>Iqtisodiyot va servis kursi</i>	<i>1336</i>		<i>724</i>					<i>1kl, 2ki</i>	<i>612</i>	<i>2</i>	<i>1</i>		<i>2</i>	<i>6</i>	<i>6,7</i>	<i>11,5</i>	<i>15</i>
3.11	Qurilish iqtisodiyoti	132		72	36	36			ki	60					4			
3.12	Menegment	106		56	28	28				50								4
3.13	Moliyaviy boshqaruv hisobi	182		100	50	50			ki	82						3	3,5	
3.14	Bino va inshootlarni texnik baholash	132		72	36	36				60					2	2		
3.15	Bino va inshootlarni texnik ekspluatatsiyasi	106		56	28	28			kl	50							4	
3.16	Kommunal maishiy xizmat ko'rsatish va servis asoslari	132		72	36	36				60			2	2				
3.17	Metrologiya, standartlashtirish, sertifikatlashtirish va sifat nazorati	106		56	28	28				50								4
3.18	Hayot faoliyat xavfsizligi va mehnat muhofazasi	106		56	28	14	14			50								4
3.19	Qurilish-remont ishlarini tashkil etish	76		42	28	14				34								3
3.20	Qurilishda bahoni shakllantirish va smeta ishi	106		56	28	28				50							4	
3.21	Tanlov fanlar	152		86						66	2	1						
3.21.1	A) Ish hujjatlarini yuritish V) Lotin alifbosi	32		18		18				14	1							
3.21.2	A) Elementar fizika V) Elementar matematika	32		18		18				14	1							
3.21.3	A) Bino va inshoot-ni loyiha-sh asos-i V) Yo'nalishga kirish	32		18 18	18	18				14		1						
3.21.4	A)Sanoat binolari B) Qurilish konstruksiyalari	56		32	24	8				24						1,7		
4.00	Ixtisoslik fanlari	724	9.9	394					2ki,1kl	330						6,3	7	13
4.01	Issiqlik, gaz ta'minoti, shamollatish va suv ta'minoti, kanalizatsiya tizimlariga servis xizmat ko'rsatish	156		84	42	42			kl	72						2,3	3	
4.02	Servis tizimlari va ob'ektlarni tashxisi va ekspertizasi	132		72	36	36				60						4		
4.03	Uy-joy kommunal xo'jaligi iqtisodiyoti va boshqaruvi	106		56	28	28			ki	50								4
4.04	Ko'chmas mulkdan foydalanishni tashkil etish va boshqarish	156		84	42	42				72							4	2
4.05	XUJMSH ni tashkillashtirish va moliyaviy boshqarish	126		70	28	42			ki	56								5
4.06	Tanlov fanlar	48		28	16	12				20								2
		48		28	16	12				20								2
5.00	Qo'shimcha fanlar	450	6.10	252						198					6	6	2,5	
5.01	Xorijiy investitsiyalar	64		36	18	18				28						2		
5.02	Amaliy ingliz tili	64		36		36				28							2,5	
5.03	Kompyuterda loyihalash	97		54	24	30				43					3			
5.04	Binolarda servis sharoitini yaratishda arxitekturaning maxsus masalalari	97		54	28	26				43					3			
5.05	Servis faoliyati	128		72	30	24				56						4		
	Jami	7344	100	4080						3264	30	30	30	30	30	30	30	30
	Malakaviy amaliyot	864																
	Bitiruv malakaviy ishi	324																
	Joriy va davlat attestatsiyalari	972																
	Jami	2160																
	HAMMASI:	9504									30	30	30	30	30	30	30	30

Izohlar:

- Oliy ta’lim muassasasi ixtisoslik fanlari ro’yxatini tuzishda kadrlar buyurtmachilarining talablarini e’tiborga oladi.
- Harbiy tayyorgarlik mashg’ulotlari qo’shimcha fanlar blokining soatlari hisobiga, harbiy yig’in esa ta’til vaqti hisobiga o’tkaziladi. Harbiy tayyorgarlik mashg’ulotlari o’tkazilmaydigan hollarda mehnat bozori va kadrlar buyurtmachilarining talablariga moslanuvchanligi va harakatchanligini ta’minlash uchun Ilmiy kengashning qarori bilan foydalaniladi.
- O’quv reja asosida oliy ta’lim muassasi har yili ishchi o’quv rejasini tuzadi. Bunda oliy ta’lim muassasasiga talabalar yuklamasining haftalik hajmini saqlagan holda o’quv fanlari bloki hajmini 5 foizgacha, bloklar tarkibidagi fanlar hajmini 10 foizgacha o’zgartirish huquqi beriladi.
- O’quv fanlari hajmining kamida 20 foizi mustaqil ta’lim tarzida o’zlashtirilishi shart.
- Talaba bilimini baholash reyting tizimiga muvofiq o’quv jarayoni davomida va attestatsiya haftasida amalga oshiriladi (JB – joriy baholash, OB – oraliq baholash, YAB – yakuniy baholash).
- Bitiruv malakaviy ishini bajarish muddatlari tarkibiga uni himoya qilish ham kiritiladi.
- * Jismoniy madaniyat va sport fani tarkibida 28 soat hajmida «Valiologiya asoslari» nazariy kursi o’qitilishi ko’zda tutiladi.

O’quv jarayonining tarkibiy qismlari	Haftalar soni	Semestr	Davlat attestatsiyasi
Nazariy va amaliy ta’lim	136	1-8	1. Gumanitar va ijtimoiy-iqtisodiy fanlardan
Malakaviy amaliyot	16	2-4,6-8	2. CHet tili
Joriy va davlat attestatsiyalari	18	1-8	3. Bitiruv malakaviy ishini himoya qilish
Bitiruv malakaviy ishi	6	8	
Ta’tillar	28	1-8	

O’quv ishlari prorektori:

A.T. Qo’ldashev

O’quv bo’limi boshlig’i:

SH.A.Buriboev

«Qurilish» fakulteti dekani:

M.M.YAkubov

I bosqich. O’quv mashg’ulotiga kirish - o’quv mashg’ulotining mavzusini ifodalash, mustaqil o’qish uchun mavzu, maqsad, vazifa va ma’ruza rejasi, adabiyotlarni, ushbu mavzu bo’yicha kalitli toifalar va tushunchalarni, o’z-o’zini tekshirish uchun savol va topshiriqlarni ma’lum qilish.

II bosqich. Asosiy, axborotli - ma’ruza mashg’uloti rejasiga qat’iy rioya qilish, o’quv mashg’ulotining texnologik xaritasiga binoan ta’lim maqsadlarini amalga oshirish bo’yicha ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilarning tartibiy harakatlari.

III bosqich. YAkuniy – natijaviy - yakuniy xulosalar qilish, ushbu mavzu bo’yicha asosiy o’quv axborotiga ta’lim oluvchilar e’tiborini qaratish. O’zaro baholash va o’zining faoliyati haqida fikr yuritishni tashkillashtirish; bajarilgan ishni kelgusi kasbiy faoliyati uchun ahamiyatligi to’g’risida ma’lum qilish.

An'anaviy ta'lim berish tizimida o'quv materialini to'zib chiqishning birligi "mavzu" hisoblanadi. Talaba uchun o'quv materialining haqiqiy birligi bo'lib, o'quv mashg'uloti xizmat qiladi, mavzu esa uni o'rganishning o'qituvchi tomonidan e'lon qilinadigan faqat nomlanishidir.

SHu bois, talabalar alohida o'quv birliklari o'rtasidagi aloqa va o'zaro aloqani aniq anglamasdan mavzuni o'rganadilar: bu erda o'quv materialini "bo'laklab-mazuviy" o'rganish xususiyati ko'rinib turibdi.

Hozirgi vaqtda o'quv materialini tuzilmaga solish modul asosida amalga oshirilmoqda. Bu ham talabada birdaniga harakatning to'liq yo'nalishini, ya'ni barcha qismlar (o'quv yoki modul birliklar) o'rtasidagi aloqalarni aniqlash ular tomonidan berilgan o'quv materialini chegarasida BMK izchillikda egallash degani emas.

Aqliy harakatlarni bosqichma-bosqich shakllantirishning psixologik nazariyasiga muvofiq, bu muammo o'qitish tuzilmasiga qiziqtiruvchi bosqichni kiritish orqali hal etish mumkin. Uning vazifasi - ta'lim oluvchilarda kutilayotgan o'quv materialini egallash uchun qiziqish (bizning holatda-o'quv fani/kurs) ta'minlash, modomiki harakatning to'liq yo'nalishi o'quv materialini barcha tashkil etuvchilari o'rtasidagi aloqani aniqlashi mumkin.

Oliy maktabda ta'lim fan/kursning qiziqtiruvchi bosqichi kirish ma'ruzasi hisoblanadi. Uning maqsadi-o'quv fani/kursi to'g'risida birinchi umumiy tasavvo'rni berish va talabalrni ish jarayonida, oldindagi o'quv faoliyati natijalariga va ularni nazorat tizimi va baholashiga yo'naltirish hisoblanadi.

- talabalarni fan/kursning ahamiyati, vazifasi va uning o'rni, o'quv fanlar tizimida hamda kasbiy tayyorgarligidagi o'rni bilan tanishtirish;

- tuzilmaga qisqacha sharh berish, fanni va amaliyot rivojlanishini, bunda mashhur olimlarning nomini aytib, bu sohadagi erishilgan yutuqlarni yoritib berish;

- ushbu bilimlar sohasidagi tadqiqot istiqbollari yo'nalishlarini bayon etish;

- fan/kurs doirasida uslubiy va tashkiliy ishlar xususiyatlarini yoritish;

- tavsiya etilayotgan o'quv - uslubiy adabiyotlar tahlilini amalga oshirish;

- hisobot/baholash shakllari va vaqtni aniqlash.

Mavzuviy ma'ruzada ta'lim berish texnologiyasining variantlari

I bosqich.

1.1.Ma'ruza mavzusini e'lon qiladi, (talabalarga tarqatilgan matnda mavjud) asosiy savol, ahamiyatli tushuncha va so'zlarni eslatadi.

1.2.Ma'ruza mashg'ulotining kutilayotgan o'quv natijalari va uni olib borish rejasi bilan tanishtiradi.

II bosqich.

2.1. *Vazifani eslatadi:* Insert texnikasidan foydalanib, ma'ruza matnini o'qib chiqish. Tanishib chiqish uchun o'rtog'i bilan matn almashishni taklif etadi.

2.2. *Talabalarni erkin bo'lish belgisi bo'yicha guruhlariga bo'ladi.*

1 - variant

- Mavzu bo'yicha "ekspert" bo'lishlarini ma'lum qiladi.

- Ekspert varaqlarini tarqatadi - ularning matnini kodoskop orqali namoyish etadi va sharhlaydi.

- Guruhlarda ish boshlang'anini ma'lum qiladi: jamoaviy yoki juftliklarga bo'linib savollarga javob tayyorlaydilar.

- Taqdimot boshlang'anligini e'lon qiladi.

Guruh sardori/guruh a'zolari ular tomonidan o'zlashtirgan materialni namoyish etuvchi materiallardan foydalanib bayon qiladilar; boshqa guruh taklifiga qo'shilishlari yoki qo'shilmasliklarini asoslaydilar; savollarga javob beradilar.

O'qituvchi maslahatchi vazifasini bajaradi.

2 - variant

- Xar bir guruh a'zosi mavzu bo'yicha "ekspert" bo'lishlarini va boshqalarni o'qitishlarini ("Ilon izi" texnikasi) ma'lum qiladi.

- Savollar miqdoriga bog'liq holda, o'zlashtiriladigan material bo'yicha, barcha talabalarga ishlashlari kutilayotgan, ekspert guruhi raqamini (1, 2, 3, 4, 5) tarqatadi.

- O'zlarini raqamlariga mos ravishda kichik guruhlariga birlashishlarini aytadi. Guruhlarga ekspert raqamini tarqatadi, ularning matnini kodoskop orqali ekranga chiqaradi va sharhlaydi. Xuddi shunday ish natijalarining baholash ko'rsatkichlari va mezonlari bilan tanishtiradi.

- Guruhlarda ish boshlang'anini ma'lum qiladi: jamoaviy yoki juftliklarga bo'linib, o'rganayotgan materialni kamroq grafik/jadval shaklida taqdim etishga harakat qilib, savollarga (bunday holatda natijalar albatta jamoaviy muhokama qilinadi), javob tayyorlaydilar.

- Ekspertlar o'zlarining dastlabki guruhlariga qaytadilar va boshqalarni o'qitadilar.

- O'qituvchi tomonidan taklif etilgan "o'zini tekshirish uchun savollar ro'yxati"ga asoslanib, o'quv materialini o'zlashtirish darajasi tekshiruvini olib boradi.

O'qituvchi, agar ish 1-variant bo'yicha bajarilgan bo'lsa, har bir guruh taqdimotining yakuni bo'yicha xulosalar qiladi, talabalar diqqatini asosiyga qaratadi. O'quv materialini o'zlashtirish darajasini tekshirish maqsadida tezkor-savol beradi.

Agar ish 2-variant bilan bajarilgan bo'lsa, umumlashtiruvchi xulosalar qiladi, talabalar diqqatini asosiyga qaratadi. O'quv materialini o'zlashtirish darajasini tekshirish maqsadida tezkor-savol beradi.

Семинар - таълим берувчини таълим олувчилар билан фаол суҳбатга киришишига йўналтирилган, назарий билимларни амалий фаолиятда амалга ошириш учун шароитни таъминловчи, машғулотни ўқитиш шакли.

Seminar quyidagi maqsadlarga erishish uchun qoʻllaniladi:

- nazariy materialni tartibga solish;
- koʻnikmalarni hosil qilish;
- bilimlarni nazorat qilish.

Taʼlim beruvchi seminarni samarali oʻtkazish uchun quyidagilarni hisobga olish zarur:

- oʻzining tayyorgarligi, bunda savol va javob texnikasiga ega boʻlishi;
- oʻquv guruhining holati: uning motivatsiyasi, uning tashkil etish xususiyati;
- oʻquv jarayonining texnik jihozlanishi.

Seminar shaklidagi mashgʻulotga oʻtish oʻzaro harakatni eshittirish (translyasiya) sxemasidan muloqotga oʻtishni, monologdan dialogga oʻtishni anglatadi.

Tayyorgarlik va seminarni olib borish bir qator savollarga javob berishni talab etadi:

1. *Nima uchun?* - Vazifa va seminarni olib borish umumiy qilib olganda taʼlim berish maqsadlariga mos boʻlishi kerak.
2. Seminar shaklida olib borish texnologiyasini *Qanday qilib?* - ishlab chiqish kerak
3. Seminar vaqtida muhokama qilish kerak boʻlgan, material mazmunida - *Nimani?* ishlab chiqish zarur.
4. Seminarni olib borish vaqtida, yaʼni hisobga olish muhim boʻlgan omillar- *Nimani hisobga olgan holda?* elgilanishi zarur.

5. Seminarni boshqarish uchun uning samaradorligini taʼminlash maqsadida undan foydalanish mumkin boʻlgan, taʼsir etish vositasini- *Qanday yoʻl bilan?* aniqlash mumkin.

Oʻquv dastoʻrining maqsad va qoʻllanish sohalariga muvofiq asosiy **uch turdagi seminarlarni** ajratib koʻrsatish mumkin:

1) taʼlimiy - asosan quyidagilarga yoʻnaltirilgan boʻladi:

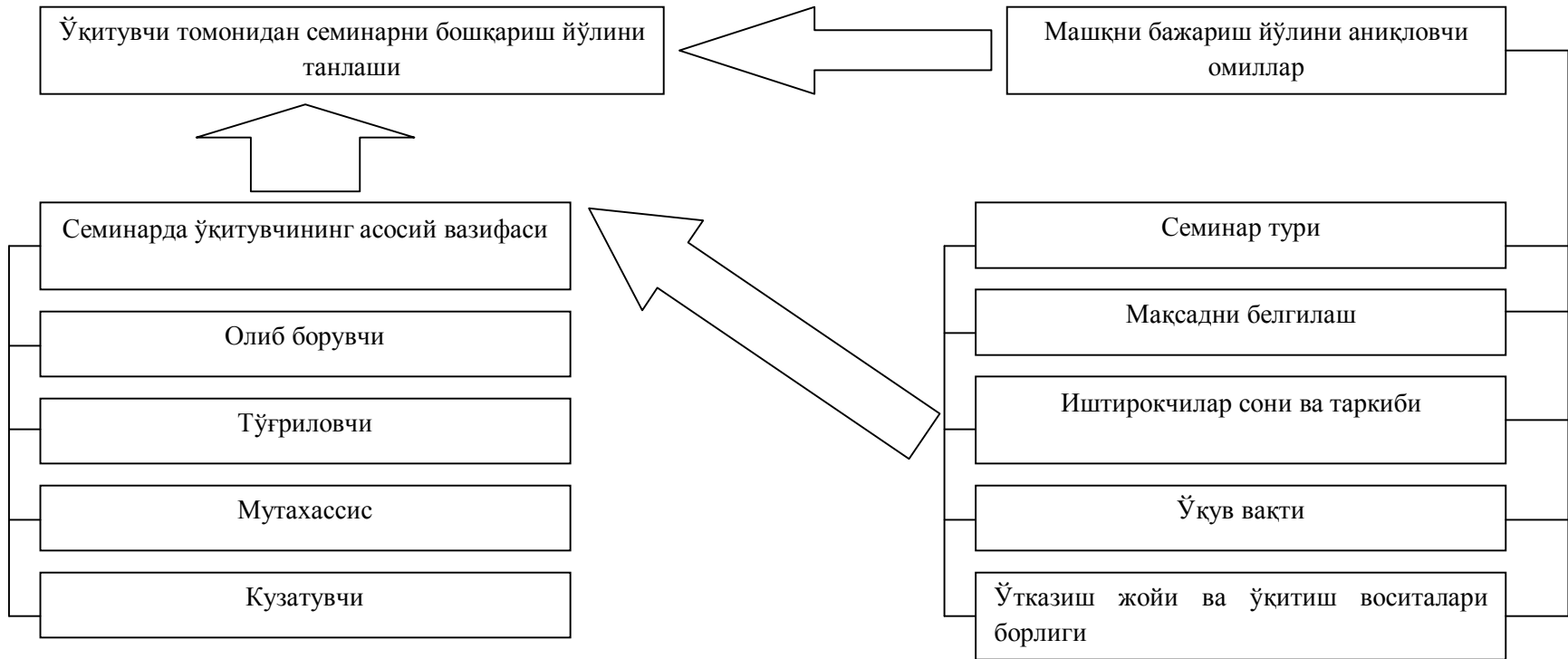
- nazariy bilimlarni tartibga solish, faollashtirish yoki ularni mustaqil rivojlantirishga;
- oʻzlashtirilgan bilimlarni amaliy qoʻllash koʻnikmalarini shakllantirishga.

2) rivojlantiruvchi - taʼlim oluvchilarda muammoli koʻrish, tahliliy qobiliyatlar hamda bashorat qila olish koʻnikmalarini shakllantirishga yoʻnaltirilgan.

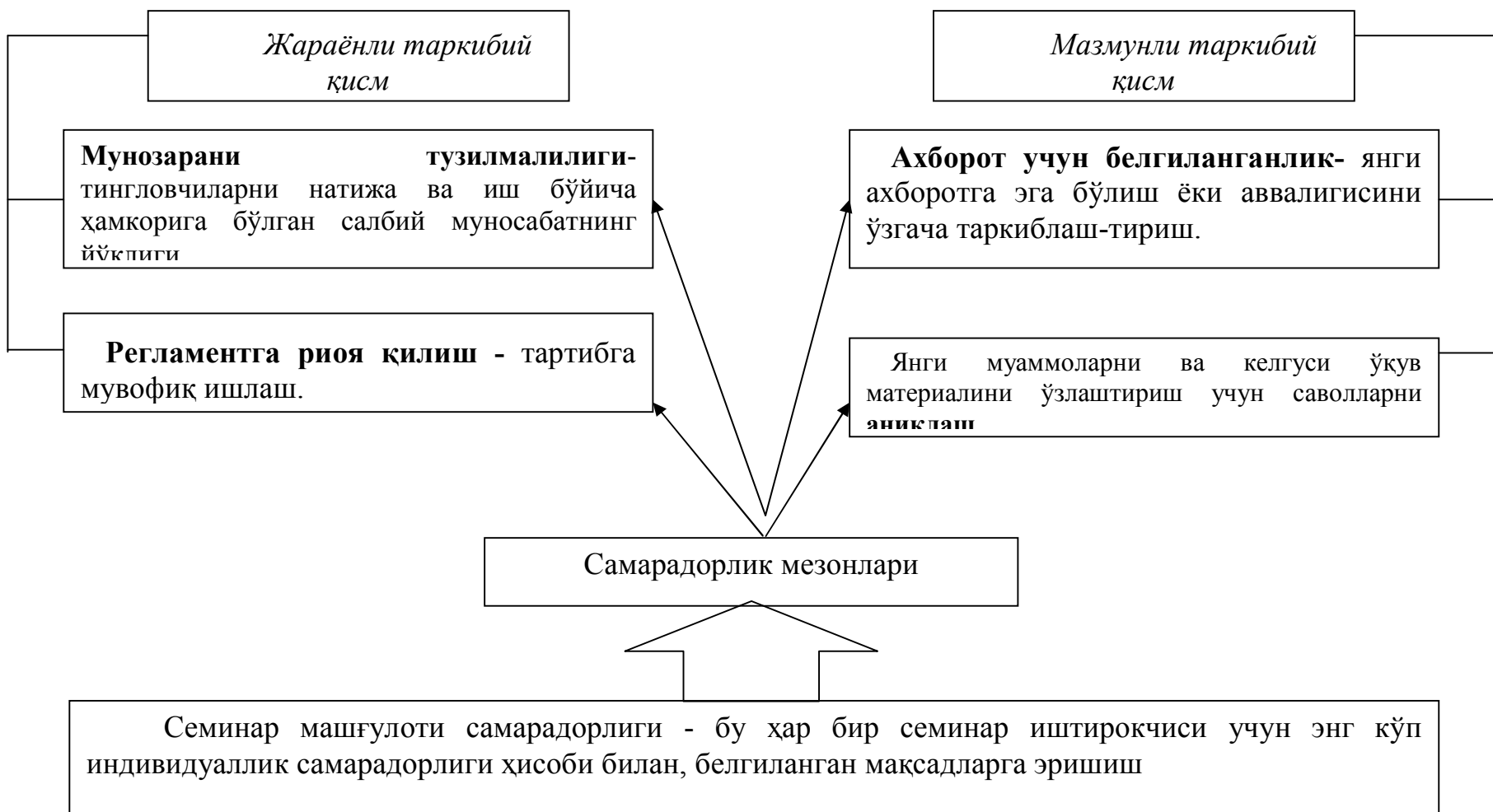
Seminar mashgʻulotlarining oʻziga xos xususiyatlari

1.2. Seminarni pedagogik boshqarish, uning samaradorligini baholash

1.3. Seminar mashgʻuloti samaradorligini baholash

2. SEMINAR MASHGʻULOTLARIDA TAʼLIM BERISH TEXNOLOGIYASINI LOYIHALASHTIRISH VA REJALASHTIRISH

2.1. Bilimlarni mustahkamlash va kengaytirish boʻyicha taʼlim texnologiyasi

Bunday seminarlarni oʻtkazishning asosiy yoʻli taʼlim oluvchilar tomonidan tayyorlangan maʼruza va maʼlumotlarni jamoaviy muhokama qilishni tashkillashtirishdan iborat boʻladi.

Bunday **seminarlar samaradorligi** taʼlim oluvchilarni seminarga tayyorlanish sifati bilan aniqlanadi. Maʼruza va yangiliklar bilan chiquvchi, taʼlim oluvchilarning tayyorgarligi ahamiyatga ega boʻladi.

F a o l i y a t	
taʼlim beruvchi	taʼlim oluvchilar
Oldindagi seminar uchun maʼruza/yangiliklar mavzular roʻyxatini taklif etadi. Oʻquv fanini bundan keyin oʻzlashtirishda, zamonaviy ijtimoiy/iqtisodiy va boshqa kelgusidagi kasbiy faoliyatlaridagi muammolarda toʻliq yoʻnalish olishda ularning muhimligini tushuntiradi.	Seminarga tayyorlanadilar. Maʼruza/yangiliklar mavzusini tanlaganlar referat rejasini tuzadilar

Seminarga tayyorlanish uchun adabiyotlar ro‘yxatini taviya etadi. Mavzular tanlashni tashkillashtiradi. Tanlangan mavzu bo‘yicha referatning batafsil rejasini to‘zib chiqish vazifasini beradi. Faqat ma’ruza qilayotgan talabalar tayyorgarligini ta’minlab qolmay, balki barcha seminar ishtirokchilariga: seminar mashg‘uloti mavzusiga bog‘liq bo‘lgan ma’ruza mazmuni va qo‘shimcha materiallarni o‘rganish vazifasini beradi, o‘zlashtirilgan bilimlar va belgilangan mavzular muhokamasini nazorat qilishga tayyor bo‘lishlarini aytadi.	
Referat rejasini muhokama qiladilar	
	Tezlikda boshlang‘ich g‘oyaga o‘zgartirish, aniqliklar, to‘ldirishlarni kiritadi. Referat yozadilar.
Tayyorlangan referat mazmuni bilan tanishadi. Zarur holatda talabalar referatni to‘ldirishlari uchun savollar, shuningdek ma’ruza qilayotganda javob berishlari uchun savollar ham beradi	
Seminarda ma’ruza qilishning tuzilishi va usulini muhokama qiladi	

2. Амалга оширувчи босқич: семинар

F a o l i y a t	
ta’lim beruvchi	ta’lim oluvchilar
1. Seminarga kirish. 1.1. Mavzu muhokamasini eslatadi, ularning ahamiyatini va dolzarbligini, ma’ruza materiali bilan bog‘liqligini asoslaydi. 1.2. Ta’lim oluvchilarni materialga mos ravishda: (1) avvaldan tayyorlangan savollar bo‘yicha, mazmunli aniq javoblarni nazarda tutuvchi, suhbatli shaklda, (2) matnni to‘g‘rilovchi nazorat yordamida bilimlarni <i>faollashtiradi</i>. Bilimlarni faollashtirish jarayonida seminarda keyingi ma’ruzalarni tushunishlari uchun talabalar tomonidan o‘zlashtirilgan bilimlarning etarliligini va ularni muhokamadagi ishtiroklarini aniqlaydi. Bilimlar etarlicha to‘liq bo‘lmaganida zarur bo‘lgan bilimlarni ularni shaxsiy bayon etish/talabalar bilan suhbat shaklida o‘zlashtirish/aniqlashtirish/o‘zgartirish-larni (ikkinchi variant samaraliroq hisoblanadi) tashkillashtiradi.	Savollarga javob beradilar, savollar beradilar
2. Asosiy qism. 2.1. Talabalarni tayyorlagan ma’ruza va yangiliklari taqdimotini tashkillashtiradi. Ma’ruza jaryonida o‘quv materialini mantiqiy yoritib berishini, uni bayon etish yo‘li, tinglovchilarning ta’sirlanishini diqqat bilan kuzatadi. Ma’ruza yoki yangiliklar mazmuni tinglovchilarni qiziqtirmay qo‘ygan holda, yoki aksincha, ma’ruza vaqtida ko‘tarilgan savol yuqori qiziqishni uyg‘otsa, ma’ruzachini ma’lum vaqtgacha xushmuomalalik bilan to‘xtadi va seminarni jamoaviy muhokama yo‘liga o‘tkazadi. 2.2. Ma’ruza mazmunining jamoaviy muhokamasini tashkillashtiradi. (Bu seminarning eng ahamiyatli qismi bo‘lgani sababli, talabalar faol bilish faoliyatiga jalb qilinadilar). Bunda bu mazmun: seminar ishtirokchilarini ma’ruzachiga bergan savollar mazmuni bo‘yicha va o‘qituvchini talabalarga bergan savollariga (odatda, agarda ularning o‘zlari savollar bermaganlarida yoki ularning savollari mavzu mazmunini alohida tomonlariga taalluqli bo‘lsa, talabalarga savollarni tavsiya etadi) javoblari bo‘yicha talabalarga qay darajada tushunarli bo‘lganini baholash. <i>Seminarni sekin-asta tashkillashtirilgan munozara shakliga o‘tkazadi.</i> Har bir ma’ruza muhokamasini qisqa umumlashtirish, ma’ruzaning asosiy holatlari va muhokama (munozara) natijalarini qayd etish bilan tugatadi	Talabalarni tayyorlagan ma’ruza va yangiliklari taqdimoti. Ma’ruza mazmunini jamoaviy muhokama qiladilar, bahslashadilar

3. Якуний босқич

F a o l i y a t	
taʼlim beruvchi	taʼlim oluvchilar
<i>Seminarni yakunlash:</i> Seminar mashgʻuloti mavzusi mazmuni boʻyicha yakun yasaydi: • berilgan savollarni muhokama qilishda javoblardan iborat boʻlgan xulosalarni ifodalaydi; • javobni izlash kelgusi seminarlarda yoki talabalarni mustaqil ish jarayonida tashkillashtiriladigan muammoni aytadi; • seminar maʼruzachi va ishtirokchilari tayyorgarligini, ularni munozara vaqtidagi faolligini baholaydi; • seminar natijaviyligining umumiy bahosini beradi; • keyingi seminar mashgʻulot maqsadlarini aniqlaydi.	Savollar beradilar, baholar bilan tanishadilar, muammo bilan tanishadilar

Маъруза мазмуни бўйича саволларни икки гуруҳга бўлиш мумкин:

- *мазмунни аниқлаштиришига йўналтирилган, саволлар:* маърузани айрим баёини такрорлаш талаб этилади;
- *мазмунни келгуси ривожланиши билан боғлиқ бўлган, саволлар:* маърузани тўлдиришни талаб этади.

Ўқитувчи аввало 1-гуруҳдаги саволлар муҳокамасини, сўнгра жамоавий 2-гуруҳ саволларига жавобларни топишни ташкиллаштиради.

Семинарда мунозарани ташкиллаштириш қуйдагиларни назарда тутати:

- семинар жараёнида берилган саволларга эркин фикр айтишлари ва талабалар томонидан ўзларининг жавобларни асослаб беришларини таъминлаш;
- бошқа талабалар томонидан мос жавобларнинг тушунишни таъминлаш;
- аниқлик киритиш, тўлдириш, ўзгартиришларни тушунишни таъминлаш;
- берилган саволларга тасдиқловчи жавоблар беришни ташкиллаштириш.

Nazorat uchun savol va topshiriqlar

1. Nima uchun maʼruza TT elementi hisoblanadi? tushuntirib berishga harakat qiling.
2. Maʼruzaga, taʼlim berish usullaridek tavsif bering.
3. Maʼruza usulining samaradorlik shartlarini ayting va ularning kengaytirilgan tavsiflarini bering.
4. Maʼruzaga, taʼlim berishni tashkillashtirish shakllaridek tavsif bering.
5. Maʼruza shaklidagi taʼlim berishning oʻziga xos xususiyatlari toʻgʻrisida gapirib bering.
6. Nima uchun? seminar TT qismi hisoblanishini tushuntiring.
7. Seminar, oʻquv mashgʻulotini tashkillashtirish shakliga asoslangan tavsif bering.
8. Asosiy seminar turlarini ayting.
9. Har bir seminar qanday xususiyatlarga ega?
10. Oʻqituvchi tomonidan seminarni boshqarishni tanlashi qanday omillarni aniqlaydi? U yoʻl nimada namoyon boʻladi?
11. Seminar samaradorligini baholashda qanday mezonlarga amal qilish kerak?
12. Oʻqituvchi seminarda bajaradigan vazifa va uni amalga oshirish vositasini ayting.
13. Taʼlim berishning savol-javob texnikasi nimada namoyon boʻlishini aytib bering.
14. Seminar mashgʻulotining texnologik xaritasini ishlab chiqing va asoslab bering

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar i pedagogik mahorat - T.: TDPU, 2003.
2. Axunova G.N. Obrazovatel'naya texnologiya po kursu "Marketing v sfere obrazovaniya" // Iz serii "Texnologii obucheniya v ekonomicheskom obrazovanii".- T.: TGEU, 2005
3. Golish L.V. Texnologii obucheniya na leksiyax i seminarax / Uchebnoe posobie / Pod obщ red. Akad. S.S. Gulyamova. - T.: TGEU, 2005.
4. Djenni Stil, Kert Meredis, CHarlz Templ. Obuchenie soobщa: chtenie i pismo dlya razvitiya kriticheskogo myshleniya. Uchebnaya programma - Bishkek: Fond Sorosa – 1999.
5. Методы эффективного обучения взрослых: Учебно-методическое пособие. - М.: ИПК госслужащих, 1998.
6. Rean A, Bordovskaya N, Rozum S. Psixologiya i pedagogika. - SPb.: Piter, 2003.
7. O‘.Q. Tolipov, M. Usmonboeva. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. - T.: Fan, 2005
8. Farberman B.L., Musina R.G. i dr. Instrumenty razvitiya kriticheskogo myshleniya. - T.: Minvuz, 2002.
9. SHadmonov SH.SH., Baubekova G.D. Pedagogicheskoe masterstvo i innovatsii v prepodavanii ekonomicheskoy teorii: Metodicheskoe posobie. - T.: Sentr "YAngi asr avlodi", 2004.
10. SHadmonov SH.SH., Baubekova G.D., Xalikova G.M. Innovatsionnye metody obucheniya v ekonomicheskom obrazovanii. - T.: FAN, 2002.

3-Mavzu: O'quv dasturlari. O'quv dasturlarining turlari: ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulot, laboratoriya, konsul'tatsiya, kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi).

Reja

1. O'quv dasturlari va ularning turlari
2. Ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulot, laboratoriya, konsul'tatsiya
3. Kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi).

Tayanch iboralar: o'quv dasturi, darslik, davlat ta'lim standarti, dasturli faoliyat

Fan o'quv dasturlari mazmuni va tuzilishiga ko'ra, mazkur fanning yangilanishi, ilm fan, texnologiya, ishlab chiqarish va talim tarbiya tizimidagi innovatsion axborot, kommunikatsiya va pedagogik texnologiyalarining amaliyotga joriy etilishini ifodalaydi. Albatta o'quv dasturlari amalga joriy etilishida zamonaviy jihozlar, asbob – uskunalar, materiallar va adabiyotlar bilan to'liq taminlanishini ham nazarda tutadi. Zamonaviy jihozlanish va materiallar bilan taminlanishda mahalliy va hududiy imkoniyatlardan foydalanish nazarda tutilsa, adabiyot va manbalardan foydalanishda xorij, internet zaxiralaridan, hamda keyingi 15-20 yilgi zamonaviy adabiyotlardan ko'proq foydalanish nazarda tutildi.

Albatta, fan sohasining yoki talim yo'nalishining nazariy metodologik, tarixiy qadriyatlarni, fundamental asoslarini asoslaydigan dastlabki manbalar, arxiv materiallari qo'lyozma, toshbosma nusxalardan foydalanilganda yoki ularning nashr sanalari ko'rsatilganda, o'sha dastlabki davrdagi holatlar nazarda tutilmog'i lozim bo'ladi. Adabiyotlar ruyxati tuzilishida, fan dasturi so'ngida umumiy ro'yxat keltirilib har bir mavzuni oxirida esa asosiy adabiyotlar sifatida, qo'shimcha adabiyotlar nomlari va tartib rakami esa Q1, Q2... sifatida ko'rsatilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Fan dasturlarida tegishli mavzuni o'tishda foydalaniladigan talim, tarbiya, pedagogik, axborot, kommunikatsiya (tarmok) ishlab chiqarish texnologiyalari nomli ko'rsatilishi lozim, chunki, an'anaviy (ilgari qo'llanilgan va o'rganilgan) va noan'anaviy (yangidan qo'llanilayotgan va o'rganilayotgan) texnologiyalarni mashg'ulotlar davrida qiyosiy tahlili keltirilsa, ta'lim oluvchilar tasavvuri yanada kengayadi.

OO'MTVning 2013 yil 2 avgustda chiqarilgan «Oliy talim muassasalarini zamonaviy adabiyotlar bilan taminlashni yanada takomillashtirish tug'risida» gi 278-sonli buyrug'ining 4-ilovasida fan dasturlarning vazifalari shunday ifodalanadi: talaba – yoshlar (qayta tayyorlash va malaka oshirish tizimida – qatnashchilar, tinglovchilar talim oluvchilar) talim – tarbiyasining shakllantirishini o'quv mashg'ulotlari mavzularining mantiqiy ketma – ketligini taminlash, milliy g'oyani sindirish tarixiy qadriyatlarga tayanish, ilm-fan, texnika, texnologiyaning eng so'ngi yutuqlarini muntazam yoritib borish, oliy talim (jumladan, qayta tayyorlash va malaka oshirish) tizimi rivojlanishini bashorat etishda jahon andazalari (rivojlangan davlatlar yutuqlari) va tajribalarini inobatga olish hamda uzluksiz talim tizimining talim turlari o'rtasidagi uzviylik va uzluksizligini taminlash. Bulardan tashqari talim oluvchilarning mustaqil bilim olishi, izlanishi hamda kasbiy ko'nikma hosil qilishi uchun imkoniyat yaratish va talim xizmatlari turlarini, kengaytirishga xizmat qiladi.

Ushbu vazifalardan ko'rinadiki, pedagog kadrlarni malaka oshirish o'quv fani dasturlari ko'proq keyingi yangi texnologiyalarni yoritishga, o'rgatishga moslashtirilib tuzilishi lozim. Uzluksiz talim tizimining bosqichlari, xususan, oliy talim tizimi (bakalavriat va magistratura) qo'shimcha mutaxassisliklarga maqsadli qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslarini oralig'idagi uzluksizlik va uzviylikni hamda tamomillashtirishni amalga oshirishda ham tabaqalashtirilgan fan o'quv dasturlarini tuzish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Fan dasturlarini tuzishni takomillashtirish uchun quyidagi taklif va tavsiyalarni keltirish mumkin:

1. O'quv dasturlarini tuzishda, ba'zi, hollarda, masalan, tabiiy va aniq fanlarni, xorijiy va boshqa tillarni o'qitishda oliy talim muassasalarida, qayta tayyorlash yoki malaka oshirishning dastlabki bosqichlaridan o'quv kurslarida o'tilgan mavzularning takrorlanishi kuzatiladi. Qayta tayyorlash va malaka oshirishning keyingi bosqichlaridagi o'quv kurslaridagi fan dasturlari tuzilganda mavzularning oldingilarini so'zma-so'z takrorlamasligi, murakkablashtirish darajasi tabaqalashganligi va mujassamlashganligi (integrallashuvi) farqlari va o'xshashliklari ajratib ko'rsatilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi.

2. Fan dasturlarini tuzishda adabiyotlar va manbalarning eng yangilarini kiritilishi lozim bo'ladi. Faqat tarixiy metodologik manbalarning birlamchi, an'anaviy manbalaridan foydalanishi mumkin.

3. Fan dasturlarida tegishli mavzularini o'tishda ko'p va keng qo'llaniladigan texnika, asbob – uskunalar, qurilmalar, materiallar turlari ham keltirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

4. Fan dasturlarida o'rganiladigan talim, tarbiya pedagogik, innovatsion, ishlab chiqarish, metodik va boshqa texnologiyalarning namunalari qiyosiy qilinishiga doir mavzular keltirilishi lozim.

5. Fan dasturlarida turli xil internet manbalari saytlari, arxiv materiallari, o'qitishning texnikaviy vositalari, tarqatmali, ko'rgazmali didaktik qurollar va boshqalar ham keltirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

6. Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish kurslarida tinglovchilar (talim oluvchilar)ning mustaqil holda bajariladigan muammoli topshiriqlari, vazifalari, amaliy ishlari nomlari, amalga oshirish texnologiyalari ham batafsil tariflanishi lozim bo'ladi.

O'qituvchi – bu ta'lim oluvchilarni hayotga, ongli mehnatga tayyorlash uchun xalq oldida, davlat oldida, jamiyat oldida javob bera oladigan, yoshlarga ta'lim – tarbiya berish uchun maxsus tayyorgarlikka ega bo'lgan va pedagogik faoliyat bilan kasbiy jihatdan shug'ullanuvchi shaxsdir.

O'qituvchi va o'quvchining dasturli faoliyati – bu o'quv jarayonida ahamiyatsiz harakatlarni yo'qotish, samarali o'zaro aloqani ta'minlash va rejalashtirilgan natijalarga o'z vaqtida erishish jarayonidan iboratdir. Bunda o'qituvchi texnolog – nazoratchi sifatida qatnashadi. Ushbu jarayonda ta'lim maqsadini aniq ifodalab olish muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, o'rganilayotgan o'quv materiallarining mazmunini saralashda o'quvchilarning o'zlashtirish faoliyat darajalarini, fanni bayon

qilishning ilmiy tilini hisobga olishi va nihoyat, tashkiliy shakllarining mosini tanlab belgilangan vaqt doirasida samarali didaktik jarayonni tashkil etadi.

O‘qituvchilar o‘z kasbiy faoliyatini olib borishdagi o‘quv dasturlari va darsliklardan foydalanishda quyidagi savollarga javoblar doimo ularda bo‘lishi kerak:

1. Ta’lim oluvchilar qanday konsepsiyani (qarashni) talqin qilishi va unga amal qilishi kerak?
2. Konsepsiya bilan tanishish uchun ta’lim oluvchilar qanday faoliyatni amalga oshirish kerak?
3. Ta’lim oluvchilar nimalarni kuzatishlari va yozib borishlari kerak?
4. Ta’lim oluvchilarga qanday ko‘rsatmalar berish kerak?
5. Ta’lim oluvchilar axborot yoki kashfiyotlarning qanday turlari to‘g‘risida fikr yuritishlari kerak?
6. Ularning “Kashfiyotlari”ni umumlashtirish uchun Men ta’lim oluvchilarga qanday yordam bera olaman?
7. Men ta’lim oluvchilarni qanday boshqarishim va xatto, ularning tushunishlari yetarlicha bo‘lmasada, ular aniqlashi mumkin bo‘lgan narsalarni ularga yetkazishdan o‘zimni to‘xtatib turishim mumkin. Ular konsepsiyani to‘g‘ri shakllantirishlari (ifodalashlari) uchun ulardagi mavjud axborotdan foydalanishda Men ularga qanday yordam bera olaman?
8. Agar ta’lim oluvchilar nima uchun ana shu konsepsiya muhim bo‘lib hisoblanadi, deb mendan so‘rashsa, men ta’lim oluvchilarga qanday javoblarni keltirishim mumkin?
9. Ta’lim oluvchilar ushbu konsepsiyaga daxldor bo‘lgan avvalgi tajribalarga egadir! Men ushbu konsepsiyani ta’lim oluvchilar intellektual salohiyati va tajribasi bilan qanday bog‘lay olaman?
10. Ushbu konsepsiya ta’lim oluvchilarga muayyan fandan o‘zlari uchun foydani ko‘rishda yordam berishiga qanday misollar bor? Fan, texnika – texnologiya va jamiyatning o‘zaro munosabatlarini tushunishda yordam berishigachi? Fan tarixi va mohiyatiga oid axborot olish uchun ularga yordam berishigachi?

Ma’lumki, o‘qituvchilarning kasbiy shakllanishi – bu ta’lim oluvchining oliy o‘quv yurti dargohida o‘quv – biluv faoliyatidan iborat bo‘lgan jarayon. Albatta, ularda tayyorlanadigan mutaxassis yo‘nalishga mos o‘quv reja hamda DTSga mos o‘quv dasturlari ishlab chiqiladi va ularga mos pedagogik jarayon davom ettiriladi. Bu orqali ta’lim oluvchilarga kasb sir – asrorlarini o‘rgatish, ilmiy bilimlar berish, ta’lim oluvchining kasbiy mahorati haqida ma’lumotlar berib boriladi va ular o‘qituvchilik kasbi haqidagi bilimga ega bo‘lishi bilan birga ma’lum ko‘nikmalarga ega bo‘ladi.

Ta’lim jarayonida o‘quv dasturlari bo‘yicha amalga oshiriladigan seminar, amaliy va laboratoriya mashg‘ulotlari nazariy bilimlarni mustahkamlashga hamda ularni ko‘nikmaga aylantirishgagina emas, balki ta’lim oluvchilarni amaliy faoliyatga ijodiy yondasha oladigan qilib tayyorlash ham e’tiborda bo‘lmog‘i lozim. Bunday mashg‘ulotlar egallamoqchi bo‘lgan kasbining to‘g‘ri tanlanganligiga ishonch hissini uyg‘otadi va o‘z sohasining deyarli barcha jabhalariga ijodiy yondasha olish qobiliyatini shakllantiradi.

Professor Q.T.Olimov, dots. R.X.Nurboyev va bosh mutaxassis M.R.Eshpo‘latovlarning tadqiqotlari natijalari ham zamonaviy o‘quv adabiyotlari (darslik, o‘quv qo‘lanma va shu kabilar)ni yaratish borasida o‘ta qimmatlidir [6].

Quyida ularning “Oliy ta’lim darsligi modeli, funksiyalari va unga qo‘yilgan talablar” nomli ishidan zarur ma’lumotlarni keltirib o‘tamiz.

Darslik o‘quv metodik majmuaning yadrosi hisoblanib, uning atrofida qolgan o‘quv vositalari va manbalari guruhlashtiriladi.

Boshqacha aytganda, darslik pedagog va talabaning o‘zaro hamkorligini ta’minlovchi o‘qitish manbaidir.

“Uzluksiz ta’lim tizimi uchun o‘quv adabiyotlarning yangi avlodini yaratish konsepsiyasi”ga muvofiq “Darslik – davlat ta’lim standarti, fanning o‘quv dasturi, metodikasi va didaktik talablari asosida belgilangan, muayyan o‘quv fanining mavzulari to‘liq yoritilgan, tegishli fan asoslarini mukammal o‘zlashtirilishiga qaratilgan, hamda turdosh ta’lim yo‘nalishlarida foydalanish imkoniyatlari hisobga olingan nashr”, - deb ta’kidlangan.

Darslik – davlat ta’lim standartida belgilangan asosiy o‘quv materialini qamrab olgan holda, bilimlarni talabalar tomonidan mustaqil o‘zlashtirib olishga, ularda ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga, kerakli o‘quv materialini mustaqil izlash va topishga, amaliy faoliyatda qo‘llashni o‘rgatish va ijobiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yo‘naltirilmog‘i lozim.

Zamonaviy darsliklar quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- o‘quv dasturiga mos keladigan va uni to‘laligicha qoplaydigan shaklda yozilishi va o‘quv maqsadining aniq yoritilishi;
- ta’lim oluvchilarni faol bo‘lishga va tanqidiy fikrlashga undash;
- faqat nazariy ma’lumot berish bilan cheklanmaslik;
- amaliy ko‘nikmalarini shakllantiruvchi muammoli savollar, loyihalar, mashqlar va ijodiy topshiriqlar berilishi;
- ta’lim oluvchi bilimini o‘zini – o‘zi baholash va mustaqil ta’lim olish uchun imkoniyat yaratishi;
- o‘quv materialini aniq maqsad va vazifalarga yo‘naltirilishi lozim;
- mazmun dalillardan **namunalarga**, namunadan – **farazga**, farazdan – **izlanishga**, izlanishdan – **amaliy qo‘llashga**, abstrakt – ilmiy bilimdan – **aniq kasbiy bilimga**, bilimdan **amaliy ko‘nikma va konsepsiyani** shakllantirishga o‘tishni ta’minlanishi;
- o‘quv materialini tushunarli, mantiqiy va tizimli bayon etilishi, muhim ma’lumotlar ajratib ko‘rsatilishi;
- milliy xususiyatlar hisobga olinishi;
- topshiriqlar va vazifalar keng – ko‘lamli ta’lim oluvchilar bajaradigan amaliy ishlarni juftlikda yoki kichik guruhlarda tashkil etish imkoniyatini berishi;
- yoshlarni shaxsiy fazilatlarini shakllantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi; harakatdagi jarayonlarni ko‘rsatuvchi video materiallarga ega bo‘lishi;
- nazariy, amaliy mazmunining o‘zaro bog‘liq holda ta’minlanishi;
- o‘quv materialini o‘rganish jarayonini osonlashtirish uchun rasmlar, sxemalar hamda chizmalarni qo‘shib joylashtirish;
- mavzularning soddadan murakkabga taqdim etilishi va o‘zaro bog‘liqligini ta’minlash;
- fanlararo va fan ichida o‘zaro bog‘liqlikning ta’minlanishi;
- fan, texnika hamda texnologiyalar so‘nggi yutuqlarining inobatga olinishi;
- fanning o‘qitish texnologiyasi va metodikasi talablariga mos kelishi.

Zamonaviy darslikka muammoli vaziyatlarni yuzaga keltiruvchi savollar, masalalar va topshiriqlarni kiritish orqali talabalarda zaruriy bilimni mustaqil izlash va topishga ehtiyoj hamda qiziqish uygʻotishi lozim.

Zamonaviy darslik quyidagi asosiy funksiyalarni bajarishi kerak:

1. Axborotni uzutish funksiyasi. Bu funksiya talaba muayyan fan boʻyicha egallashi majburiy boʻlgan bilim va koʻnikmalar mazmunini qamrab olinishini taʼminlaydi.

2. Muvofiqlashtiruvchi funksiY. Darslikning bu funksiyasi oʻquv materialini loyihalash jarayonida boshqa oʻquv manbalarida keltirilgan materiallarni oʻrganish, ular orasidagi uzviylikni taʼminlash, talabalarga axborot oqimini tez oʻzlashtirish va olgan bilimlarni chuqurlashtirish hamda amaliy faoliyat jarayonida qoʻllash yoʻllarini topishni qamrab oladi.

3. Tizimlovchi funksiY. Oʻquv fani mazmunini tizimlangan shaklda qatʼiy ketma – ketlikda oddiydan murakkabga qarab bayon qilinishini taʼminlaydi. Darslikning ushbu funksiyasi, **birinchidan**, oʻquv materiali kasbiy faoliyatga bogʻliq boʻlgan asosiy nazariy bilim, amaliy koʻnikma va malakalarni oʻzida qamrab olishi; **ikkinchidan**, darslikda biron – bir faoliyatni bajarish ketma – ketligining taʼminlanishi; **uchinchidan**, darslikda alohida arakatlar va jarayonlarni bajarishga talabalarning individual ehtiyojlariga yoʻnaltirilgan amaliy topshiriqlar berilishi; **toʻrtinchidan**, oʻquv materiallari oʻzida reproduktiv faoliyat usullarini va unga mos holda produktiv jihatlarni oʻzida qamrob olishi; **beshinchidan**, tushunchalar va terminlar aniq bir tartibda saqlanishini taʼminlashi kerak.

4. Mutaxassislikka yoʻnaltirilganlik funksiyasi. Darslikning mazmuni talabaning mutaxassislik boʻyicha ishlab chiqarish va mehnat jarayonlari, obektlari, texnika va texnologiyalari toʻgʻrisidagi asosiy fundamental tushuncha va bilimga ega boʻlishini taʼminlashi hamda kelajakda ularga tayanib yangi maʼlumotlarni mustaqil tahlil qilish va oʻzlashtirish koʻnikmalarini shakllantirishga qaratilishi kerak.

5. Didaktik funksiyasi. Talabalarning qobiliyati va ehtiyojiga mos ravishda oʻquv materiallarini mustaqil oʻzlashtirishga hamda asosiy mazmunini ajratish, tahlil qilish, umumlashtirish va xulosalash koʻnikmalarini shakllantirish uchun xizmat qiladi.

6. Oʻzlashtirgan bilimlarni mustahkamlash va oʻz – oʻzini nazorat qilish funksiyasi. Talabaning oʻqituvchi rahbarligida yoki mustaqil tarzda darslikdagi nazorat savollari, test materiallaridan foydalanib, oʻz bilimini tekshirishi hamda ularga tayangan holda amaliy mashgʻulotlarni bajara olish kabi faoliyatlarga koʻmaklashishdan iborat.

7. Mustaqil bilim olishga qiziqtirish va ijodkorlikka undovchi funksiyasi. Ushbu funksiya talabalarga mustaqil tarzda taʼlim olishga boʻlgan ishtiyoq, ehtiyoj va zaruriyatni uygʻotishi, qiziqtirishi, yetishmaydigan bilimlarni mustaqil tarzda toʻldirishga yordam berishga yoʻnaltirilgan.

8. Rivojlantiruvchi – tarbiyalovchi funksiY. Ushbu funksiya oʻquv materiallari asosida shaxsning vatani va xalqiga eʼtiqodi, maʼnaviy – insoniy xislatlar: Vatanparvarlik, mehnatsevarlik kabi ijobiy xislatlarning faol shakllanishiga koʻmak berishdan iborat.

bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi) Har bir amaliyotning maqsadi muddati va mazmuni DTS oʻquv rejalari va amaliyot dasturlarida belgilangan. Talabalar amaliyoti oliy taʼlim muassasalarining davlat va aksiyadorlik korxonalari muassasa tashkilot firma qoʻshma korxonalarva boshqa bilan tuzgan shartnomalari asosida tashkil qilinadi.

Amaliyot boshlanishidan ikki oy oldin talabalar amaliyotni oʻtkazish dasturiva kalendar jadvalini amaliyot obʼektlari bilan kelishib oladi

-amaliyot rahbari tajribali professor dotsent va oʻqituchilardan tayinlanadi

konsulʼtatsiya-

Kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi)

Bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi) –Magistr darajasini beradigan davlat malaka attettatsiya (magistirlik dissertatsiyasining himoyasi) magistirlik dastoʻrining yakunidir.Magistirlarga davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi kasbiy faoliyat bilan shugʻillanish huquqini beradigan diplom topshiriladi.Magitirlik disirtatsiyasi ilmiy yoki ilmiy texnik mazmunli ichki yaxlitlikka ega tanlangan mavzu boʻyicha ish jarayoni va natijalarini aks ettiruvchi bitiruv malakaviy ishidir.Umuman olganda magistirlik dissertatsiyasi ilmiy etuklik va ixtisoslik yoki ixtisoslashish boʻycha tubdan kasbiy tayorgarlikni tafsif qilish lozim.

Dissertatsiyadagi ilmiy masalani echish boʻyicha magistr

- tanlangan ilmiy mavzuning dolzarbligini asoslash

- tadqiqotning maqsadi va muayan masalalarni qoʻyishi

- tadqiqot obʼekti va mavzuni aniqlashi va tariflashi

- tadqiqot usuli yoki uslublarini tanlash

- tadqiqot natijalariga ishlov berish va tahlil qilish

- olingan xulosalarni shakllantirishi natijalarini baholashi va iqtisodiyootningtegishli tarmoqlari uchun aniq takliflarini kiritishi kerak

Magistrning ilmiy rahbari etib olingan taʼlim muassasasi ilmiy kengash ruxsati bilan fan nomzodi dotsent tayinlanishi mumkin.

Ilmiy rahbar bir yilda 5 nafargacha talabalarga rahbarlik qilish huquqiga ega.

Belgilangan muddatda bajarilgan magisistirlik dissertatsiyasi ilmiy rahbar tavsiyasishu ixtisoslik boʻyicha ilmiy xodim yoki mutaxasisining tashqi taqrizi va kasbiy taʼlim boʻyicha shaxsiy rejaning bajarilganligi haqida maʼlumottnoma bilan davlat attestatsiya komissiyasiga taqdim etiladi.

Magistrlik dissertatsiyasi himoyasi jamoa huzurida amalga oshiriladi.

Magistrlik dissertatsiyasining asl nusxasi himoyadan keyin oliy taʼlim muassasasida oʻrnatilgan tartibda saqlanadi. Magistrlik dissertatsiyasi natijalarini tadbqiq qilish uni konkursga taqdim etish va boshqa zaruriyatlar tugʻilsa undan nussha olinadi.

Nazorat uchun savollar

1. O`quv dasturlari qanday tuziladi?
2. Ma`ruza, seminar, amaliy mashg`ulot bir-biridan qanday farq qiladi?
3. laboratoriya, konsul`tatsiya deganda nimani tushunasiz?
4. Kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi qanday tuziladi va yoziladi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O`zbekiston, 1992.– 47 b.
2. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. – Toshkent: O`zbekiston, 1997.– 63 b.
3. Karimov I.A. Milliy istiqlol g`oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. – Toshkent: O`zbekiston, 2000. – 77 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma`naviyat - yengilmas kuch. – Toshkent: Ma`naviyat, 2008. – 176 b.

Asosiy darsliklar va o`quv qo`llanmalar

5. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun meyoriy-huquqiy hujjatlar to`plami. O`MKHTM. Toshkent, 2005.
6. Olimov Q.T. va boshqalar. Ixtisoslik fanlarini o`qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2004.
7. Semushina L.G., Yaroshenko N.G. Soderdaniye i texnologii obucheniya v srednix spetsialnix uchebnix zavedeniyax. – Moskva: Masterstvo, 2001.
8. Mirsaidov K.J. Ixtisoslik fanlarini o`qitish va ishlab chiqarish ta`limi. – Toshkent: Shiituvchi, 1996.
9. Xodjaboyev A. Xusanov L. Kasbiy ta`lim metodologiyasi. T.: Fan va texnologiyalar, 2007.
15. Abduqudusov O. O`rta maxsus, kasb-hunar ta`lim muassasalarida ta`lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirish muammolari. Metodik qo`llanma. – Toshkent, 2002.
16. OTB O`zB-1737 loyihasi. Ta`lim samaradorligini oshirish yo`llari. Trenerlar uchun qo`llanma. – Toshkent, 2002.
17. ES-TACIS EDUZ-9803 «O`zbekistonda kasb-hunar ta`limi islohotiga ko`mak» loyihasi. «Ta`lim shakllari: mazmun, tanlash va amalga oshirish» Ekspress qo`llanma. – Toshkent, 2002.
18. Germaniya Texnikaviy hamkorlik doirasidagi «Kasbiy pedagogika» mavzusidagi seminar materiallari. – Berlin, 1999.
19. Mirqosimov M, Shukurov A. Dars kuzatish va uni tahlil qilishning pedagogik yo`nalishlari. Metodik tavsiyalar. – Toshkent, 1998

4-mavzu: Axborot resurs markaziga a'zo bo'lish. Bibliografiya elektron axborot resurs markazidan foydalanish. O'quv zallarida ishlash. Axborot resurs markazi adabiyotlaridan foydalanish. Kitob bilan ishlash. Axborot resurs markazining ichki tartib qoidasi va unga amal qilish.

Reja:

1. Axborot resurs markaziga a'zo bo'lish
2. Bibliografiya elektron axborot resurs markazidan foydalanish
3. O'quv zallarida ishlash va Axborot resurs markazi adabiyotlaridan foydalanish.
4. Kitob bilan ishlash. Axborot resurs markazining ichki tartib qoidasi va unga amal qilish

Tayaanch iboralar: axborot, resurs, bibliografiya, adabiyot, kitob, markaz, ta'lim, ARM, normativ-huquqiy hujjat, buyruq, farmoyish, texnologiya, ustav, elektron, katalog, baza

Axborot-resurs markazi (keyingi o'rinlarda ARM deb ataladi) ta'lim muassasasi huzurida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Respublika aholisini axborot-ARM bilan ta'minlashni tashkil etish to'g'risida» 2006 yil 20 iyundagi qarori asosida tashkil etiladi.

ARM ta'lim muassasasi rahbariyatiga bo'ysunadi.

ARM ta'lim muassasasi tomonidan uning tarkibiy bo'linmasi sifatida mablag' bilan ta'minlanadi.

ARM o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konsitutsiyasiga, qonunlariga, ta'lim muassasalari boshqaruv organlarining qarorlari buyruqlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlariga, ta'lim muassasasi ustaviga, rahbariyatning **buyruqlari va farmoyishlariga, ichki tartib qoidalariga hamda ushbu Nizomga amal** qiladi.

ARM o'z faoliyati bilan aholining barcha qatlamlarini axborot resurslari va ARM fondidan erkin foydalanish huquqini ta'minlaydi.. Axborot -resurslari va ARM fondidan foydalanish tartibi, asosiy xizmatlar ro'yxati, ularni ko'rsatish shartlari, foydalanuvchilarning huquqlari va javobgarligi ARMdan foydalanish qoidalariga belgilanadi.

ARMga umumiy rahbarlik qilish O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining o'rta maxsus, kasb-xunar ta'limi markazi hamda Xalq ta'limi vazirligi tomonidan amalga oshiriladi. Barcha idoralar ARM ishlariga umumiy tashkilot metodik rahbarlikni, ularning ishlarini muvofiqlashtirishni O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Respublika axborot-ARM tizimi faoliyatini muvofiqlashtirish bo'yicha idoralar kengash idoraviy va hududiy metodik markazlar tizimi orqali O'zbekiston Respublikasi ARM barcha idoralar uchun O'zbekiston Respublikasi Metodik markazi, idoralar kengashining ishchi organ orqali; Mirzo Ulug'bek nomidagi Milliy universitetning ilmiy-ARM Oliy o'quv yurtlari ARMlarining metodik markazi orqali; O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi tizimi kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti o'rta maxsus, kasb-hunar kolleji muassasalari ARMlarining metodik markazi orqali. Respublika ilmiy-pedagogika ARM umumta'lim o'quv yurtlari ARMlarining metodik markazi orqali Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar va Toshkent shahar axborot ARM markazlari-mintaqaviy metodik markazlar orqali amalga oshiriladi.

Asosiy vazifalari. Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda foydalanuvchilarning muntazam ta'lim olishga va mustaqil ravishda ta'lim olishiga ko'maklashish. Milliy ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni keng targ'ib qilish va xalqning madaniy-tarixiy merosidan baxramand bo'lishni ta'minlash, ma'naviy boy va uyg'un kamol topgan shaxsning ijodiy o'sishi uchun imkoniyatlar yaratish. Axborotlarga bo'lgan talablarga muvofiq va ARM ma'lumotlar qidirish apparati tizimi orqali har qanday fondlardan keng foydalangan holda yangi axborot texnologiyalari ma'lumotlarning elektron bazalari, Internet resurslari) asosida aholiga zarur darajada axborot xizmati ko'rsatish. ARM -axborot madaniyatini tarbiyalash, foydalanuvchilarni axborotlar qidirishning zamonaviy metodlariga o'qitish. ARM axborot jarayonlarining zamonaviy texnologiyalarini va kompyuterlashtirishni joriy etish asosida ishlarni takomillashtirish. Ta'lim muassasasi sohasiga va foydalanuvchilarning axborotlarga bo'lgan ehtiyojlariniga muvofiq axborot – ARM fondini shakilllashtirish. Ma'lumotlar qidirish apparatini, ma'lumotlar bazalarani kataloglar va kartotekalarni tashkil etish va yuritish.

Ma'daniy, ta'lim, axborot va boshqa dasturlar, loyihalar, aksiyalarni birgalikda amalga oshirish .

ARM xizmatlari ro'yhatini kengaytirish, ARM texnik jihozlash, ARM -axborot jarayonlarini kompyuterlashtirish asosida xizmatning sifatini oshirish

Asosiy funksiyalari. O'quv zallarida, abonementlarda hamda yagona kitobxon bileti bo'yicha kitoblar berishning boshqa punktlarida, yakka tartibda va guruhlar bo'yicha xizmat ko'rsatish metodlarini qo'llangan holda, foydalanuvchilarga tabaqalashtirilgan xizmat ko'rsatishni tashkil etadi. O'quv yurti kafedralarida, o'quv markazlarida laboratoriyada shakllantirilgan elektron axborot to'plash, tizimlash, kataloglashtirishni amalga oshiradi. Elektron kataloglashtirish bibliografik axborotni taqdim etish, va uzatishning xalqaro formatlari (MARS formatlari) talablariga qat'iy muvofiq holda olib boriladi

ARM foydalanuvchilarning axborotlarga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish maqsadida ma'lumotlarning original tematik yaratish yo'li bilan umumta'lim muassasalarining axborot resurslarini shakllantirish mumkin

Foydalanuvchilarni asosiy ARM-axborot xizmatlari bilan bepul ta'minlaydi: kataloglar, kartotekalar tizimi va ARM axborotlari berishning boshqa shakllari orqali ARM fondi tarkibi to'g'risida to'liq axborot beradi

Manbaa asarlari va boshqa hujjatlarni qidirish va tanlashda maslahat yordami ko'rsatadi; ARMni fondlaridan hujjatlarni vaqtincha foydalanish uchun beradi.

Boshqa ARMlararo abonent bo'yicha hujjatlar oladi

Ta'lim muassasasining ilmiy va o'quv ishlariga yordam sifatida bibliografik ko'rsatkichlar adabiyotlar ro'yhatlari tuzadi; adresli va boshqa bibliografik ma'lumotlarni beradi. Bibliografik obrazlar o'tkazadi; kitob ko'rgazmalari tashkil qiladi

Foydalanuvchilar, rahbariyat, professor-o'qituvchilar tarkibi, ilmiy xodimlar va asperantlarning axborotlarga bo'lgan ehtiyojini aniqlaydi, organadi va muntazam ravishda aniqlashtirib boradi

Foydalanuvchilarga boshqa xizmatlar, shu jumladan ro'yxati ARMdan foydalanish qoidalarida belgilanadigan pulli xizmatlar ko'rsatadi. Kichik va o'rta biznes korxonalariga, uyushmalar va boshqa tashkilotlarga shartnomalar bo'yicha ARM-

axborot xizmati ko'rsatishni tashkil qiladi. Kitobxonlarga ARMLararo abonement bo'yicha, shu jumladan elektron pochtdan foydalangan holda xizmat ko'rsatish.

Axborotlarni qidirib topish, ularni mustaqil ta'lim olishda, o'quv jarayonida va ilmiy ishlarda qo'llanish, ARMning ma'lumotnoma bibliografik apparatiga, axborot tizimlariga va ma'lumotlar bazalariga tayanish ko'nikmalarini shakllantiradi. Foydalanuvchilar uchun informatika, ARMshunoslik va bibliografiya asoslari bo'yicha mashg'ulotlar tashkil qiladi. Mintaqaning boshqa ARM bilan muvofiqlashtirgan holda aholining kitoblarga bo'lgan talablari, shuningdek ta'lim-kasb hunar dasturlari, o'quv rejalari hamda ilmiy tadqiqotlar tematikalariga muvofiq fondni komplektlashni ta'minlaydi. O'quv ilmiy, davriy, ma'lumotnoma, badiiy adabiyotlar va boshqa turdagi nashrlarni sotib oladi.

Fondlarni komptlash manbalarini mustaqil ravishda belgilaydi. ARMLar hamda respublikadagi boshqa muassasa va tashkilotlar bilan kitoblar ayiraboshlashni, shuningdek zaruriyatga ko'ra xorijiy mamlakatlarning ARMLari va tashkilotlar bilan xalqaro kitoblar ayiraboshlashni amalga oshiradi.

Fondlarni komplektlash rejalariga tuzatishlar kiritish, ta'lim muassasalari uchun adabiyotlar chiqarishni rejalashtirish hamda foydalanuvchilarning va fondler tarkibining axborotlarga bo'lgan ehtiyojlariga muvofiqlashtirish maqsadida kitobxonlar talabini qondirishning darajasi o'rganadi. Barcha toifadagi foydalanuvchilarninf o'quv va ilmiy-ommabop adabiyotlar bilan ta'minlanganligini tahlil qiladi. Ilg'or axborot-ARM taexnologiyasini, tadqiqot ishlari natijalarini joriy etadi. Kitobxonlar qiziqishlarini o'rganish maqsadida sotsiologik tadqiqotlar o'tkazadi.

Fondlarni hisobga olish va joylashtirishni amalga oshiradi, ularning saqlanishini, saqlash rejimini, hujjatlar nushasini olishni va mikrofilmlarga ko'chirishni ta'minlaydi.

Hujjatlarni chiqarib tashlashning ta'lim muassasasi rahbariyati bilan kelishilgan tartibda, amaldagi normativ va huquqiy hujjatlarga muvofiq hujjatlarni ARM fondidan chiqaradi va sotadi. Sohaga oid bo'lmagan va ortiqcha, o'xshash adabiyotlarni qayta taqsimlashni amalga oshiradi. Kitoblarni belgilangan tartibda aholiga sotishni tashkil qiladi.

Fondlarni ko'p sohali bibliografik aks ettirish yordamida an'anaviy va elektron man'balarda kataloglar va kartotekalar tizimini yuritadi.

Kitobxonlarga avtomatlashtirilgan rejimda tezkorlik bilan turli xizmatlar ko'rsatish imkonini beradigan Respublika yig'ma kataloglarini, shu jumladan elektron kataloglarini tuzishda qatnashadi.

Boshqa ARMLar, kafedralar, ilmiy jamiyatlar, ta'lim muassasalarining jamoat tashkilotlari, respublika ARMLari bilan ijodiy va axborot aloqalarini rivojlantiradi. ARMLar, arxivlar, ma'lumotlarning axborot bazalariga ega bo'lgan boshqa korxonalar, muassasalar, tashkilotlar bilan amaldagi qonun hujjatlariga, davlat dasturlariga, shuningdek muassasalar va tashkilotlar o'rtasida tuzilgan shartnomalarga muvofiq o'zaro hamkorlik qiladi.

ARMning huquq va majburiyatlari

ARM quyidagi huquqlarga ega

Nizomda ko'rsatilgan maqsadlar va vazifalarga muvofiq o'z faoliyatining mundarijasini va aniq shakllarini mustaqil ravishda belgilash. ARM tuzilmasini, shtat ro'yxatini va undan foydalanish qoidalarini ishlab chiqish hamda ularni ta'lim muassasasi rahbariyati tomonidan tasdiqlash

Markazga berilgan mablag'larni tasarruf etish;

YAgona tarif setkasi asosida, mehnatga xaq to'lash fondi doirasida lavozim maoshlarini; lavozim maoshlariga utsamalar va qo'shimcha to'lovlarni, xodimlarni mukofotlash tartibi va miqdorlarini belgilash;

Foydalanuvchilarga noyob va qimmatli nashrlarni berishda, shuningdek ARMdan foydalanish qoidalarida belgilangan boshqa hollarda garov summasini belgilash;

ARM dan foydalanish qoidalariga muvofiq, foydalanuvchilar tomonidan ARMga etkazilgan zararni undirish turlari va miqdorlarini belgilash;

YUridik va jismoniy shaxslar bilan shartnomalar asosida ARM ning ARM fondidan foydalanish shartlarini belgilash ta'lim muassasasining ta'lim kasb-hunar dasturlari, o'quv rejalari, ilmiy-tadqiqot ishlari tematikasi bilan tanishish. Uning tarkibiy bo'linmalaridan ARM oldiga qo'yilgan vazifalarni hal etish uchun zarur bo'lgan materiallar va ma'lumotlarni olish;

Turli muassasalarda, tashkilotlarda ta'lim muassasi nomidan vakillik qilish, ARM va axborot-bibliografik faoliyat masalalari bo'yicha ilmiy konferensiyalar, yig'ilishlar va seminarlar ishida bevosita qatnashish;

Boshqa ARMLar, tashkilotlar bilan belgilangan tartibda yozishmalar olib boorish;

Amaldagi qonun hujjatlarida belgilangan tartibda axborot-ARM birlashmalariga kirish;

Axborot-ARM ishini rivojlantirishning davlat va mintaqaviy dasturlarini amalga oshirishda tanlov yoki boshqa asosda qatnashish.

Xorijiy davlatlarning ARMLari, ARMLari qamda boshqa muassasa va tashkilotlari bilan belgilangan tartibda hamkorlikni amalga oshirish, shu jumladan zaruriyatga ko'ra xalqaro kitoblar ayirboshlashni yuritish, belgilangan tartibda xalqaro tashkilotlarga a'zo bo'lib kirish, xalqaro ARM va boshqa dasturlarni amalga oshirishda qatnashish.ARM fondlarini saqlanishi uchun javob beradi. Ta'lim muassasasi ARM o'zining vakolatiga taalluqli funksiyalarning bajarilmagani uchun qonun hujjatlarida belgilangan tartibda javob beradi.

ARM – axborot fondlariga zarar etkazilishida aybdor bo'lgan ARM xodimlari amaldagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda javob beradilar.

ARM xodimlarining mehnat munosabatlari O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlariga muvofiq tartibda solinadi.

Boshqarish. ARMga rahbarlik direktor (mudir) tomonidan amalgam oshiriladi, u ta'lim muassasasi tomonidan, oliy kasbiy ma'lumotga ega bo'lgan va ixtisosi bo'yicha kamida 5 yil ish stajiga ega bo'lgan mutaxassislardan mehnat shartnomasi (kontrakti) bo'yicha ta'yinlaydi.

Direktor (mudir) o'z vakolati doirasida ishlarning natijalari uchun to'liq javob beradi, barcha xodimlar uchun majburiy bo'lgan farmoyishlar va ko'rsatmalar chiqaradi.ARM xodimlari shartnoma (kontrakti) tuzishyo'li bilan ishga qabul qilinadi..ARM huzurida maslahatlashuv organi sifatida, ishlarni boshqa ARMLar, ta'lim muassasasining ilmiy va o'quv bo'linmalari bilan kelishish uchun ARM-axborot kengashi tashkil etiladi.kengash tarkibi ARM direktori (mudiri) taqdimiga ko'ra ta'lim muassasasi rahbariyati bilan kelishgan holda tashkil etiladigan homiylar kengashlari yoki kitobxonlarning boshqa birlashmalari faoliyatida qatnashadilar.

ARM o'z faoliyati to'g'risida belgilangan tartibda hujjatlarni yuritadi hamda hisobotlarni, ish rejalarini va boshqa axborotlarni, taqdim etadi. Tuzilmasi va shtatlari.

ARM tuzilmasi muayyan ta'lim muassasasi uchun yakka tartibda ishlab chiqiladi va an'anaviy bo'linmalar (abonementlar, o'quv zallari va boshqalar)dan tashqari innovatsiya bo'limlari, sektorlar (avtomatlashtirish, marketing bo'limlari va boshqalar)ni o'z ichiga olishi mumkin.

ARMning boshqaruv va xizmat ko'rsatish xodimlari soni ta'lim muassasalarining ARM namunaviy shtatlari asosida, ARM oldida turgan vazifalarni hisobga olgan holda hamda xizmat ko'rsatiladigan aholini va ta'lim muassasasi o'quvchilar sonidan kelib chiqib, belgilangan tartibda shakllantiradi.

Moliya-xo'jalik faoliyatlari.

Ta'lim muassasasi rahbariyati komplektlashni kafolatli moliyaviylashtirishni, ARMni amaldagi normalarga muvofiq zarur xizmat va ishlab chiqarish xonalari, electron-hisoblash hamda nusxa ko'chirish-ko'paytirish texnikasi va tashkiliy texnika bilan ta'minlaydi.

ARM ta'minoti uchun xarajatlar ta'lim muassasasining umumiy harajatlar smetasida nazarda tutiladi.

ARMni qayta tashkil etish va tugatish.

ARM ni qayta tashkil etish va tugatish (kushish, ajartish, ayirish, birlashtirish, qayta o'zlashtirish) O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi markazi hamda Xalq ta'limi vazirligi qaroriga ko'ra, amaldagi qonun hujjatlarida nazarda tutilgan tartibda amalga oshiriladi.

ARMni qayta tashkil etishda barcha hujjatlar (boshqaruv, moliya-xo'jalik hujjatlari, shaxsiy tarkib bo'yicha hujjatlar va boshqalar) mol-mulk va fondlar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda beriladi.

Ushbu to'plamda axborot-kutubxona va axborot-resurs markazlari faoliyatini belgilab beruvchi me'yoriy hujjatlar hamda axborot, kutubxonachilik va noshirlik ishi standartlari (SIBID) o'zbek va rus tillarida jamlandi.

O'zbekiston mustaqillikni qo'lga kiritgan dastlabki kunlardan oq erkin demokratik davlat barpo etish, xalqning ma'naviy boy va munosib hayotini ta'minlashdek ezgu maqsadni amalga oshirishga kirishdi. Biz tanlagan rivojlanish yo'li jahon tajribalarini, shuningdek asrlarga tengdosh milliy an'analar, urf-odatlarini, an'anaviy turmush tarzini har tomonlama hisobga olib, davlat va jamiyatni yangilash hamda taraqqiy ettirishga yo'naltirilgan.

Mustaqillikning 15 yili mobaynida mamlakatda ijtimoiy, madaniy va xalqaro hayotning deyarli barcha tomonlariga taalluqli ijobiy o'zgarishlar yuz berdi. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga qo'shilishi bobida faol va samarali qadamlar qo'yildiki, bu ko'p jihatdan mamlakat fuqarolariga axborotdan erkin foydalanish imkoniyatlarini yaratish darajasi bilan bog'liqdir.

Axborot va kommunikatsiya texnologiyalari shiddat bilan rivojlanayotgan asrda axborot siyosati madaniy siyosatning bir bo'lagi hisoblanadi. Aholining axborot-kutubxona resurslaridan to'liq foydalanishini ta'minlash, davlatimizning jahon axborot oqimi bilan to'laqonli hamkorligi o'tgan asrning 80-yillari oxiri 90-yillari boshlarida axborot va telekommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish masalalari respublika darajasida hal qilina boshlangan davrdan rivojlana bordi. Bu jarayonga nafaqat ilmiy texnika axboroti institutlari, balki respublikaning global axborot tizimiga kirishining dolzarbligini tushunib etgan kutubxonalar, oliy ta'lim muassasalari ham kirishdilar. Buning natijasi qabul qilingan quyidagi qonun va me'yoriy hujjatlar bo'ldi: "Axborotlashtirish to'g'risida"gi (1993), "Elektron hisoblash mashinalari va ma'lumotlar bazasi uchun dasturlarni huquqiy himoyalash to'g'risida"gi (1994) qonunlar va "O'zbekiston Respublikasi axborotlashtirish konsepsiyasi" (1994). Keyinroq milliy axborotlashtirish tizimini shakllantirish, axborotdan foydalanish bo'yicha o'sib borayotgan talablarni qondirish maqsadida quyidagi qonun va hujjatlar ishlab chiqilib qabul qilindi: "Elektron tijorat to'g'risida" (2003), "Elektron hujjat aylanishi to'g'risida" (2003), "Elektron raqamli yozuvlar to'g'risida"gi (2004) qonunlar, "Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni va "Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori (2002). Butun axborot imkoniyatlari asosan kutubxonalarda yig'ilgan bo'lib, foydalanuvchilar shu erda kutubxonada yig'ilgan yoki uzoqdagi axborotdan foydalanishi mumkin. Axborot va Internet texnologiyalarining rivojlanishi, kutubxonalarga o'z resurslarini tartibga keltirish, elektron ma'lumotlar bazasini yaratish, axborot resurslarini kooperatsiyalash, ularga erkin kirib, foydalanishni ta'minlash imkonini berdi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2006 yil 20 iyundagi "Respublika aholisini axborot-kutubxona bilan ta'minlashni tashkil etish to'g'risida"gi qarori kutubxonachilik ishida axborot va telekommunikatsiya texnologiyasini rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan. Qaror, bundan tashqari, aholini axborot kutubxona bilan ta'minlashni takomillashtirish, eng muhimi kutubxonachilik ishini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan respublika kutubxonachilik tizimini tubdan isloh qilishga asos bo'ldi. Qarorda o'rganib ketilgan kutubxonachilik birlashmalari (MKT) va ommaviy kutubxonalar – shoxobchalarsiz axborot kutubxona tizimlariga mutlaqo yangi nuqtai nazardan qarashlar belgilab olindi. Qarorda Madaniyat va sport ishlari vazirligi tasarrufidagi kutubxonalar tarmog'ini yangidan tuzish, ularni Oliy va o'rta maxsus ta'lim hamda Xalq ta'limi vazirliklari, O'rta maxsus kasb-hunar ta'limi markazi, O'zbekiston Aloqa va axborotlashtirish agentligi tasarrufiga o'tkazish, zamonaviy talablarni hisobga olgan holda yangi axborot-kutubxona va axborot-resurs markazlarini tashkil etish, aholini axborot bilan ta'minlash uchun zarur sharoitlarni yaratish ko'zda tutiladi. Respublika kutubxonachilik sohasini isloh qilish axborot-resurs va axborot-kutubxona faoliyatini belgilab beruvchi huquqiy-me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish, axborot-kutubxona ishining asosiy metodlari va shakllarini qayta ko'rib chiqish, an'anaviy ish shakllaridan axborotlashtirishni hisobga olgan yangi, o'ta takomillashgan va samarali metodlarni joriy etish va foydalanishga o'tish zaruratini keltirib chiqardi. Ushbu to'plamga asosan axborot-kutubxona va axborot-resurs markazlari faoliyatini belgilab beruvchi hujjatlar kiritildi

Nazorat uchun savollar:

1. ARMga qanday a'zo bo'ladi?
2. ARM o'z faoliyati to'g'risida belgilangan tartibda hujjatlarni qanday yuritadi?
3. ARMning huquq va majburiyatlari nimalardan iborat?
4. ARM ta'lim muassasasida kimga buysonadi..?
5. ARMning huquq va majburiyatlarini bilasiz?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 1992.– 47 b.
2. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.– 63 b.
3. Karimov I.A. Milliy istiqlol g'oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 77 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
5. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun meyoriy-huquqiy hujjatlar to'plami. O'MKHTM. Toshkent, 2005.
6. Olimov Q.T. va boshqalar. Ixtisoslik fanlarini o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2004.
7. Semushina L.G., Yaroshenko N.G. Soderdaniye i texnologii obucheniya v srednix spetsialnix uchebnix zavedeniyax. – Moskva: Masterstvo, 2001.
8. Mirsaidov K.J. Ixtisoslik fanlarini o'qitish va ishlab chiqarish ta'limi. – Toshkent: Shiituvchi, 1996.
9. Xodjaboyev A. Xusanov L. Kasbiy ta'lim metodologiyasi. T.: Fan va texnologiyalar, 2007.

Qo'shimcha adabiyotlar

10. Abduqudusov O. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirish muammolari. Metodik qo'llanma. – Toshkent, 2002.
11. OTB O'zB-1737 loyihasi. Ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Trenerlar uchun qo'llanma. – Toshkent, 2002.
12. ES-TACIS EDUZ-9803 «O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi islohatiga ko'mak» loyihasi. «Ta'lim shakllari: mazmun, tanlash va amalga oshirish» Ekspress qo'llanma. – Toshkent, 2002.
13. Germaniya Texnikaviy hamkorlik doirasidagi «Kasbiy pedagogika» mavzusidagi seminar materiallari. – Berlin, 1999.
14. Mirqosimov M, Shukurov A. Dars kuzatish va uni tahlil qilishning pedagogik yo'nalishlari. Metodik tavsiyalar. – Toshkent, 1998.
15. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 1992.– 47 b.
16. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.– 63 b.
17. Karimov I.A. Milliy istiqlol g'oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 77 b.
18. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

5- mavzu: Ichki nazorat –Reyting nazorat tizimi haqida Nizomning tahlili. Yakuniy davlat nazorati-O`quv fanlari bo`yicha davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi.

Reja:

1. Ichki nazorat –Reyting nazorat tizimi haqida Nizomning tahlili
2. Yakuniy davlat nazorati
3. O`quv fanlari bo`yicha davlat attestatsiyasi
4. bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi.

Tayanch iboralar-ichki nazorat, reyting, oliy majlis, ta`lim, qonun, bilim, qaror, Ko`nikma, malaka, baholash, konsul`tatsiya, Kurs ishi (loyihasi bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi attestatsiyasi

O`zbekiston Respublikasining «Ta`lim to`g`risida»gi (O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 9-son, 225-modda) va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to`g`risida»gi (O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 11-12-son, 295-modda) qonunlariga hamda O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2004 yil 20 iyuldagi 341-son «O`zbekiston Respublikasi Oliy va o`rta maxsus ta`lim vazirligi faoliyatini takomillashtirish to`g`risida»gi qaroriga (O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to`plami, 2004 y., 29-son, 332-modda) muvofiq, shuningdek oliy ta`lim muassasalari talabalarining bilim saviyasi, ko`nikma va malakalarini nazorat qilish hamda baholash jarayonlarini takomillashtirish maqsadida buyuraman:

1. Oliy ta`lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to`g`risidagi nizom ilovaga muvofiq tasdiqlansin.
2. Mazkur buyruq 2009 yil 3 sentyabrdan kuchga kiradi.

Oliy ta`lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning reyting tizimi to`g`risida

NIZOM

Mazkur Nizom O`zbekiston Respublikasining «Ta`lim to`g`risida»gi (O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 9-son, 225-modda) va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to`g`risida»gi (O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 11-12-son, 295-modda) qonunlariga hamda O`zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2001 yil 16 avgustdagi 343-son «Oliy ta`limning davlat ta`lim standartlarini tasdiqlash to`g`risida»gi qaroriga (O`zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to`plami, 2001 y., 15-16-son, 104-modda) muvofiq oliy ta`lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholashning reyting tizimini tartibga soladi.

I. Umumiy qoidalar

1. Talabalar bilimini nazorat qilish va reyting tizimi orqali baholashdan maqsad ta`lim sifatini boshqarish orqali raqobatbardosh kadrlar tayyorlashga erishish, talabalarining fanlarni o`zlashtirishida bo`shliqlar hosil bo`lishini oldini olish, ularni aniqlash va bartaraf etishdan iborat.

2. Reyting tizimining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- a) talabalarda Davlat ta`lim standartlariga muvofiq tegishli bilim, ko`nikma va malakalar shakllanganligi darajasini nazorat qilish va tahlil qilib borish;
- b) talabalar bilimi, ko`nikma va malakalarini baholashning asosiy tamoyillari: Davlat ta`lim standartlariga asoslanganlik, aniqlik, haqqoniylik, ishonchlilik va qulay shaklda baholashni ta`minlash;
- v) fanlarning talabalar tomonidan tizimli tarzda va belgilangan muddatlarda o`zlashtirilishini tashkil etish va tahlil qilish;
- g) talabalarda mustaqil ishlash ko`nikmalarini rivojlantirish, axborot resurslari manbalaridan samarali foydalanishni tashkil etish;
- d) talabalar bilimini xolis va adolatli baholash hamda uning natijalarini vaqtida ma`lum qilish;
- e) talabalarining fanlar bo`yicha kompleks hamda uzluksiz tayyorgarligini ta`minlash;
- j) o`quv jarayonining tashkiliy ishlarini kompyuterlashtirishga sharoit yaratish.

3. Fanlar bo`yicha talabalar bilimini semestrda baholab borish reyting nazorati jadvallari va baholash mezonlari asosida amalga oshiriladi.

II. Nazorat turlari va uni amalga oshirish tartibi

4. Nazorat turlari, uni o`tkazish tartibi va mezonlari kafedra mudiri tavsiyasi bilan oliy ta`lim muassasasining (fakultet) o`quv-uslubiy kengashida muhokama qilinadi va tasdiqlanadi hamda har bir fanning ishchi o`quv dasturida mashg`ulot turlari bilan birgalikda ko`rsatiladi.

5. Reyting nazorati jadvallari, nazorat turi, shakli, soni hamda har bir nazoratga ajratilgan maksimal ball, shuningdek joriy va oraliq nazoratlarning saralash ballari haqidagi ma`lumotlar fan bo`yicha birinchi mashg`ulotda talabalarga e`lon qilinadi.

6. Talabalarining bilim saviyasi va o`zlashtirish darajasining Davlat ta`lim standartlariga muvofiqqligini ta`minlash uchun quyidagi nazorat turlarini o`tkazish nazarda tutiladi:

joriy nazorat — talabaning fan mavzulari bo`yicha bilim va amaliy ko`nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Joriy nazorat fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda, seminar, laboratoriya va amaliy mashg`ulotlarida og`zaki so`rov, test o`tkazish, suhbat, nazorat ishi, kollokvium, uy vazifalarini tekshirish va shu kabi boshqa shakllarda o`tkazilishi mumkin;

oraliq nazorat — semestr davomida o`quv dasto`rining tegishli (fanning bir necha mavzularini o`z ichiga olgan) bo`limi tugallangandan keyin talabaning bilim va amaliy ko`nikma darajasini aniqlash va baholash usuli. Oraliq nazoratining soni (bir semestrda ikki martadan ko`p o`tkazilmasligi lozim) va shakli (yozma, og`zaki, test va hokazo) o`quv faniga ajratilgan umumiy soatlar hajmidan kelib chiqqan holda belgilanadi;

yakuniy nazorat — semestr yakunida muayyan fan bo'yicha nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni talabalar tomonidan o'zlashtirish darajasini baholash usuli. YAkuniy nazorat asosan tayanch tushuncha va iboralarga asoslangan «YOzma ish» (tibbiyot oliy ta'lim muassasalari uchun «YOzma ish» yoki OTKS (ob'ektiv tizimlashtirilgan klinik sinov) shaklida o'tkaziladi.

Ta'lim yo'nalishi va mutaxassisliklari ayrim fanlarining xususiyatlaridan kelib chiqqan holda fakultet Ilmiy kengashi yoki oliy ta'lim muassasasi kengashi qarori asosida ko'pi bilan 40% fanlardan yakuniy nazoratlar boshqa shakllarda (og'zaki, test va hokazo) o'tkazilishi mumkin.

7. Nazorat turlarini o'tkazishda xolislikni ta'minlash maqsadida talabalar to'g'risidagi ma'lumotlar ularning nazorat ishlariga oliy ta'lim muassasasi tomonidan identifikatsiya kodi berish orqali shifrlanishi mumkin.

8. Oraliq nazoratni o'tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida davriy ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari bo'zilgan hollarda, oraliq nazorat natijalari bekor qilinadi hamda oraliq nazorat qayta o'tkaziladi.

9. Oliy ta'lim muassasasi rahbarining buyrug'i bilan ichki nazorat va monitoring bo'limi yoki o'quv-uslubiy boshqarma rahbarligida tuzilgan komissiya ishtirokida yakuniy nazoratni o'tkazish jarayoni davriy ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartiblari bo'zilgan hollarda, yakuniy nazorat natijalari bekor qilinadi hamda yakuniy nazorat qayta o'tkaziladi.

III. Baholash tartibi va mezonlari

10. Talabalarining bilim saviyasi, ko'nikma va malakalarini nazorat qilishning reyting tizimi asosida talabaning har bir fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi ballar orqali ifodalanadi.

11. Har bir fan bo'yicha talabaning semestr davomidagi o'zlashtirish ko'rsatkichi 100 ballik tizimda butun sonlar bilan baholanadi.

Ushbu 100 ball nazorat turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

yakuniy nazoratga — 30 ball;

joriy va oraliq nazoratlarga — 70 ball (fanning xususiyatidan kelib chiqqan holda 70 ball kafedra tomonidan joriy va oraliq nazoratlarga taqsimlanadi

reyting ballari nazorat turlari bo'yicha quyidagicha taqsimlanadi:

joriy nazoratga — 40ball;

oraliq nazoratga — 30 ball;

yakuniy nazoratga — 30 ball.

13. Talabaning reyting daftarchasi yoki talabalar reytingini hisobga olish elektron tizimiga alohida qayd qilinadigan kurs ishi (loyihasi, hisob-grafik ishlari), malakaviy amaliyot, fan (fanlararo) bo'yicha yakuniy davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi va magistratura talabalarining ilmiy-tadqiqot va ilmiy-pedagogik ishlari, magistrlik dissertatsiyasi bo'yicha o'zlashtirish darajasi — 100 ballik tizimda baholanadi.

14. Talabaning fan bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichini nazorat qilishda quyidagi namunaviy mezonlar (keyingi o'rinlarda namunaviy mezonlar deb yuritiladi) tavsiya etiladi:

a) 86 — 100 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

xulosa va qaror qabul qilish;

ijodiy fikrlay olish;

mustaqil mushohada yurita olish;

olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;

mohiyatini tushunish;

bilish, aytib berish;

tasavvurga ega bo'lish.

b) 71 — 85 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

mustaqil mushohada yurita olish;

olgan bilimlarini amalda qo'llay olish;

mohiyatini tushunish;

bilish, aytib berish;

tasavvurga ega bo'lish.

v) 55 — 70 ball uchun talabaning bilim darajasi quyidagilarga javob berishi lozim:

mohiyatini tushunish;

bilish, aytib berish;

tasavvurga ega bo'lish.

g) quyidagi hollarda talabaning bilim darajasi 0 — 54 ball bilan baholanishi mumkin:

aniq tasavvurga ega bo'lmaslik;

bilmaslik.

15. Namunaviy mezonlar asosida muayyan fandan joriy va oraliq nazoratlar bo'yicha aniq mezonlar ishlab chiqilib, kafedra mudiri tomonidan tasdiqlanadi va talabalariga e'lon qilinadi.

16. Namunaviy mezonlarga muvofiq mutaxassislik fanlar bo'yicha tayanch oliy ta'lim muassasalari tomonidan yakuniy nazorat uchun baholash mezonlari ishlab chiqilib, oliy ta'lim muassasasi Ilmiy-uslubiy kengashi tomonidan tasdiqlanadi va turdosh oliy ta'lim muassasalariga etkaziladi.

17. Talabalarining o'quv fani bo'yicha mustaqil ishi joriy, oraliq va yakuniy nazoratlar jarayonida tegishli topshiriqlarni bajarishi va unga ajratilgan ballardan kelib chiqqan holda baholanadi.

18. Talabaning fan bo'yicha bir semestrda reytingi quyidagicha aniqlanadi:

$$R_f = \frac{V \times O^I}{100}, \text{ bu erda:}$$

V — semestrda fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklamasi (soatlarda);

O^I — fan bo'yicha o'zlashtirish darajasi (ballarda).

19. Fan bo'yicha joriy va oraliq nazoratlarga ajratilgan umumiy ballning 55 foizi saralash ball hisoblanib, ushbu foizdan kam ball to'plagan talabalar yakuniy nazoratga kiritilmaydi.

Joriy va oraliq nazorat turlari bo'yicha 55 va undan yuqori ballni to'plagan talaba fanni o'zlashtirgan deb hisoblanadi va ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kirmasligiga yo'l qo'yiladi.

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida fan bo'yicha joriy, oraliq va yakuniy nazoratlarning har biriga ajratilgan ballning 55 foizi saralash ball etib belgilanadi va bunda joriy va oraliq nazoratlarning har biriga ajratilgan ballning 55 va undan yuqori foizidagi ballni to'plagan talabalar ushbu fan bo'yicha yakuniy nazoratga kiritiladi.

20. Talabaning semestr davomida fan bo'yicha to'plagan umumiy bali har bir nazorat turidan belgilangan qoidalarga muvofiq to'plagan ballari yig'indisiga teng.

IV. Nazorat turlarini o'tkazish muddati

21. Oraliq va yakuniy nazorat turlari kalendar tematik rejaga muvofiq dekanat yoki fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) tomonidan tuzilgan reyting nazorat jadvallari asosida o'tkaziladi. Yakuniy nazorat semestrning oxirgi 2 haftasi mobaynida o'tkaziladi.

22. Talaba fan bo'yicha kurs loyihasi (ishi)ni ushbu fan bo'yicha to'plagan ballari umumlashtirilishiga qadar topshirishi shart.

23. Joriy va oraliq nazoratlarda saralash balidan kam ball to'plagan va uzrli sabablarga ko'ra nazoratlarda qatnasha olmagan talabaga qayta topshirish uchun, navbatdagi shu nazorat turigacha, so'nggi joriy va oraliq nazoratlar uchun yakuniy nazoratgacha bo'lgan muddat beriladi.

Kasalligi sababli darslarga qatnashmagan hamda belgilangan muddatlarda joriy, oraliq va yakuniy nazoratlarni topshira olmagan talabalarga fakultet dekani farmoyishi yoki fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) yoki o'quv ishlari bo'yicha prorektorning ruxsatnomasi asosida, o'qishni boshlaganidan so'ng ikki hafta muddatda qayta topshirishga ruxsat beriladi.

24. Talabaning semestrda joriy va oraliq nazorat turlari bo'yicha to'plangan ballari ushbu nazorat turlari umumiy ballning 55 foizidan kam bo'lsa yoki semestr yakunida joriy, oraliq va yakuniy nazorat turlari bo'yicha to'plangan ballari yig'indisi 55 balldan kam bo'lsa, u akademik qarzdor deb hisoblanadi.

Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida semestr yakunida fan bo'yicha joriy, oraliq yoki yakuniy nazorat turlarining har biri bo'yicha saralash balidan kam ball to'plagan talaba akademik qarzdor hisoblanadi.

talabaning semestrda joriy va oraliq nazorat turlari bo'yicha to'plagan ballari ushbu nazorat turlari umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa yoki yakuniy nazorat bo'yicha to'plagan bali ushbu nazorat turi umumiy balining 55 foizidan kam bo'lsa, u akademik qarzdor hisoblanadi.

Akademik qarzdor talabalarga semestr tugaganidan keyin (bahorgi semestr natijalari bo'yicha esa, talabalarining yozgi ta'tili hamda professor-o'qituvchilarning mehnat ta'tilidan so'ng) qayta o'zlashtirish uchun bir oy muddat beriladi. SHu muddat davomida fanni o'zlashtira olmagan talaba fakultet dekani yoki fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) boshlig'ining tavsiyasiga ko'ra belgilangan tartibda rektorning buyrug'i bilan talabalar safidan chetlashtiriladi.

25. Talaba nazorat natijalaridan norozi bo'lsa, fan bo'yicha nazorat turi natijalari e'lon qilingan vaqtdan boshlab bir kun mobaynida fakultet dekani yoki fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) boshlig'iga ariza bilan murojaat etishi mumkin. Bunday holda fakultet dekani yoki fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) boshlig'ining taqdimnomasiga ko'ra rektor buyrug'i bilan 3 (uch) a'zodan kam bo'lmagan tarkibda apellyasiya komissiyasi tashkil etiladi.

Apellyasiya komissiyasi talabalarining arizalarini ko'rib chiqib, shu kunning o'zida xulosasini bildiradi.

26. Baholashning o'rnatilgan talablar asosida belgilangan muddatlarda o'tkazilishi hamda rasmiylashtirilishi fakultet dekani, kafedra mudiri, o'quv bo'limi hamda ichki nazorat va monitoring bo'limi tomonidan nazorat qilinadi.

V. Reyting natijalarini qayd qilish va tahlil etish tartibi.

27. Talabaning fan bo'yicha nazorat turlarida to'plagan ballari semestr yakunida reyting qaydnomasiga butun sonlar bilan qayd qilinadi. Reyting daftarchasi yoki talabalar reytingini hisobga olish elektron tizimining «O'quv rejasida ajratilgan soat» ustuniga semestr uchun fanga ajratilgan umumiy o'quv yuklama soatlari, «Fandan olingan baho» ustuniga esa 100 ballik tizimdagi o'zlashtirishi qo'yiladi.

Talabaning saralash balidan past bo'lgan o'zlashtirishi reyting daftarchasiga qayd etilmaydi.

28. Har bir fan bo'yicha o'tkaziladigan nazorat turlarining natijalari guruh jurnali hamda qaydnomada qayd etiladi va shu kunning o'zida (nazorat turi yozma ish shaklida o'tkazilgan bo'lsa, 2 (ikki) kun muddat ichida) talabalar e'tiboriga etkaziladi.

29. Yakuniy nazorat natijalariga ko'ra fan o'qituvchisi talabalarining fan bo'yicha reytingini aniqlaydi hamda reyting daftarcha va qaydnomaning tegishli qismini to'ldiradi.

Talabalar reytingini hisobga olish elektron tizimi joriy etilgan oliy ta'lim muassasalarida talabalarining fan bo'yicha reytingi reyting qaydnomasi va ushbu tizimga qayd etiladi.

30. Talabaning reytingi uning bilimi, ko'nikmasi va malakalari darajasini belgilaydi. Talabaning semestr (kurs) bo'yicha umumiy reytingi barcha fanlardan to'plangan reyting ballari yig'indisi orqali aniqlanadi.

31. Talabalar umumiy reytingi har bir semestr va o'quv yili yakunlangandan so'ng e'lon qilinadi.

32. Diplom ilovasi yoki akademik ma'lumotnomani dekanat yoki fakultet tuzilmasi bo'lmagan oliy ta'lim muassasalarida o'quv bo'limi (o'quv-uslubiy boshqarma) tomonidan rasmiylashtirishda fan bir necha semestr davom etgan bo'lsa, reytinglar yig'indisi olinadi.

Talabaga imtiyozli diplom belgilashda uning har bir semestr yakunidagi fanlar bo'yicha o'zlashtirish ko'rsatkichi hisobga olinadi.

33. Talabalarining nazorat turlari bo'yicha erishgan natijalari kafedralar, dekanatlar va o'quv-metodik bo'linmalarda kompyuter xotirasiga kiritilib, muntazam ravishda tahlil qilib boriladi.

34. Joriy, oraliq va yakuniy nazorat natijalari kafedra yig'ilishlari, fakultet va oliy ta'lim muassasasi Ilmiy kengashlarida muntazam ravishda muhokama etib boriladi va tegishli qarorlar qabul qilinadi.

VI. Yakuniy qoidalar

35. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi hamda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi test baholari va reyting ballarining xolisligini tekshirishni tashkil etadi va nazorat qiladi.

36. Ushbu Nizomda belgilangan masalalar bo'yicha kelib chiqqan nizolar qonun hujjatlari asosida hal qilinadi.

37. Ushbu Nizom O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi, Xalq ta'limi vazirligi, Sog'liqni saqlash vazirligi, Qishloq va suv xo'jaligi vazirligi, Madaniyat va sport ishlari vazirligi, O'zbekiston aloqa va axborotlashtirish agentligi, «O'zbekiston temir yo'llari» DAK, Davlat soliq qo'mitasi, O'zbekiston Badiiy akademiyasi va Navoiy kon-metallurgiya kombinati bilan kelishilgan.

bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi) Har bir amaliyotning maqsadi muddati va mazmuni DTS o'quv rejalari va amaliyot dasturlarida belgilangan. Talabalar amaliyoti oliy ta'lim muassasalarining davlat va aksiyadorlik korxonalari muassasa tashkilot firma qo'shma korxonalarva boshqa bilan tuzgan shartnomalari asosida tashkil qilinadi.

Amaliyot boshlanishidan ikki oy oldin talabalar amaliyotni o'tkazish dasturiva kalendar jadvalini amaliyot ob'ektlari bilan kelishib oladi

-amaliyot rahbari tajribali professor dotsent va o'qituvchilardan tayinlanadi

konsul'tatsiya-

Kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi)

Bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi) –Magistr darajasini beradigan davlat malaka attestatsiya (magistrlik dissertatsiyasining himoyasi) magistrlik dasto'ring yakunidir. Magistrlik davlat tomonidan tasdiqlangan namunadagi kasbiy faoliyat bilan shug'ullanish huquqini beradigan diplom topshiriladi. Magistrlik dissertatsiyasi ilmiy yoki ilmiy texnik mazmunli ichki yaxlitlikka ega tanlangan mavzu bo'yicha ish jarayoni va natijalarini aks ettiruvchi bitiruv malakaviy ishidir. Umuman olganda magistrlik dissertatsiyasi ilmiy etuklik va ixtisoslik yoki ixtisoslashish bo'yicha tubdan kasbiy tayorgarlikni tafsif qilish lozim.

Dissertatsiyadagi ilmiy masalani echish bo'yicha magistr

- tanlangan ilmiy mavzuning dolzarbligini asoslash

- tadqiqotning maqsadi va muayan masalalarni qo'yishi

- tadqiqot ob'ekti va mavzuni aniqlashi va tariflashi

- tadqiqot usuli yoki uslublarini tanlash

- tadqiqot natijalariga ishlov berish va tahlil qilish

- olingan xulosalarni shakillantirishi natijalarini baholashi va iqtisodiyotning tegishli tarmoqlari uchun aniq takliflarini kiritishi kerak

Magistrning ilmiy rahbari olingan ta'lim muassasasi ilmiy kengash ruxsati bilan nomzodi dotsent tayinlanishi mumkin

Ilmiy rahbar bir yilda 5 nafargacha talabalarga rahbarlik qilish huquqiga ega.

Belgilangan muddatda bajarilgan magistrlik dissertatsiyasi ilmiy rahbar tavsiyasishu ixtisoslik bo'yicha ilmiy xodim yoki mutaxassisning tashqi taqrizi va kasbiy ta'lim bo'yicha shaxsiy rejaning bajarilganligi haqida ma'lumotnoma bilan davlat attestatsiya komissiyasiga taqdim etiladi.

Magistrlik dissertatsiyasi himoyasi jamoa huzurida amalga oshiriladi.

Magistrlik dissertatsiyasining asl nusxasi himoyadan keyin oliy ta'lim muassasasida o'rnatilgan tartibda aniqlanadi. Magistrlik dissertatsiyasi natijalarini tatbiq qilish uni konkurusga taqdim etish va boshqa zaruriyatlar tug'ilsa undan nusxa olinadi.

Nazorat uchun savollar

1. Ichki nazorat deganda nimani tushinasiz?
2. Reyting nazorat tizimi haqida Nizomning tahlili?
3. O'quv fanlari bo'yicha davlat attestatsiyasi, haqida gapiring?
4. Bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi qanday bajariladi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 1992. – 47 b.
2. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. – Toshkent: O'zbekiston, 1997. – 63 b.
3. Karimov I.A. Milliy istiqlol g'oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. – Toshkent: O'zbekiston, 2000. – 77 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.

Asosiy darsliklar va o'quv qo'llanmalar

- 5.** Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun meyoriy-huquqiy hujjatlar to'plami. O'MKHTM. Toshkent, 2005.
- 6.** Olimov Q.T. va boshqalar. Ixtisoslik fanlarini o'qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2004.
- 7.** Semushina L.G., Yaroshenko N.G. Soderdaniye i texnologii obucheniya v srednix spetsialnix uchebnix zavedeniyax. – Moskva: Masterstvo, 2001.
- 8.** Mirsaidov K.J. Ixtisoslik fanlarini o'qitish va ishlab chiqarish ta'limi. – Toshkent: Shiituvchi, 1996.
- 9.** Xodjaboyev A. Xusanov L. Kasbiy ta'lim metodologiyasi. T.: Fan va texnologiyalar, 2007.
- 10.** Abduqudusov O. O'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirish muammolari. Metodik qo'llanma. – Toshkent, 2002.
- 11.** OTB O'zB-1737 loyihasi. Ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Trenerlar uchun qo'llanma. – Toshkent, 2002.
- 12.** ES-TACIS EDUZ-9803 «O'zbekistonda kasb-hunar ta'limi islohatiga ko'mak» loyihasi. «Ta'lim shakllari: mazmun, tanlash va amalga oshirish» Ekspres qo'llanma. – Toshkent, 2002.
- 13.** Germaniya Texnikaviy hamkorlik doirasidagi «Kasbiy pedagogika» mavzusidagi seminar materiallari. – Berlin, 1999.
- 14.** Mirqosimov M, Shukurov A. Dars kuzatish va uni tahlil qilishning pedagogik yo'nalishlari. Metodik tavsiyalar. – Toshkent, 1998

6-Mavzu: O‘quv fanlaridan talabalar olimpiadalari. Talabalar ishlari konkurslari. Talabalarning ratsionalizatorlik va ijodkorlik ishlari. Ilmiy yo‘nalishdagi kurs ishlari (loyihalari) va bitiruv malakaviy ishlari.

Reja

1. O‘quv fanlaridan talabalar olimpiadalari.
2. Talabalar ishlari konkurslari.
3. Talabalarning ratsionalizatorlik va ijodkorlik ishlari.
4. Ilmiy yo‘nalishdagi kurs ishlari (loyihalari) va bitiruv malakaviy ishlari

Tayanch iboralar Fan, olimpiada, konkurs, ratsionalizatorlik, ijodkorlik, kurs ishlari, bitiruv malakaviy ishlari, ta‘lim, rag‘batlantirish.

**Oliy ta‘lim muassasalari talabalari respublika fan olimpiadasi to‘g‘risidagi
NIZOM**

Maskur Nizom O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni hamda Kadrlar tayyorlash milliy dasto‘rining 4.5-bandi talablariga muvofiq O‘zbekiston Respublikasi hududida faoliyat ko‘rsatayotgan davlat oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar orasidan bilimning tegipshi sohalari va fanning aniq yo‘nalishlari bo‘yicha o‘z tabiiy qobiliyatlarini namoyon etish va rivojlantirish, o‘zlarining noyob iste‘dodlarini ro‘yobga chiqarish uchun keng imkoniyatlar yaratish maqsadida Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan ^{xa}R iili fanlar bo‘yicha o‘tkaziladigan talabalar respublika fan olimpiadasini tashkil etish va o‘tkazish tartibini belgilaydi.

I bob. Umumiy qoidalar

1- §. Asosiy tushunchalar

1. Mazkur Nizomda quyidagi asosiy tushunchalardan foydalaniladi:

talabalar fan olimpiadasi -. talabalarning oliy ta‘lim muassasasida fanlar va kasbiy tayyorgarlik bo‘yicha olgan bilimlarini ijodiy qo‘llash, o‘z iqtidorlarini namoyon etishga qaratilgan mutaxassislik va umumkasbiy fanlardan ommaviy ravishda o‘tkaziladigan intellektual tanlov;

olimpiada tarkibiga kiritilgan umumkasbiy va mutaxassislik fanlari - talabalar fan olimpiadasi tarkibiga kiradigan fanlar tayanch OTM tomonidan turdosh OTM bilan o‘zaro kelishilgan holda belgilanadigan fanlar turkumi;

oliy ta‘limning davlat ta‘lim standarti - ta‘limning bakalavriat muayyan yo‘nalishi va magistratura mutaxassiligiga qo‘yiladigan malaka talablari, ta‘lim mazmuni, bakalavr yoki magistr tayyorgarligining zaruriy va etarli darajasini, kadrlar tayyorlash sifatini baholash darajalarini belgilash darajasi;

ijodiy ish topshiriqlari - ijodiy ish olimpiada o‘tkazilayotgan muayyan mutaxassislik yoki umumkasbiy fanlar doirasidash mavzu yuzasidan bajariladigan va talabalar ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlar majmuasi;

yozma ish yoki amaliy topshiriqlar - fan dasturida belgilangan talabalar bilimini baholashning tayanch qonuniyatlariga asoslangan, o‘tilgan fanlarga nisbatan ijodiy yondashish, mustaqil fikrlash, o‘z bilimini doimiy ravishda oshirish, adabiyotlardan keng foydalanish, o‘z fikrlarini yozma ravishda aniq va lo‘nda ifodalab berish hamda takdim etish kabi xususiyatlarini o‘zida mujassamlantirgan topshiriqlar majmuasi;

laboratoriya topshiriqlari - talabalar o‘zlashtirilgan nazariy bilimlarni amalda qo‘llashga qaratilgan topshiriqlar majmuasi;

test topshiriqlari - talabalar aqliy rivojlanishini aniqdash maqsadida ishlatiladigan, muqobil echimlari ko‘rsatilgan, tezkor aniqdashga qaratilgan standart topshiriqlar majmuasi;

og‘zaki topshiriqlar - dialog orqali talabaning qobiliyatini aniqdashga qaratilgan og‘zaki topshiriqlar majmuasi;

olimpiada topshiriqlarini baholash mezonlari -talabalar fan olimpiadasida g‘oliblarni aniqdash uchun berilgan topshiriklarga javoblarning qiymatini belgilovchi baho, o‘lchov yoki daraja.

2. Respublika hududida faoliyat ko‘rsatayotgan davlat oliy ta‘lim muassasalarida (keyingi o‘rinlarda - OTM) tahsil olayotgan talabalar orasida mazkur nizomda belgilangan talablar asosida Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi tomonidan har yili fanlar bo‘yicha Oliy ta‘lim muassasalari talabalari respublika fan olimpiadasi (keyingi o‘rinlarda — Olimpiada) o‘tkaziladi.

2- §. Olimpiadaning maqsad va vazifalari

3. Olimpiadaning maqsadi: muayyan fan bo‘yicha respublikaning barcha OTM talabalar orasidan mutaxassislik va umumkasbiy fanlari bo‘yicha iqtidorli, qobiliyatli va iste‘dodlilarni aniqdash, ulardagi ijodiy qobiliyatlarning ro‘yobga chiqishiga ko‘maklashish va qo‘llab-quvvatlash.

4. Olimpiadaning asosiy vazifasi sifatida quyidagilar belgilangan:

- Respublika hududida faoliyat ko‘rsatayotgan davlat oliy ta‘lim muassasalarida tahsil olayotgan talabalar orasidan eng iqtidorlilarini aniqlash, qobiliyatlarini yanada rivojlantirish maqsadida olimpiada o‘tkazish;

- OTMda iqtidorli talabalar bilan ishlashni takomillashtirish va rivojlantirish;

- OTMdagi o‘quv-tarbiya jarayonining zamonaviy talablar darajasiga ko‘tarilishini ta‘minlash, fan o‘qituvchilarining pedagogik mahoratini oshirish, qobiliyatli va iste‘dodli talabalarni tayyorlash va tarbiyalashga qaratilgan ijodiy izlanishlari bo‘yicha mehnatini rag‘batlantirish;

- talabalar uchun o‘quv mashg‘ulotlarini tashkillashtirishda zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda interaktiv usullarini tadbiq etilishini takomillashtirish, ijodiyotini rivojlantirish;

- olimpiadaning g‘oliblari orasidan xalqaro fan olimpiadalarida mamlakatimiz sharafigi himoya qilish uchun respublika terma jamoasiga nomzodlar tarkibini shakllantirish;

“ talabalarning bilim va qobiliyat, iqtidori va iste‘dodini namoyish etish orqali ular tahsil olayotgan oliy ta‘lim muassasasida ta‘lim-tarbiya jarayonini samarali olib borilayotganligini ko‘rsatish.

3 -§. Olimpiada o‘tkaziladigan fanlar

5. Olimpiada mutaxassislik va umumkasbiy fanlari bo‘yicha alohida o‘tkaziladi!
6. Olimpiada tarkibiga kiritilmagan mutaxassislik fanlaridan turdosh OTM bilan o‘zaro kelishilgan holda musobaqa o‘tkaziladi. Musobaqani o‘tkazishni muvofiqdastirish, g‘oliblarni rag‘batlantirish muayyan fan bo‘yicha olimpiadaning II bosqichini o‘tkazadigan OTM tomonidan amalga oshiriladi.

4-§. Olimpiadani o‘tkazish bosqichlari va muddati

7. Olimpiadani tashkil etish va o‘tkazish ikki bosqichda:
 - I bosqich har ioriv yilning mart-aprel oylarida barcha OTMlarida;
 - II bosqich vazirlikning buyrug‘i bilan belgilangan muddatida tegishli fanlardan olimpiadani tashkil etish va o‘tkazishga mas‘ul etib belgilangan OTMlarida o‘tkaziladi.
8. Bosqichidan qat‘iy nazar olimpiadaning I bosqichida birinchi o‘rinni egallagan talaba II bosqichda ishtirok etish huquqiga ega.
9. Olimpiadaning ikkinchi bosqichi o‘tkaziladigan oliy ta‘lim muassasani har uch yilda o‘zgartirib turish tavsiya etiladi.
10. OTM I bosqichida birinchi o‘rinni egallagan talabalar haqidagi ma‘lumotni II bosqich boshlanishdan kamida 10 kun oldin II bosqich olimpiadasini o‘tkazadigan tegishli OTMlariga etkazadi.
11. Olimpiadaning ikkinchi bosqichi vazirlik buyrug‘ida ko‘rsatilgan OTMlarda o‘tkaziladi. Ularni samarali o‘tkazish maqsadida mas‘ul OTM rektori rahbarligida Ishchi tashkiliy qo‘mita tuziladi.
12. Vazirlik tomonidan belgilangan mas‘ul vakil va olimpiada o‘tkaziladigan OTMda tuzilgan Ishchi tashkiliy qo‘mitaga ishtirok etuvchi OTMlari vakillari tomonidan tegishli fandan o‘z variantlarini olimpiada boshlanishidan bir kun avval takdim etadi. Takdim etilgan variantlardan vazirlik tomonidan belgilangan mas‘ul vakil hamda olimpiada o‘tkaziladigan OTMning Ishchi tashkiliy qo‘mitasi yangi uchtdan kam bo‘lmagan variantlarni uch nusxada tuzadi va konvertlarga joylashtirib muxrlyadi. *Qur‘a* tashlash yo‘li bilan konvertlardan bittasi tanlab olinadi.
13. Olimpiadaning II bosqichi kamida 4 ta turdan iborat bo‘ladi: ijodiy ish tayyorlash; yozma ish yoki amaliy, laboratoriya topshiriqlarni bajarish (yoki matn tarjima qilish); test topshiriqlarini bajarish; og‘zaki topshiriqlar bo‘lib, har bir tur 100 balllik tizimda Hakamlar hay‘ati a‘zolari tomonidan baholanadi..
14. Baholarning o‘rtachasi hisoblanib, talabaning shu turdan olgan bali aniqlanadi. Talabaning 4ta tur bo‘yicha natijasi asosida egallagan o‘rni belgilanadi.

II bob. Olimpiadani o‘tkazish tartibi

1- §. Olimpiadani o‘tkazish ishlariga rahbarlikni amalga oshirish

15. Olimpiadaga umumiy rahbarlikni Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vaziri buyrug‘i bilan tasdiqlangan Vazirlik tashkiliy qo‘mitasi amalga oshiradi.
16. Tashkiliy qo‘mitaga Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirining (birinchi) o‘rinbosari raislik siladi va a‘zolari soni 21 kishidan oshmagan holda uning tarkibiga quyidagi tashkilotlardan vakillar kiritiladi:
 - ~ Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi xmda Oliy va o‘rta maxsus, kasb- xunar ta‘limini rivojlantirish markazining mas‘ul xodimlari;
 - olimpiadaning II bosqichini o‘tkazuvchi oliy ta‘lim muassasalari rektorlari; ” “
 - jamoat tashkilotlari vakillaridan.
17. Vazirlik tashkiliy k;umitasi quyidagi ishlarni amalga oshiradi:
 - olimpiadaning II bosqichi o‘tkaziladigan joylari va muddatini belgilash;
 - ^ olimpiadaning I-II bosqichlarini joylarda tashkil etilishi, o‘tkazilishini muvofiqlashtirish, bopmarish va nazorat qilish;
 - olimpiadaning o‘tkazilishini ommaviy axborot vositalarida yoritishni tashkil qilish.

2- §. Olimpiadaning I bosqichini tashkil etish va o‘tkazish tartibi

18. Olimpiadaning I bosqichi har bir OTMda Vazirlik belgilagan muddatda o‘tkaziladi. uning yuqori saviyada o‘tkazilishiga shaxsan OTM rektori mas‘ul.
19. Olimpiadaning I bosqichin i o‘tkazish uchun OTMda Ishchi tashkiliy qo‘mita tuziladi. Uning tarkibi rektor buyrug‘i bilan tasdiqdanadi va quyidagilardan iborat bo‘ladi:
 - Rektor (Rais);
 - Ilmiy ishlar bo‘yicha prorektor (Rais o‘rinbosari);
 - Iqtidorli talabalar bilan ishlash bo‘limi boshlig‘i (Mas‘ul kotib);
- A‘zolari:**
 - Ma‘navivat va ma‘rifat ishlari bo‘yicha prorektor;
 - O‘quv ishlari bo‘yicha prorektor;
 - OTM “Kamolot” voshlar iitimoiv harakati boshlang‘ich tashkiloti vakili;
 - Fakultet dekanlari. OTMning etakchi olimlari va mutaxassislari;
 - “Jamoat tashkilotlari va xomiv tashkilotlar vakillari.
- Olimpiadaning I bosqichida OTM tomonidan olimpiada qatnashchilarining bilimlarini baholash mezonlari ishlab chiqiladi va rektor tomonidan tasdiqlanadi.
20. Olimpiada o‘tkaziladigan mutaxassislik va umumkasbiy fanlar bo‘vicha I bosqich tonshiriqlari fan dasturiga mos holda. tegishli kafedralar tomonidan ko‘n variantli qilib tuziladi va OTM Ishchi tashkiliy qo‘mitasiga tonshiriladi. Ishchi tashkiliy qo‘mita mavjud variantlar asosida vangi variantlarni tuzadi. Variantlar maxfiylygini ta‘minlagan holda olimpiadaning tegishli turi boshlanish vaqtiga qadar maxsus seyfa sakdanadi va olimpiadaning tegishli turi boshlanishidan oldin hakamlar hay‘atiga tonshiradi.
21. Olimpiadaning I bosqichi quyidagicha amalga oshirilishi tavsiya etiladi:
 - ijodiy ish tayyorlash;

- yozma ish voki amaliv. laboratoriya topshiriqlarini bajarish (yoki matn tarjima qilish);
- test topshiriqlarini bajarish;
- ogʻzaki topshiriqlarni bajarish.

Ijodiy ishni tayyorlash tartibi va muddatlari OTM tomonidan belgilanadi.

22. Olimpiadaning I bosqichi natijalari OTMning Kengashida muxokama etiladi. Fakat 1-oʻrinni egallagan gʻoliblarni olimpiadaning II bosqichida kdtashishi toʻgʻrisida qaror kdbul ^ilinadi.

Oldingi oʻquv yillarvda II bosqich olimpiadasida kdtashib birinchi, ikkinchi va uchinchi oʻrinlarni egallagan iqtidorli talabalar ushbu fan boʻyicha olimpiadada qayta qatnashishi mumkin.

3- §. Olimpiadaning II bosqichini tashkil etish va oʻtkazish tartibi

23. Olimpiada II bosqichi Vazirlik buyrugʻi bilan masʻul etib belgilangan OTMlarida tashkil etiladi va oʻtkaziladi.

24. Olimpiada II bosqichini oʻtkazuvchi OTMlarning Ishchi tashkiliy qoʻmitasi tarkibi rektor buyrugʻi bilan tasdiqlanadi va quyidagilardan iborat boʻladi:

- Rektor (Rais);
- Ilmiy ishlar boʻyicha prorektor (Rais oʻrinbosari);
- Iqtidorli talabalar bilan ishlash boʻlimi boshligʻi (Masʻul kotib);

Aʻzolari:

- Maʼnaviyat va maʼrifat ishlari boʻyicha prorektor;
- Oʻquv ishlari boʻyicha prorektor;
- ishtirok etavotgan OTM vakillari;
- OTM «Kamolot» yoshlar ijtimoiy harakati boshlangʻich tashkiloti vakili;
- Vasiylar kengashi, jamoat va xomiy tashkilotlar vakillari.

25. Olimpiadaning II bosqichini talab darajasida oʻtkazish masʻuliyati OTM rektorlari zimmasida boʻladi. Vazirlik tashkiliy qoʻmitasi II bosqichning oʻtkazilishini muvofiqlashtirish uchun masʻul vakillarni xizmat safariga yuboradi va ular joylarda umumiy nazoratni amalga oshiradi.

26. Olimpiadaning II bosqichini oʻtkazuvchi OTM Ishchi tashkiliy qoʻmitasining vazifalari:

- olimpiadaning II bosqichini mazkur Nizom talablari asosida tashkil etish, olimpiadaning oʻtkazilish jarayonini nazorat qilish va Oliy va oʻrta maxsus taʼlim vazirligiga hisobot berish;

olimpiada ishtirokchilarini kutib olish, joylashtirish, ovqatlantirishni tashkil etish, zarur hollarda tibbiy xizmat koʻrsatish va kuzatishni tashkil qilish;

- ishtirokchilar va jamoa rahbarlarini olimpiada Nizomi, oʻtkazish tartibi, qatnashchilar bilimini baholash mezonlari bilan tanishtirish;

- olimpiadaning ilmiy-uslubiy jihatdan yuqori saviyada, adolat va oshkoralik mezonlari asosida oʻtkazilishini taʼminlash;

- olimpiada ijaravonida roʻv berishi mumkin boʻlgan tashkiliy, texnik nosozliklar va anglashilmovchiliklarning oldini oladi, ularni bartaraf etish choralari koʻradi;

- olimpiada natijalarini olimpiada ishtirokchilari va OTM mutasaddi vakillari ishtirokida eʼlon qilish, zarur hollarda ishtirokchilar va qatnashuvchi OTMlari mutasaddi vakillari savollariga javob berish, ularning eʼtirozlarini koʻrib chiqib oʻrnatilgan tartibda bartaraf etish;

olimpiada oʻtkazilayotgan fanlar boʻyicha II bosqich topshiriqlari fan dasturiga mos holda tegishli OTM vakillari tomonidan takdim etilgan variantlar asosida Vazirlikning vakili bilan birgalikda OTM tashkiliy qoʻmitasi yangi variantlarni tuzish. Maxfiyligini taʼminlagan holda olimpiadaning tegishli turi boshlanadigan vaqtga qadar maxsus seyfda saqlash va olimpiadaning tegishli turi boshlanishidan oldin hakamlar hayʼatiga topshirish;

- olimpiadada qatnashuvchi talabalar ishtirokida tadbirlarni tashkil etish, kafedra va dekanatlarda “Bilimlar kuni” ruknida madaniy tadbirlarni oʻtkazish;

- tarixiy-madaniy yodgorliklar, muassasalar va muzeylarga sayoxatlar tashkil etish;

olimpiada gʻoliblarini va qatnashuvchi oliv taʼlim muassasasi iamoasi rahbarlarini takdirlash hamda ragʻbatlantirish,

27. Olimpiadaning II bosqichida ishtirokchi quyidagi ishlarni amalga oshirishi tavsiya etiladi:

- ijodiy ish tayyorlash;
- yozma ish voki amaliv. laboratoriya topshiriqlarni bajarish (yoki matn tarjima qilish);
- test topshiriqlarini bajarish;
- ogʻzaki topshiriqlarni bajarish.

Ijodiy ish olimpiada oʻtkazilayotgan muayyan mutaxassislik yoki umumkasbiy fanlar doirasidagi mavzu yuzasidan bajariladi.

28. Olimpiada oʻtkaziladigan joyga ishtirokchilarni olib kelish va olib ketish, ularning yoʻllardagi harakatlanish xavfsizligini taʼminlash boʻyicha barcha masʻuliyat qatnashuvchi OTMlari rektorlari va ular tomonidan tayinlangan masʻullar zimmasiga yuklatiladi.

29. Olimpiada II bosqichining oʻtkazilishi yuzasidan qatnashuvchi talabalardan, jamoa rahbarlaridan natija eʼlon qilingandan soʻng 4 soat ichida tushgan yozma ishkoyat va arizalar Tashkiliy qoʻmita va Hakamlar hayʼati tomonidan olimpiada jarayonida bevosita joyida hal etiladi. Belgilangan muddatdan kechiqib bildirilgan eʼtirozlar va shikoyatlar koʻrib chiqilmaydi.

Olimpiada oʻtkazilish ijaravonida oʻrnatilgan tartib qoidalarga amal kilmagan talaba Hakamlar hayʼati qarori bilan olimpiadadan chetlashtiriladi. Bu haqda tegishli dalolatnoma tuziladi va uni Hakamlar hayʼati raisi va aʻzolari hamda tartib qoidaga amal kilmagan talaba tomonidan imzolanadi.

III Olimpiada gʻoliblarini aniqlash tartibi

1- §. Olimpiada gʻoliblarini aniqlash

Olimpiada gʻoliblarini aniqlash va takdirlash:

I bosqichda OTM tashkiliy qoʻmitasi qarori natijalariga asosan:

II bosqichda mutasaddi OTM tashkiliy qoʻmitasi qaroriga koʻra amalga oshiriladi. "

30. Olimpiadaning II bosqichi gʻoliblarining soni har bir fan boʻyicha quyidagicha belgilanadi:

- 1 oʻrin - bir nafar;

- 2 o‘rin - bir nafar;
- 3 o‘rin - bir nafar.

2- §. Olimpiadani yakunlash tartibi

31. Olimpiada IT-bosqichini o‘tkazuvchi OTM tashkiliy qo‘mitasi tomonidan bajargan ishlar bo‘yicha dastlabki ma‘lumotnomani (Hakamlar hay‘atining xulosasi, Mutasaddi OTM qarori va h.k.) elektron ko‘rinishda (shrift - Times New Roman, 14) hamda qog‘ozda rasmiylashtirilgan holda Vazirlik tashkiliy qo‘mitasining mas‘ul vakiliga olimpiada tugagan kunining o‘zidayoq topshiriladi

32. Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi huzuridagi Oliy va o‘rta maxsus, kasb-xunar ta‘limini rivojlantirish markazi mazkur Nizom asosida quyidagilarni bajaradi:

- olimpiada hisobotini tahlil qiladi;
- olimpiadaning joriy yilda tashkil etilishi, o‘tkazilishi va yakuni haqida tahliliy ma‘lumotnomani Vazirlikka takdim etadi.

§. Olimpiada g‘oliblari, ularning ilmiy rahbarlari hamda faol tashkilotchilarni takdirlash tartibi

33. Olimpiadaning II bosqichida 1-o‘rinni egallagan talaba Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining birinchi darajali diplomi va yuqori stipendiyaning besh karra miqdorida pul mukofoti bilan takdirlanadi.

34. Olimpiadaning II bosqichi da 2-o‘rinni egallagan talaba vazirlikning ikkinchi darajali diplomi hamda yuqori stipendiyaning turt karra miqdorida pul mukofoti bilan takdirlanadi.

35. Olimpiadaning II bosqichida 3-o‘rinni egallagan talaba vazirlikning uchinchi darajali diplomi va yuqori stipendiyaning uch karra miqdorida pul mukofoti bilan takdirlanadi.

36. Olimpiadani o‘tkazishda faol katvashgan tashkilotchilar, ilmiy rahbarlari OTM hamda Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim Vazirligining tegishli buyrug‘i asosida rag‘batlantiriladi. Olimpiadaning II bosqichida birinchi, ikkinchi va uchinchi o‘rinni egallagan talabalarning ilmiy rahbarlari bir oylik maosh miqdorida pul mukofoti bilan takdirlanadi.

4- §. Olimpiadaning moliyaviy ta‘minoti

37. Olimpiadaning II bosqichi g‘oliblari, ularning ilmiy rahbarlariga beriladigan pul mukofotlari uz OTMlari byudjetdan tashqari mablag‘i hisobidan amalga oshiriladi.

38. Olimpiadaning I, II bosqichini o‘tkazish xarajatlari OTMlarning Ishchi tashkiliy qo‘mitasi ishlab chiqilib smeta asosida joylarda byudjetdan tashqari mablag‘lar hisobidan qoplanadi.

39. Olimpiada II bosqichida ishtirok etadigan talabalarning va ularni kuzatib kelgan o‘qituvchilarning yo‘l xarajatlari o‘z OTMlari tomonidan to‘lanadi.

Olimpiadani tashkil qilish va o‘tkazish xarajatlari smetasini OTM tashkiliy qo‘mitalari ishlab chiqadi xmda OTM Kengashi tomonidan tasdiqlanadi.

Nazorat uchun savollar

1. O‘quv fanlaridan talabalar olimpiadalari qanday olib boriladi.
2. Talabalar ishlari konkursleri kim tomonidan ko‘rib chiqiladi
3. Talabalarning ratsionalizatorlik va ijodkorlik ishlari
4. Ilmiy yo‘nalishdagi kurs ishlari

7- Mavzu : Institut talabalarining huquq va majburiyatlari. Talabalarining axloq normalari. Talabalarining ichki tartib-qoidalari. Talabalarni rag'batlantirish shakllari. Ma'muriy jazo turlari. Stipendiya bilan ta'minlash. Ovqatlanish. Talabalar turar joyi Poliklinika. Sport – sog'lomlashtirish tadbirlari. Sport musobaqalari. Universiada.

Reja

1. Institut talabalarining huquq va majburiyatlari.
2. Talabalarining axloq normalari.
3. Ma'muriy jazo turlari talabalarni stipendiya bilan ta'minlash
4. Ovqatlanish va talabalar turar joyi poliklinika.
5. Sport – sog'lomlashtirish tadbirlari sport musobaqalari va universiada.

Tayanch iboralar: Institut, talaba, huquq, majburiyat, axloq normalari, ma'muriy jazo, stipendiya, poliklinika, sport, universiada, tadbir.

“Faqatgina chinakam ma'rifatli odam inson qadrini, milliy qadrini, milliy qadriyatlarni, bir so'z bilan aytganda, o'zligini anglash, erkin va ozod jamiyatda yashash, mustaqil davlatimizning jahon hamjamiyatida o'ziga munosib obro'li o'rin egallashi uchun fidoyilik bilan kurashishi mumkin”.

I.A.Karimov

Samarqand davlat arxitektura - qurilish instituti (bundan buyon matnda institut deb yuritiladi)ning odob-axloq qoidalari (bundan buyon matnda **“Qoidalar”** deb yuritiladi) O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to'g'risida”gi, “Ta'lim to'g'risida”gi, “YOshlarga oid davlat siyosatining asoslari to'g'risida”gi va “Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida”gi qonunlar, “YOshlar yili”, “Barkamol avlod yili” davlat dasturlari, oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining tegishli buyruqlari, institutning Ustavi, ichki tartib qoidalari hamda umume'tirof etilgan ma'naviy va axloqiy tamoyillar asosida ishlab chiqilgan.

"Qoidalar" ishlab chiqilishida O'zbekiston Respublikasi ta'limga oid qonun hujjatlarida fuqarolarga ta'lim, tarbiya berish, kasb-hunar o'rgatishning huquqiy asoslarini belgilashga hamda har kimning bilim olishdan iborat konstitutsiyaviy huquqini ta'minlashga, ta'lim oluvchilarni manaviy-axloqiy tarbiyalashning va ma'rifiy ishlarning samarali shakllari hamda uslublarini ishlab chiqish va joriy etishga qaratilganligi sababli, institutning asosiy funksiyasi ta'lim va tarbiya berishdan iborat ekanligi nazarda tutilgan.

"Qoidalar" institutning Ilmiy kengashi tomonidan tasdiqlanganidan so'ng kuchga kiradi va unga o'zgartirish hamda qo'shimchalar kiritish Ilmiy kengash qaroriga binoan amalga oshiriladi.

"Qoidalar" institutning ma'muriyati, professor-o'qituvchilari, xodimlari va talabalar (jamo a'zolari)ning institutga oid o'zaro munosabatlaridagi odob-axloq tamoyillari, rioya etishlari shart bo'lgan xulq-atvor qoidalari va majburiyatlarini belgilab beradi.

"Qoidalar"ga rioya qilish institut jamoa a'zolarining barchasi uchun majburiydir.

Talabalikka va ishga qabul qilinayotgan har bir shaxs "Qoidalar" bilan tanishib chiqishi hamda unga rioya qilishini o'z zimmasiga olib imzo ko'yishi shart.

Institut jamoat, davlat va nodavlat tashkilotlari, ta'lim va ilmiy muassasalar, tadbirkorlik sub'ektlari, ommaviy axborot vositalari hamda talabalarining ota-onalari bilan o'zaro munosabatlarda "Qoidalar"dagi ko'rsatmalarga rioya etilishidan manfaatdordir.

"Qoidalar"ning maqsadi institutda sog'lom ma'naviy va ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantirish, uning nufuzi hamda obro'-e'tiborini asrab-avaylash, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlar tayyorlashga ko'maklashish, institutning jamiyatdagi hamda ta'lim tizimidagi nufuzini yanada oshirishdir.

"Qoidalar"ning asosiy vazifalari:

- yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, jamiyat, davlat va oila oldida o'z mas'uliyatini his etadigan, davlatning ichki va tashqi siyosatini to'g'ri anglaydigan, vatanparvar va xalqparvar, tashabbuskor va tadbirkor, zamonaviy bilimlar bilan qurollangan hamda yuksak insoniy fazilatlarga ega bo'lgan irodasi baquvvat, iymoni butun va vijdoni uyg'oq mutaxassislarini tayyorlash;

- institut jamoa a'zolarinnng manaviy immunitetini shakllantirish, saqlash va himoya qilish;

- yoshlar orasida odob-axloqni bo'zishga, shu jumladan zo'ravonlik, hayosizlik va shafqatsizlikni tashviqot qilishga qaratilgan har qanday hatti-harakatlarning oldini olish, jumladan, yoshlarni ichkilikbozlik va giyohvandlik illatlaridan, boshqa turli haloqatli tahdidlar hamda biz uchun yot bo'lgan diniy va ekstremistik ta'sirlardan, tuban "ommaviy madaniyat" xurujlaridan himoya qilishga ko'maklashishdan iborat.

Jamoa a'zolarining odob-axloqiga oid umumiy qoidalar

Institutda hamjihatlik, o'zaro ishonch, hurmat, bir-biriga g'amxo'rlik qilish hamda ahil-inoqlik jamoa a'zolarining o'zaro munosabatlaridagi muhim shartlardir.

Institutda o'zaro munosabatlarning asosiy tamoyili - bir shaxsniig huquqi boshqa shaxsning huquqini poymol qilmasligi lozim, jumladan, jamoa a'zosining so'z erkinligi unga birovga tuhmat qilish, uni xaqorat qilish, o'zaro munosabatlarda umume'tirof etilgan axloq qoidalarini namoyishkorona mensimaslikda ifodalanuvchi behayo so'zlardan foydalanish huquqini, e'tiqod erkinligi diniy marosim liboslarida institutga kelish huquqini, kiyinish erkinligi ta'lim maskanida tarbiya jarayoniga salbiy ta'sir qilish huquqini kafolatlamaydi va hokazo.

Jamoa a'zolarining institutga odamlar diqqatini tortadigan tanani shaffof ko'rsatib turadigan, elka, ko'krak va qorin, shuningdek, tizzadan yuqori qismlari ochiq qoladigan hamda haddan ziyod tor kiyimda yoki diniy ibodat libosida, metall zanjirlar, to'g'nog'ichlar, tanaga turli munchoqlar qadagan holda, sport kiyim va poyabzalida kelishi taqiqlanadi. Jamoa a'zolari institutga orasta bo'lib, unga monand kiyimda kelishi lozim.

Jamoa a'zosining sha'ni va qadr - qimmatini hurmat qilinishi hamda xalqimizning ma'naviy merosini avaylab asrash maqsadida jamoa a'zolari bir-biriga nisbatan hurmatsizlik qilishi, behayo so'zlar ishlatishi qat'iy taqiqlanadi hamda institutda o'zaro **"Siz"** deb murojaat qilish odat tusiga kirishi lozim.

Institut jamoa a'zolari turli tadbirlarda (majlislar, tantanali yig'ilishlar, amaliy uchrashuvlar, bayramlarda) so'zga chiquvchilarga nisbatan hurmat bilan munosabatda bo'lish, maishiy tinchlikka rioya etishi shart. Zarurat taqozo etsa, bir notiq o'z so'zini tugatib, boshqasi so'z boshlashiga qadar yuzaga keladigan o'zgilash vaqtida zaldan chiqib ketish mumkin.

Binolarga kirish joylarida tirbandlik yuzaga kelsa, talabalar professor-o'qituvchilar va xodimlarni, erkaklar esa ayollarni o'zlaridan oldin o'tkazib yuborishlari lozim.

Binoga kirayotgan har bir kishi binolarga kirib-chiqishni nazorat qilish uchun tayinlangan mas'ul shaxs yoki navbatchiga o'z shaxsini tasdiqlovchi hujjatni ochiq holda ko'rsatishi shart.

Jamoa a'zolari institut hududida yo'lining o'ng tomonidan yurishlari kerak. Bir-biriga duch kelganda, albatta, salomlashishlari, bunda: talabalar professor-o'qituvchilar va xodimlarga, erkaklar xotin-qizlarga, yoshlar kattalarga birinchi bo'lib salom berishlari tavsiya etiladi. Bundan qo'l berib so'rashish istisno bo'lib, yoshi katta shaxslar birinchi bo'lib qo'l uzatganidan keyingina unga javoban qo'l uzatish mumkin.

Milliy va umumbashariy qadriyatlarga xos bo'lmagan yoki institutning ichki muammolariga taalluqli masalalarni Internet tarmog'iga joylashtirish yoki undan turli maqsadlar yo'lida foydalanish taqiqlanadi.

Kompyuterlarda institutga tegishli bo'lmagan ma'lumotlarni, shuningdek, turli kinofilmlar, noqonuniy diniy ma'lumotlar, behayo suratlar, milliy, irqiy, etnik, diniy adovatni targ'ib qiluvchi har qanday materiallarni tayyorlash, saqlash, tarqatish va targ'ib etish qat'iy man etiladi.

O'quv mashg'ulotlariga va ishga hamda jamoa a'zolarining osoyishtaligiga halaqit beradigan hatti-harakatlar (radiopriyomnik, televizor, magnitofon va boshqa ovoz kuchaytirish vositalaridan maqsadsiz foydalanish) sodir etish taqiqlanadi.

Institut jamoa a'zolari dars mashg'ulotlari va ishga belgilangan kun tartibiga ko'ra o'z vaqtida kelishlari shart.

Institutda har qanday huquqbuzarlik sodir etish taqiqlanadi, shu jumladan, tuhmat qilish, haqorat qilish, jamoa a'zosiga ma'naviy yoki moddiy zarar etkazishi mumkin bo'lgan ma'lumotni tarqatish, tan jaroxati etkazish, fuqarolik muomalasidan chiqarilgan vositalarga oid munosabatlarga kirishish (giyohvand moddalar, psixotropik vositalar va hokazo), ichkilikbozlik, kashandalik, maishiy tinchlikka tajovuz qilish, janjallashish, qimor va tavakkalchilikka asoslangan boshqa o'yinlar o'ynash qat'iy man etiladi.

Talabalarning odob-axloqqa oid majburiyatlari

a) institut hududida:

- hududga kirishda talabalik guvohnomasini ko'rsatib kirish;
- hududni ifloslantirmaslik va chiqindilarni faqat maxsus joylardagi urnalarga tashlash;
- ustozlar bilan duch kelganda salom berish;
- o'quv mashg'ulotlari vaqtida hududda sababsiz yurmaslik;
- institut mulki (ko'char va ko'chmas mulki, o'simlik va xayvonot dunyosi va hokazolar) ga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish;
- kiyinish va o'zaro suhbat odoblariga rioya qilish;
- mutasaddilarning ruxsatisiz turli reklama vositalarini osmaslik;
- maishiy tinchlikka rioya qilish;
- narkotik va psixotrop moddalar, alkogol va tamaki mahsulotlar iste'mol qilinishi hamda tarqatilishiga qarshi kurashish.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga muvofiq yuqoridagi holatlar haqida tegishli tashkilotlarga o'z vaqtida xabar bermaslik javobgarlikka sabab bo'lishi alohida qayd etiladi.

b) auditoriyada:

- uyali aloqa vositalarini o'chirib qo'yish;
- dars vaqtida gaplashmaslik;
- jihozlarga madaniy munosabatda bo'lish, partalarga yozmaslik;
- qog'oz va boshqa keraksiz narsalarni qoldirib ketmaslik;
- ovqatlanmaslik, saqich chaynamaslik.

v) UMUMIY ovqatlanish joylarida:

- taomlarni olishda navbat tartibiga rioya qilish;
- tirbandlik holatida ustozlar, ayollar, yoki kattalarga hurmat ko'rsatish;
- ovqatlanish vaqtida shovqin solmaslik;
- umumiy ovqatlanish shaxobchasida belgilangan tartib-qoidalariga rioya qilish.

g) axborot resurs markazida:

- ARM xodimlari bilan xushmuomalada bo'lish;
- kitoblar va jihozlarga ehtiyotkorona munosabatda bo'lish;
- baland ovozda so'zlashmaslik va atrofdagilarga halaqit bermaslik;
- qog'oz, saqich va boshqa chiqindilarni qoldirib ketmaslik;
- kitoblarni olish va topshirish tartib-qoidalariga rioya qilish.

d) talabalar turar joylarida:

- mavjud jihozlarni asrash, ularga zarar etkazmaslik;
- elektr-energiyasi, gaz va suv resurslaridan tejamonkorona (oqilona) foydalanish;
- sanitariya va gigiena xonalaridan foydalanish qoidalariga amal qilish;
- talabalar turar joyi **"Nizomi"** va **"Ichki tartib qoidalari"**ga qat'iy rioya qilish.

e) sport majmualarida:

- sport majmuasiga xos bo'lgan kiyim va poyabzallarda kirish;
- sport inventarlariga nisbatan madaniy munosabatda bo'lish;

- mashg'ulotlardan keyin sport inventarlarini belgilangan joylarga qayta topshirish;
- sport majmuasining belgilangan tartib-qoidalariga rioya qilish.

j) madaniyat saroyi va boshqa ommaviy tadbirlar o'tkazish joylarida:

- o'rindiq va boshqa jihozlarga nisbatan madaniy munosabatda bo'lish;
- ommaviy tadbirlar vaqtida hushtak chalmaslik, baqirmaslik, tadbir tugashidan oldin sababsiz chiqib ketmaslik;
- uhlab o'tirmaslik, o'rindiqlarga yotib olmaslik, bir-biri bilan gaplashmaslik, yon atrofdagilarga xalaqit bermaslik.

SHuningdek.

- turli davralarda o'zining namunaviy xulqi va bilimi bilan institut haqida yuksak ijobiy taassurot hosil qilishga intilish;
- doimo komillikka intilish, halollik va adolat bilan hayot kechirish kabi olijanob fazilatlarni chuqur anglash;
- institut manfaati, uning sha'ni va shonli ananalari, obro'si hamda nufuzi to'g'risida qayg'urish, ularni saqlab qolishga jonkuyarlik qilish va ularga xurmat bilan munosabatda bo'lish.

Rag'batlantirish va chora ko'rish tartibi.

O'quv yili davomida "**Qoidalar**"ga to'la rioya qilgan, institutda yuksak ma'naviy-axloqiy muhitning yanada qaror topishiga va mustahkamlanishiga xizmat qilgan jamoa a'zolari, fakultet dekanlari, kafedra mudirlari va bo'lim boshliqlari tavsiyasiga binoan, institut ichki tartib qoidalariga muvofiq moddiy yoki ma'naviy rag'batlantiriladi.

Jamoa azolari ushbu "**Qoidalar**"ni buzganida, institut ichki tartib qoidalarining "Intizomiy tasir choralari" bo'limida keltirilgan holatlar bo'yicha choralar ko'riladi.

SHuningdek, jamoa a'zosining xulq-atvori ustidan jamoat nazoratini ta'minlash maqsadida, mazkur qoidalariga rioya etilmaganligi holatlari institutdagi xodimlar va talabalar boshlang'ich kasaba uyushma qo'mitasi, "Kamolot" YOIH, Xotin-qizlar va "Ota-onalar" Kengashlarida ham muhokama qilinishi va ularning qaroriga binoan, jamoa a'zosining xulq-atvori to'g'risida u yashab turgan mahalla fuqarolar yig'iniga ma'lumot tariqasida yozma xabar yuborish amaliyoti ham joriy etilishi mumkin.

talabalar odob-axloqida man etiladigan holatlar

Talabaga:

- professor-o'qituvchilarga qo'pollik qilish, mashg'ulotlar vaqtida asossiz gapirish;
- professor-o'qituvchi bilan boshqalarning bahosini muhokama qilish;
- yolg'on gapirish, g'irromlik yoki professor-o'qituvchilarni chalg'itish bilan bog'lik har qanday hatti-harakatlar qilish;
- xodimlar va o'z o'rtoqlariga nisbatan xurmatsizlik qilish;
- yozma ishlarni himoya qilish va reyting nazoratiga doir boshqa tartib-taomillarni bajarish vaqtida chetdan yordam olish, o'zgalarga yordam ko'rsatish;
- boshqa shaxslar tomonidan tayyorlangan topshiriqlar yoki yozma ishlarni o'z nomidan topshirish;
- mashg'ulotlarni o'tkazib yuborish yoki kechqib kelish;
- mashg'ulotlar vaqtida professor-o'qituvchining ruxsatisiz auditoriyadan chiqib ketish;
- boshqa talabaning sa'y-harakatlariga qasddan ziyon etkazish;
- moddiy jihatdan yaxshi ta'minlanganligini turli yo'llar bilan ko'z-ko'z qilish qat'iyan man etiladi.

Nazorat uchun savollar

1. Institut talabalarining huquq va majburiyatlari deganda nimani tushinasiz?
2. Talabalarining axloq normalarini sanab bering
3. talabalarni stipendiya bilan ta'minlash deganda nimani tushinasiz
4. Ovqatlanish va talabalar turar joyi haqida so'zlab bering
5. Talabalar poliklinikadan qachon foydalanadi
6. Sprot – sog'lomlashtirish tadbirlari sport musobaqalari va universiada bir- biridan qanday farq qiladi

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitusiyasi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1992.– 47 b.
2. Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi. – Toshkent: O‘zbekiston, 1997.– 63 b.
3. Karimov I.A. Milliy istiqlol g‘oyasi: Asosiy tushuncha va tamoyillar. – Toshkent: O‘zbekiston, 2000. – 77 b.
4. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. – Toshkent: Ma’naviyat, 2008. – 176 b.
5. Akademik litsey va kasb-hunar kollejlari uchun meyoriy-huquqiy hujjatlar to‘plami. O‘MKHTM. Toshkent, 2005.
6. Olimov Q.T. va boshqalar. Ixtisoslik fanlarini o‘qitish metodikasi. – Toshkent: Fan, 2004.
7. Semushina L.G., Yaroshenko N.G. Soderdaniye i texnologii obucheniya v srednix spetsialnix uchebnix zavedeniyax. – Moskva: Masterstvo, 2001.
8. Mirsaidov K.J. Ixtisoslik fanlarini o‘qitish va ishlab chiqarish ta’limi. – Toshkent: Shiituvchi, 1996.
10. Xodjaboyev A. Xusanov L. Kasbiy ta’lim metodologiyasi. T.: Fan va texnologiyalar, 2007.
 11. Abduqudusov O. O‘rta maxsus, kasb-hunar ta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshirish muammolari. Metodik qo‘llanma. – Toshkent, 2002.
 12. OTB O‘zB-1737 loyihasi. Ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. Trenerlar uchun qo‘llanma. – Toshkent, 2002.
 13. ES-TACIS EDUZ-9803 «O‘zbekistonda kasb-hunar ta’limi islohatiga ko‘mak» loyihasi. «Ta’lim shakllari: mazmun, tanlash va amalga oshirish» Ekspress qo‘llanma. – Toshkent, 2002.
 14. Germaniya Texnikaviy hamkorlik doirasidagi «Kasbiy pedagogika» mavzusidagi seminar materiallari. – Berlin, 1999.
15. Mirqosimov M, Shukurov A. Dars kuzatish va uni tahlil qilishning pedagogik yo‘nalishlari. Metodik tavsiyalar. – Toshkent, 1998

8- Mavzu :Binolarni tarixiy echimlari. Binolarni loyihalash asoslari va qurilish nazariyasi. Binolarni qayta tiklash va qurish. Bino barpo etishda arxitekturaviy loyihalash

Reja

1. Binolarni tarixiy echimlari
2. Binolarni loylash asoslari va qurilish nazariyasi
3. Bino barpo etishda arxitekturaviy loyihalash

Tayanch iboralar; Bino, loyihalash, qurilish, tarixiy echim, arxitekturaviy, Sanoat binolari, inshootlari.

Dunyoda odamlar paydo bo'lgandan boshlab dastlab o'ziga bosh pana, uy-joy, qurish bilan mashg'ul bo'lishgan. Asrlar, ming yillar o'tishi bilan er kurrasida odamlar tomonidan turli tuman binolar, inshootlar, yo'llar, ko'priklar suv havzalari bog'rog'lar va boshqalar qurilgan, bunyod etilgan. Ma'lumki, har qanday bino va inshootlarni qurish uchun dastlab uning loyihasi chiziladi. Bino va inshootlar arxitekturasi fani, bino va inshootlar ularning komplekslari va yashash massivlarini loyihalashni umumiy texnik, badiiy memoriy uslublari qoidalarini o'rgatadi. Bino odamlar tomonidan ma'lum maqsadda quriladigan inshootlarning bir turi bo'lib, unda turli ijtimoiy ma'muriy xo'jalik va ishlab chiqarish jarayonlarini amalga oshirish uchun muhit yaratiladi.

Binolar va inshootlar asosan uch turga bo'linadi.

1. Fuqaro binolari.
2. Sanoat binolari.
3. Qishloq xo'jalik bino va inshootlari.

Fuqaro binolari o'z navbatida ikki turga bo'linadi.

1. Jamoat binolari.
2. Yashash, turar-joy binolari.

Yashash, turar-joy binolari odamlarning doimiy yoki vaqtinchalik yashashlari uchun mo'ljallangan bo'lib, ularga yashash uylari, yotoqxonalar, mehmonxonalar kiradi.

Jamoat binolari deb, odamlarni turli ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'lmagan jamoatchilik ehtiyojlarini qondirish maqsadida qurilgan binolarga aytiladi. Bularga ma'muriy maishiy madaniy oqartuv ta'lim muassasalari va boshqalar kiradi.

Sanoat binolari deb, ishlab chiqarish qurollari joylashtirilgan va texnologik jarayon natijasida sanoat mahsulotlari ishlab chiqaruvchi binolarga aytiladi. Bularga asosan zavodlar, fabrikalar, turli sexlar, ularga yordamchi binolar ya'ni energetika, transport, omborxonalar, korxona hududida joylashgan ishchilarga madaniy maishiy, tibbiy va boshqa xizmatlar ko'rsatadigan yordamchi binolar kiradi.

Qishloq xo'jalik binolari qishloq xo'jaligi bilan bog'liq bo'lib ular qishloq xo'jaligi ehtiyojlarini qondirish uchun xizmat qiladi. Bularga quyidagilar kiradi:

1. Chorvachilik binolari;
2. Parrandachilik binolari;
3. Yilqichilik xo'jaliklari;
4. Cho'chqachilik binolari;
5. Xo'jalik texnikalari saqlash va ta'mirlash binolari;
6. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini saqlash binolari;
7. Qishloq xo'jaligi mahsulotlarini qayta ishlash binolari;
8. Issiqxonalar va boshqalar.
9. Har qanday bino va inshootlarni loyiha qilishda 1-chi navbatda ularni nazariy asoslash lozim.

Ma'lumki barcha bino va inshootlar odamlar uchun yaratilgan. Yashash binolarida odamlarni yashash dam olish uchun barcha shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Jumladan me'yoriy mikro iqlim va nisbiy namlik havo almashishi va harorat maydonlari yaratiladi. Buning uchun bino va tashqi to'siq konstruksiyalarini issiqlik fizik hisoblari bajariladi. Bu hisoblar natijasida tashqi devor va tom yopmalarining qalinligi tashqi devor uchun optimal samarali qurilish materiallari tanlab olinadi. Hisoblar quyidagi tartibda bajariladi. Ma'lumki qish faslida bino ichiga olib kelingan issiqlik miqdori tashqi devor tom yopma orqali tashqi havoga sarf bo'ladi. SHu tashqi devor orqali tashqi havoga o'tayotgan issiqlik miqdori ma'lum qarshilikka uchraydi. Bu qarshilik issiqlik o'tkazish qarshiligi deb ataladi.

Har qanday bino va inshootlarni loyiha qilishda 1-chi navbatda ularni nazariy asoslash lozim. Ma'lumki barcha bino va inshootlar odamlar uchun yaratilgan. Yashash binolarida odamlarni yashash dam olish uchun barcha shart-sharoitlar yaratilishi lozim. Jumladan me'yoriy mikro iqlim va nisbiy namlik havo almashishi va harorat maydonlari yaratiladi. Buning uchun bino va tashqi to'siq konstruksiyalarini issiqlik fizik hisoblari bajariladi. Bu hisoblar natijasida tashqi devor va tom yopmalarining qalinligi tashqi devor uchun optimal samarali qurilish materiallari tanlab olinadi. Hisoblar quyidagi tartibda bajariladi. Ma'lumki qish faslida bino ichiga olib kelingan issiqlik miqdori tashqi devor tom yopma orqali tashqi havoga sarf bo'ladi. SHu tashqi devor orqali tashqi havoga o'tayotgan issiqlik miqdori ma'lum qarshilikka uchraydi. Bu qarshilik issiqlik o'tkazish qarshiligi deb ataladi. Tashqi to'siq konstruksiyalarini umumiy issiqlik uzatish qarshiligi quyidagi formula bilan topiladi.

$$R_u = R_i + R + R_t$$

Bu erda R_i - tashqi to'siq konstruksiyani ichki sirtini issiqlik uzatishga qarshiligi. Bu quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$R_i = \frac{1}{\alpha_{ii}}$$

Konstruksiya tashqi sirtining issiqlik berishkoeffitsienti α_T bilan ifodalanib, quyidagi formuladan topiladi:

$$R_t = \frac{1}{\alpha_T}$$

Issiqik miqdorining konstruksiya ichki sirtiga yoki taqi sirtidan havoga o'tishi issiqik nurlanishi va konveksiya orqali amalga oshadi.

Demak, issiqik berish koeffitsienti issiqik nurlanishi va konveksiya orqali issiqik berish koeffitsientlari yig'indisiga teng.

Tashqi to'siq konstruksiyalarning termik issiqik uzatish qarshiligi (R) konstruksiyani tashkil etgan materialning tarkibiga va issiqik o'tkazuvchanlik koeffitsientiga bog'lik Agar tashqi to'siq konstruksiya bir nechta qatlamdan iborat bo'lsa, uning termik issiqik uzatish qarshiligi qatlamlar issiqik uzatish qarshiliklarining yig'indisiga teng. SHu sababli ko'p qatlamli konstruksiyalarning termik issiqik uzatish qarshiligi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$R = R_1 + R_2 + \dots + R_n = \frac{\delta_1}{\lambda_1} + \frac{\delta_2}{\lambda_2} + \dots + \frac{\delta_n}{\lambda_n}$$

bu erda, R_1, R_2, R_n — alohida olingan qatlamlarning issiqik uzatish qarshiligi, $m^2 \cdot s/Vt$; $\delta_1, \delta_2, \delta_p$ - alohida olingan qatlamlarning qalinligi, m; $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_p$ - alohida olingan qatlamlarning issiqik o'tkazuvchanlik koeffitsienga, $Vt/m \cdot ^\circ S$; n - konstruksiyani tashkil etgan qatlamlar soni.

Tashqi to'siq konstruksiyalarni loyihalashda, bino xonalarida me'yoriy iqlim yaratish uchun ularning zaruriy issiqik uzatishga qarshiligini bilish zarur. Bu kattalik QMQ 2. 01. 04. -97 dagi issiqik himoyasining darajasi keltirilgan jadvalga asosan qabul qilinadi. Ushbu jadvalda ko'rsatilmagan binolar uchun zaruriy issiqik uzatish qarshiligi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$R_y = \frac{n(t_H - t_T)}{\Delta t^M \cdot \alpha_H}$$

bu erda, t_i va t_t - hisob uchun qabul qilingan ichki va tashqi havoning harorati; $\Delta t^M = t_i - t_t$ - ichki havoning haroratidan konstruksiya ichki sirti haroratining farqi, QMQ 2.01.04-97 dan qabul qilinadi; α_i - konstruksiya ichki sirtining issiqik berish koeffitsienti, QMQ 2.01.04-97 dan qabul qilinadi; n - konstruksiya tashqi sirtining tashqi havoga nisbatan qanday holatda ekanligini ko'rsatuvchi koeffitsient, QMQ 2.01.04-97 dan qabul qilinadi.

Tashqi to'siq konstruksiyalarini umumiy issiqik uzatish qarshiligi quyidagi formula bilan topiladi.

$$R_u = R_i + R + R_t$$

Bu erda R_i - tashqi to'siq konstruksiyani ichki sirtini issiqik uzatishga qarshiligi. Bu quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$R_i = \frac{1}{\alpha_H}$$

Konstruksiya tashqi sirtining issiqik berishkoeffitsienti α_T bilan ifodalanib, quyidagi formuladan topiladi:

$$10. R_t = \frac{1}{\alpha_T}$$

Issiqik miqdorining konstruksiya ichki sirtiga yoki taqi sirtidan havoga o'tishi issiqik nurlanishi va konveksiya orqali amalga oshadi.

Demak, issiqik berish koeffitsienti issiqik nurlanishi va konveksiya orqali issiqik berish koeffitsientlari yig'indisiga teng.

Tashqi to'siq konstruksiyalarning termik issiqik uzatish qarshiligi (R) konstruksiyani tashkil etgan materialning tarkibiga va issiqik o'tkazuvchanlik koeffitsientiga bog'lik Agar tashqi to'siq konstruksiya bir nechta qatlamdan iborat bo'lsa, uning termik issiqik uzatish qarshiligi qatlamlar issiqik uzatish qarshiliklarining yig'indisiga teng. SHu sababli ko'p qatlamli konstruksiyalarning termik issiqik uzatish qarshiligi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

$$R = R_1 + R_2 + \dots + R_n = \frac{\delta_1}{\lambda_1} + \frac{\delta_2}{\lambda_2} + \dots + \frac{\delta_n}{\lambda_n}$$

bu erda, R_1, R_2, R_n — alohida olingan qatlamlarning issiqik uzatish qarshiligi, $m^2 \cdot s/Vt$; $\delta_1, \delta_2, \delta_p$ - alohida olingan qatlamlarning qalinligi, m; $\lambda_1, \lambda_2, \lambda_p$ - alohida olingan qatlamlarning issiqik o'tkazuvchanlik koeffitsienga, $Vt/m \cdot ^\circ S$; n - konstruksiyani tashkil etgan qatlamlar soni.

Tashqi to'siq konstruksiyalarni loyihalashda, bino xonalarida me'yoriy iqlim yaratish uchun ularning zaruriy issiqik uzatishga qarshiligini bilish zarur. Bu kattalik QMQ dagi issiqik himoyasining darajasi keltirilgan jadvalga asosan qabul qilinadi. Ushbu jadvalda ko'rsatilmagan binolar uchun zaruriy issiqik uzatish qarshiligi quyidagi formula yordamida aniqlanadi:

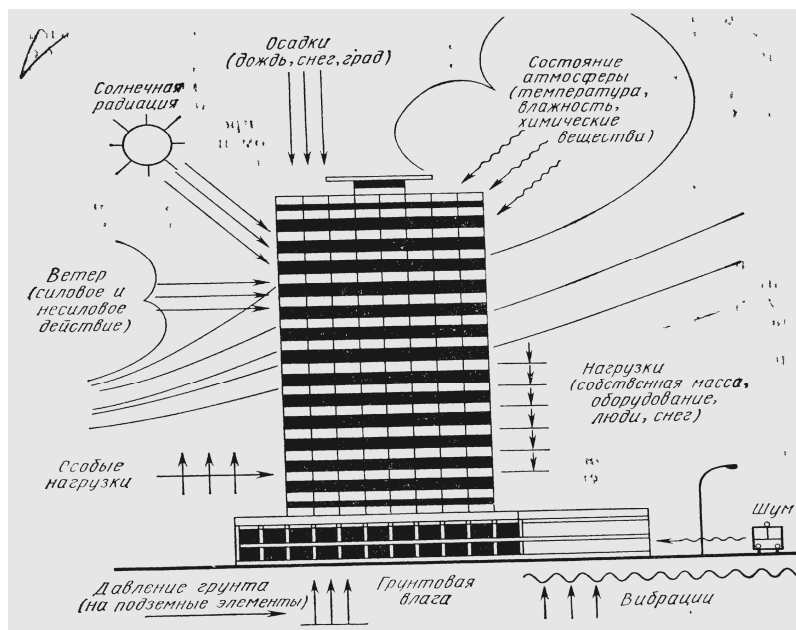
$$R_y = \frac{n(t_H - t_T)}{\Delta t^M \cdot \alpha_H}$$

bu erda, t_i va t_t - hisob uchun qabul qilingan ichki va tashqi havoning harorati; $\Delta t^M = t_i - t_t$ - ichki havoning haroratidan konstruksiya ichki sirti haroratining farqi, QMQ 2.01.04-97 dan qabul qilinadi; α_i - konstruksiya ichki sirtining issiqik berish koeffitsienti, QMQ 2.01.04-97 dan qabul qilinadi; n - konstruksiya tashqi sirtining tashqi havoga nisbatan qanday holatda ekanligini ko'rsatuvchi koeffitsient, QMQ 2.01.04-97 dan qabul qilinadi.

Bino va inshootlarni loyihalashda ularga va ularning konstruktiv elementlariga maxsus talablar qo'yiladi. **Bu talablar asosan quyidagilardan iborat:**

1. Texnik talablar.
2. Badiiy-me'moriy talablar.
3. Maqsadga muvofiqlik-funksional talablar.
4. Iqtisodiy talablar.

Binolarga ta'sir etayotgan tashqi muhit ta'sirlari quyidagi rasmda keltirilgan.

5- rasm. Binoga ta'sir etuvchi tashqi muhit ta'siri.

1. Texnik talablarga mustahkamlik, egilishga, siqilishga chidamliligi, zilzilabardoshligi, uzoq muddatga xizmat qilish davri, tashqi muhit ta'siridan bo'zilmadan deformatsiyasiz ishlash xususiyati, ustivorligi, statik va dinamik kuchlar ta'sirida uz barqarorligini yo'qotmasligi va boshqalar kiradi.

Badiiy –me'moriy talablarga binoning hajmiy-rejaviy echimi, konstruktiv echim, tashqi hajmiy echimi, ichki dizayn – barchasi binoning ichki jarayonlari bilan bog'langan bo'lib, hamda binoning qurilish joyiga tabiiy bog'lanish kiradi.

Maqsadga muvofiqlik - funksional talablar deb binoni nima maqsadda loyiha qilinib qurilishi maqsadga muvofiq bo'lishi lozim, Masalan, kinoteatr, kino-konsert binolarining maqsadga muvofiqligi, ularda - odamlarning madaniy dam olishi, hordiq chiqarishi, kayfiyatini ko'tarish, musiqa va ovozni yaxshi tiniq eshitish, ko'rish ya'ni okustika, yoruglik bilan ta'minlanishi hamda mikroiklim sharoitlar yaratilishi shular jumlasiga kiradi.

Sanoat binolarida esa asosiy maqsad raqobatbardosh, sifatli yangi texnologik jarayonlar natijasida sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish asosiy maqsad qilib olinadi.

Iqtisodiy talablar asosiy talablardan biri bo'lib, bunda binolarni loyihalashda bir nechta variantlar loyihasi bir-biri bilan iqtisodiy jihatdan taqqoslanadi. Bunda quyidagi ko'rsatkichlar bo'yicha taqqoslash mumkin.

1. Rejaviy echim.
2. Hajviy-rejaviy echim.
3. Konstruktiv echim va boshqalar.

Bu ko'rsatkichlar binoning qurilish muddati, qurilishga sarf bo'lgan vositalar, ish kuchi va keltirilgan xarajatlar bo'yicha asoslanadi.

Jamoat binolarni loyihalashda quyidagi rejaviy yechim uslublaridan foydalaniladi.

1. Anfilad tipida.
2. Koridor tipida.
3. Zal tipida.
4. Markaziy tipda.

Anfilad sxemasi tipidagi binolar asosan jamoat binolarini

loyiha qilishda qo'llaniladi. Bu tipdagi bino: muzey, san'at ko'rgazmalari va yutuqlari, rasm zallari, xalq xo'jaligi yutuqlari, vestavkalari va rasm san'at galereyalarini loyiha qilishda qo'llaniladi.

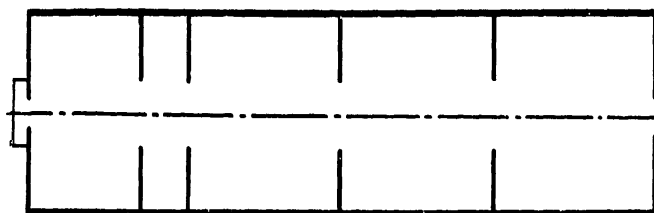
Jamoat binolarni loyihalashda quyidagi rejaviy yechim uslublaridan foydalaniladi.

5. Anfilad tipida.
6. Koridor tipida.
7. Zal tipida.
8. Markaziy tipda.

Anfilad sxemasi tipidagi binolar asosan jamoat binolarini

loyiha qilishda qo'llaniladi. Bu tipdagi bino: muzey, san'at ko'rgazmalari va yutuqlari, rasm zallari, xalq xo'jaligi yutuqlari, vestavkalari va rasm san'at galereyalarini loyiha qilishda qo'llaniladi.

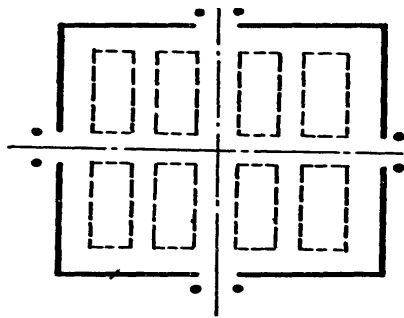
Masalan: Moskvadagi Tretyakov rasm galereyasi yoki Sankt-Peterburgdagi ermitaj binolari anfilad sxemasida loyiha qilingan.

10- rasm. Anfilad tipida bino sxemasi.

Anfelad sxemasidagi binolarda xonalar ketmaket joylashtirilib, bir xonadan 2-xonaga, 2-xonadan 3-xonaga va hokazo o'tish uchun eshiklar loyiha qilingan bo'lib, bu eshiklar bir simmetrik o'qda yotishi lozim.

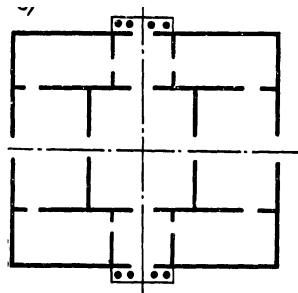
Zal tipidagi binolar asosan jamoat binolarini loyiha qilishda qo'llaniladi. Bu turdagi binolarga kinoteatr, klub, majlislar zali va shunga o'xshash binolarni loyiha qilishda qo'llaniladi. Zal tipida-gi binolarda asosiy xona zal atrofida yordamchi xonalar joylashtiriladi. Zal tipidagi binoning sxemasi quyidagi rasmda keltirilgan.

11- rasm. Zal tipida bino sxemasi.

1 – zal; 2 – kirish joyi; 3 – kutish va dam olish joyi; 4 – yordamchi xonalar.

Markaziy sxema tipidagi rejaviy yechim. Markaziy tipdagi binolarda binoning asosiy xonasi – zal markazda joylashgan bo'lib, uni atrofidagi yordamchi xonalar bosh o'qqa nisbatan simmetrik joylashtiriladi. Uning sxemasi quyidagi rasmda keltirilgan.

12-rasm. Markaziy tipidagi bino sxemasi.

1 – markaziy zal; 2 – yordamchi xonalar.

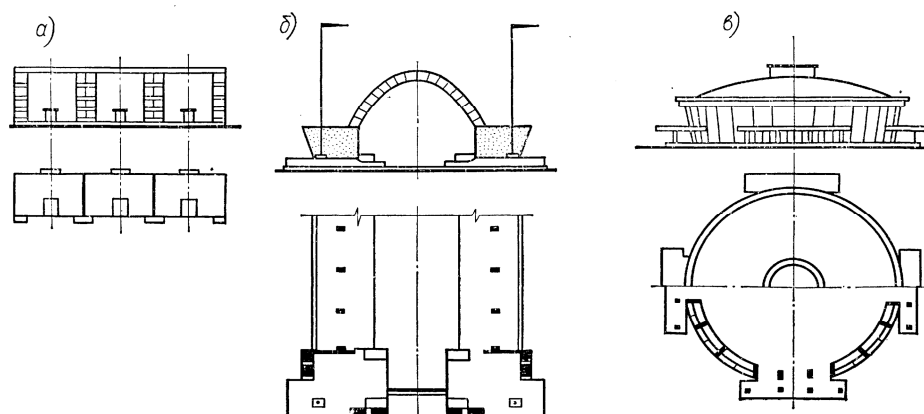
Me'moriy kompozisiya – bino qismlarining va formalarining yoki binolar kompleksining funksional, texnik va badiiy talablarga javob beradigan inshoot yaratish maqsadida uyg'unlashgan holda birlashgan (majmua) ko'rinishidir.

Me'moriy kompozisiya yaratish binoning xajmiy-plan va konstruktiv yechimini ishlab chiqishini, binoning ichki (interyer) va tashqi qiyofasini hal qilishni, ichki va tashqi qiyofa, tashqi qiyofa va atrof muxit orasidagi o'zaro mutasoniblikni ta'minlash kabi murakkab jarayonlarni o'z ichiga oladi. Odatda, binoning ko'rinish turadigan qismlari, uning detallari, alohida hajmlari uyg'unlashgan, mutanosib holda o'zaro birlashib, badiiy jihatdan ajralmas bus-butunlik yaratilgan bo'lsa, me'moriy kompozisiya muvaffaqiyatli chiqqan hisoblanadi.

Binoning ichki fazosi va tashqi hajmi me'moriy kompozisiyaning asosiy tarkibiy qismlaridir. Yuqorida ko'rib o'tilgan binolar-ning planirovka sistemalari binolar uchun ichki fazoning kompozisiya yechimlaridir.

Binolar tashqi hajm kompozisiyalarini 3 ta asosiy guruhlariga bo'lish mumkin: oddiy kompozisiya – bir hajmdan tashkil topgan; murakkab kompozisiya bir-biri bilan bevosita tutashgan yoki birlashtiruvchi elementlar bilan bog'langan ikki yoki undan ortiq har xil hajmlardan tashkil topgan; kompleks kompozisiya – yagona me'moriy kompleksga taaluqli bir necha alohida hajmlardan (binolardan) tashkil topgan kompozisiya.

Tashqi hajm kompozisiyalarini qurish uslublariga qarab markaziy, frontal, ichki-davomli va erkin kompozisiya kabi turlarga bo'lish mumkin. Markaziy kompozisiya – binoda markaziy hajm bo'lishini va uning yonda o'lchamlari bir xil boshqa hajmlar simmetrik ravishda joylashishni nazarda tutadi (masalan, markaziy planrovka sistemasida yechilgan binolar).

Hajmlari bir yo'nalishda boshqa yo'nalishlarga nisbatan kuchaytirilgan kompozisiyalar frontal kompozisiya debataladi (masalan, uzun fasadli binolar). Agar bosh fasadning aniq ifodalangan kompozisiya o'qi bo'lsa, u holda bunday kompozisiyani o'q chiziqli frontal kompozisiya deyiladi.

Ichki-davomli kompozisiya hajm binoning frontiga nisbatan perpendikulyar yo'nalishda kuchaytirilgan holni nazarda tutadi.

Ko'pincha binolarda hajmlar bir nechta bo'lib, ular fazoda bir-biri bilan geometrik qonuniyatlarga bo'ysunmagan, erkin brikkan holda bo'lishlari mumkin. Bunday kompozisiyani erkin kompozisiya deb ataladi.

Binolar hajmiy-fazoviy kompozisiyasining ma'nodorligiga kompozisiyaning bir qator badiiy va boshqa vositalari yordamida erishiladi. Ular quyidagilar: 1) simmetriya va assimetriya; 2) ritm; 3) masshtab va masshtabning kengligi; 4) proporsiyalar

(mutanosiblik); 5) kontrast va nyuans (keskin va sezilar-sezilmas farq); 6) rang, pardoz va soyalar; 7) naqshlar, haykallar, maxobaili rasmlar; 8) tektonika.

Simmetrik kompozisiya bir xil me'moriy formalar yoki elementlarning qonuniyatli joylashishiga asoslanadi, aniqlikni, qat'iylilikni, tantanavorlikni ifodalashga yordam beradi.

Asimmetrik kompozisiya fazoda nosimmetrik joylashgan me'moriy formalar va elementlarning badiiy birligiga, yaxlitligiga asoslanadi.

Ritm me'morchilikda bir xil yoki bir xil toifadagi me'moriy forma va elementlarning yoki ular orasidagi intervalning qonuniyatli almashib kelishini bildiradi. Bunda kompozisiya ritmik qator yoki metrik qator ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Me'moriy masshtab kompozisiyaning bo'laklanish darajasini, uning formalarini ham binoning o'ziga nisbatan, ham atrofdagi binolarga nisbatan katta-kichikligini ifodalaydi. Masshtabning kengligi esa kompozisiyaning sifat xarakteristikasidir. U, kompozisiya va uning elementlarining kishi qabul qiladigan kattaligini odamning o'zining o'lchamlariga muvofiqligini ko'rsatadi.

Arxitekturada proporsiya deb me'moriy formalar elementlari va bo'laklari geometrik o'lchamlarining o'zaro va butunga nisbati tushiniladi. Ko'p sonli proporsional nisbatlar sistemalari ichida butun sonli proporsiya, «oltin kesim», geometrik o'xshashlik arxitek-turada keng qo'llaniladi. Binolar va ulardagi xonalar o'lchamlarining (uzunlik, kenglik, balandlik) o'zaro nisbatlarida 1:2, 1:3, 2:3, 3:5 kabi butun sonli nisbatlarko'p uchraydi. Bunday nisbatlardan shunday qator tuzish mumkinki, undagi har bir nisbatning birinchi raqami undan oldingi nisbatdagi ikkita rakamning yig'indisiga teng. Masalan, 1:2, 1:3, 2:3, 3:5, 5:8, 8:13, 13:21 va hokazo. Bunday qatorni «oltin kesim» qatori va nisbatlarning qiymati 0,618 ga teng yoki yaqin bo'lgan «oltin kesim» nisbati deyiladi. Arxitekturada bunday nisbat juda ko'p qo'llaniladi.

Kontrast binoning ayrim sifatlarini boshqalariga keskin qarama-qarshi qo'yishni bildiradi. U o'sha sifatlarini burttirib ko'rsatishga imkon yaratadi. Nyuans esa bir sifatdan boshqa sifatga sezilmasdan o'tishni bildiradi. Bu holda sifatiiy munosabatlar o'zgarishining uzluksiz sistemasi yaratiladi.

Rang bino me'moriy kompozisiyasining variantlarini ko'paytirish imkonini beradi. Ayniqsa, zavodda tayyorlangan bir qolipdagi qurilish konstruksiyalaridan qayta-qayta foydalanilganda uning ahamiyati katta.

Pardoz konstruksiya sirtiga berilgan ishlovning turi, turli badiiy ta'sirchanlikka erishishga yordamberadi.

Soya ham me'moriy hajm qavariqlariga alohida ma'nodorlik baxsh etadi.

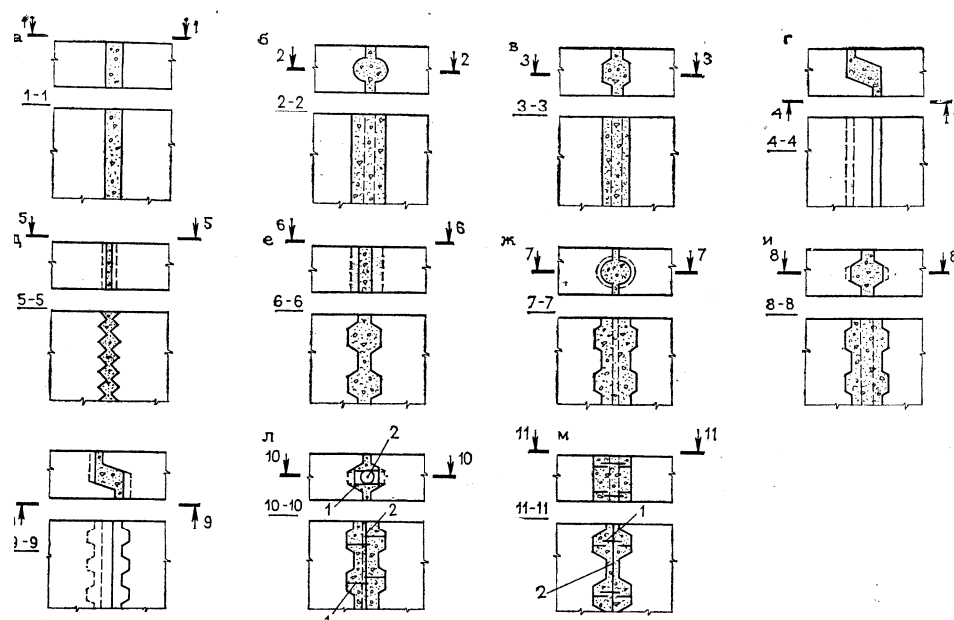
Naqshlar, haykallar me'moriy inshootning g'oyasini to'laroq ochib berish imkoniyatini beradi.

Maxobatli rasmlar me'moriy-badiiy obrazning kuchayishiga va muayyan bo'lishiga imkon beradi, shu bilan birga o'zining kishi xisssiyotiga ta'sir doirasini kengayti-radi.

Me'moriy kompozisiyaning yana bir muhim vositasi – tektonikadir. U bino yoki inshootning konstruktiv tuzilishidan, bino qismlarining o'zaro joylashish tartibidan badiiy maqsadlarda foydalanishni bildiradi.

Beton va temir beton shponkali choklar mustahkam va qattiq, cho'zilish va siqilishga yaxshi ishlaydi. Shuning uchun ham bunday choklar seysmik rayonlarda yirik panelli qurilish ishlarini olib borishda qo'llash maqsadga muvofiqdir.

Yopma plitalarning devor panellariga tiralish qismi panel qalinligi 12, 14 va 16 sm bo'lsa, mos ravishda 5, 6 va 7 sm olinadi.

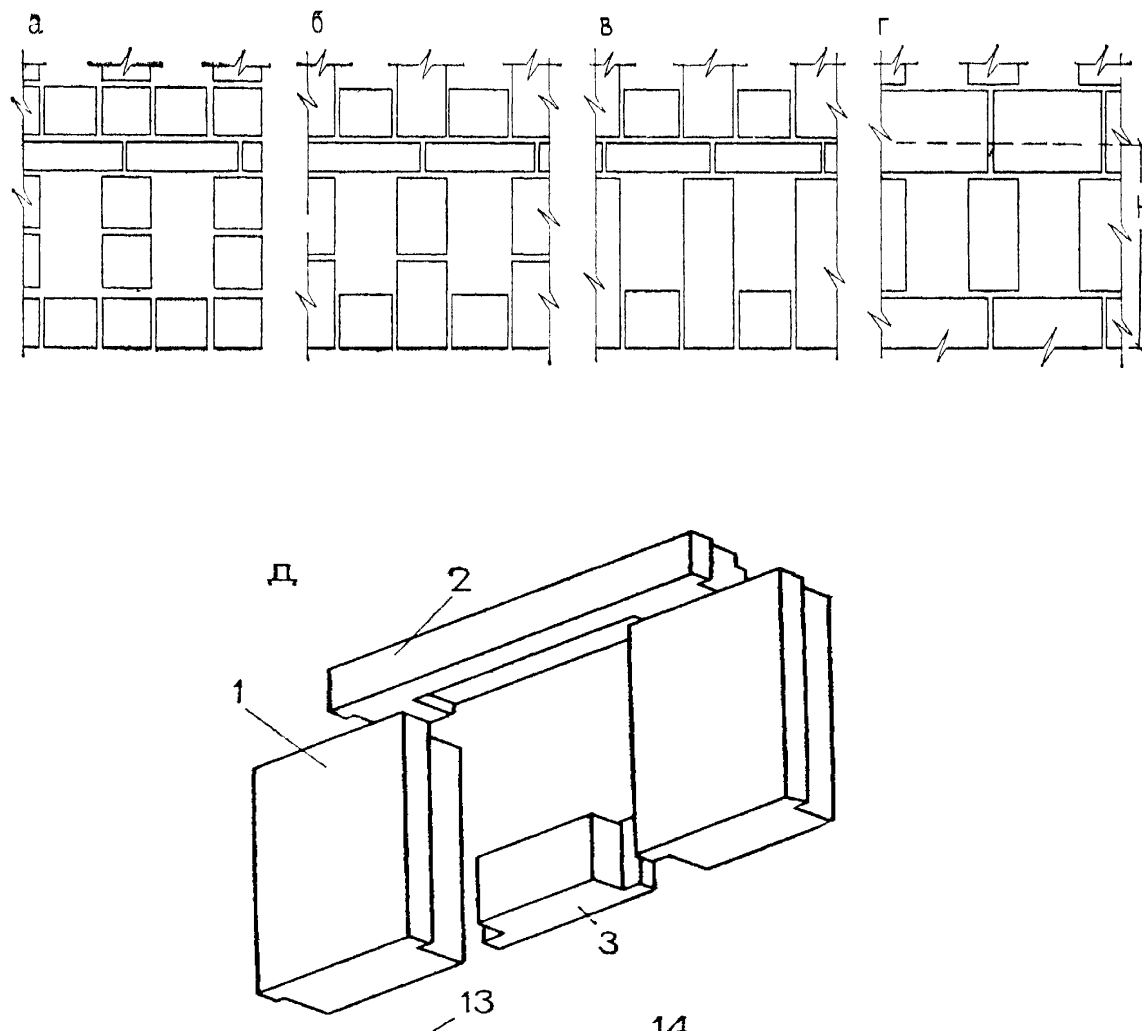
40 - Rasm. Panelli devorlarning vertikal choklari.

a – chok tomoni tekis shponkasiz betonli chok ; b – g chok tomoni profilga ega shponkasiz betonli chok ; d - k shponkali beton chok ; l – m shponkali temirbeton chok ; 1 – shponkadagi ko'ndalang armatura ; 2 – bo'ylama armatura.

Yopma plitalar devor panellari ustiga to'shalgan markasi 100 dan ortiq bo'lgan sementli qorishma qatlamiga o'rnatiladi. Natijada yuqori qavat elementlarining og'irligini ostki qavat devorlariga barcha tiralish yuzalari bo'yicha bir me'yorda uzatilishini ta'minlaymiz. Panelli binolarda erkerlar qilinishi taqiqlanadi.

Yirik blokli binolarning ham ikki konstruktiv sxemasi mavjuddir: kam qavatli binolarda bo'ylama yuk ko'taruvchi devorli va ko'p qavatli binolarda esa ko'ndalang yuk ko'taruvchi devorli.

Devorlar ulardagi bloklar qatoriga qarab 4 qatorli, 3 qatorli, 2 qatorli (3 blokli) va 2 qatorli (2 blokli) kesimda loyihalanadi.

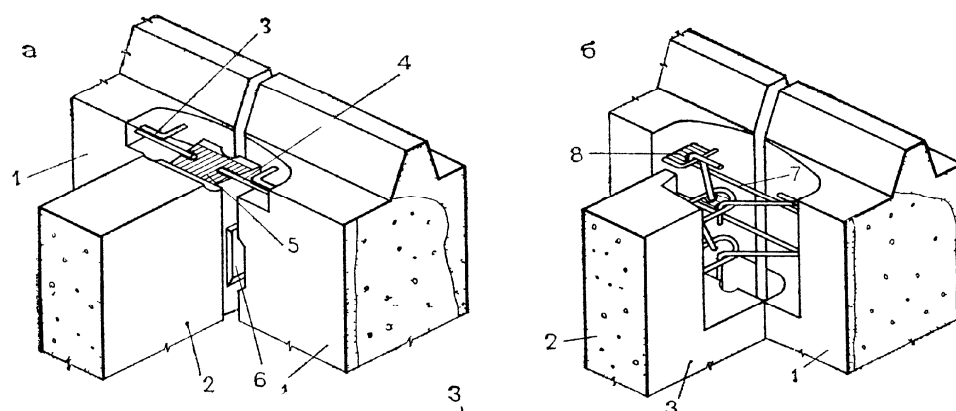

41- Rasm. Tashqi devor bloklari kesim sxemasi.

a - 4 qatorli; b – 3 qatorli; в – 2 qatorli (3-blokli); г – 2 qatorli (2-blokli);
 d – 2 qatorli (3 – blokli) kesim asosiy bloklari. 1 – deraza oralig'i bloki;
 2 – tutashtirgich blok; 3 – deraza osti bloki.

Ikki qatorli kesimda loyihalangan yirik blokli binolar seysmik rayonlarda qurilish ishlari olib borilganda maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Yirik blokli binolar zilzilabardoshligini ta'minlash maqsadida blok qirg'oqlarida vertikal armatura taranglab tortishdir. Bu armatura devor tanasi bo'ylab poydevordan boshlab karnizgacha tortib mahkamlanadi. Bu armaturalarni tik tortish uchun tutashtirgich bloklarida maxsus teshiklar qoldiriladi. Armatura o'tkazilgandan keyin novlarga beton qo'yiladi. Armatura yoki armatura karkaslari blokga mahkamlangan skobalarga payvandlanadi.

55 - Rasm. Armatura karkaslarini blokda ko'zlangan oraliqlarga tortib qo'yish.

1 – skoba; 2 – armatura karkasi; 3 – qoziq.

Nazorat uchun savollar

1. Binolarni tarixiy echimlari deganda nimani tushinasiz?
2. Binolarni loylash asoslari va qurilish nazariyasi haqida ayting?
3. Binolarni qayta tiklash va qurish qanday amalga oshiriladi ?
4. Bino barpo etishda arxitekturaviy loyihalash qanday loyhalanadi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. SHukurov G'.SH., Boboev S.M. Darslik: «Arxitektura fizikasi» Toshkent «Mehnat» nashriyoti 2005 yil.
2. SHukurov G'.SH., Boboev S.M., Qo'chqorov. o'quv qo'llanma «Arxi- tektura akustikasi». Toshkent. o'qituvchi 2004 yil.
3. Teshaboev R.D. «Fuqaro binolarining me'morchilik konstruk- siyaoi» qismlari. Toshkent.
4. Qurilish me'yoriy qoidalari. Zilzilaviy hududlarda qurilish. II – 01.03.-96.
5. Qurilish me'yoriy qoidalari. Jamoat binolari va inshootlari. II – 01.08.- 96.
6. Qurilish me'yoriy qoidalari. SHovqindan himoya. II – 01.08-96.
7. Qurilish me'yoriy qoidalari. Qurilish issiqlik texnikasi.II. 03.04.- 97.
8. L.F.SHubin. Промышленные здания. Из. -3, Москва, stroyizdat -1986 god.
9. P.P.Serbinovich. Гражданские здания массового строительства. Из. -2, Москва, «Выsshaya shkola» - 1975 god.
10. P.G.Buga. Гражданские промышленные и селско – хозяйствоственные здания Москва, «Выsshaya shkola» - 1983 god.

9- Mavzu : Binolarning konstruksiyalari. Turli konstruktiv echimlar. Me'yoriy hujjatlarda texnik informatsion adabiyotlardan va internetdan foydalanish.

Reja

1. Binolarning konstruksiyalari
2. Turli konstruktiv echimlar
3. Me'yoriy hujjatlarda texnik informatsion adabiyotlardan va internetdan foydalanish

Tayanch iboralar; devor, asos, poydevor, tom qurlmalari, to'sin, ferma, arka, ustun, eshik, deraza, bino konstruktiv.

Har qanday bino va inshootlarni qurish uchun dastlab uning loyihasi chiziladi. Bino va inshootlar me'morchiligi fani va inshootlar ularning komplekslari yashash massivlari va shaharlarni loyihalashni texnik badiiy me'moriy chizish uslublarini o'rgatadi. Har qanday bino va inshootlar bir-biri bilan tabiiy uzviy bog'langan konstruktiv elementlar va qurilmalardan tashkil topadi. Bu elementlar va qurilmalarga quyidagilar kiradi:

1. Devor Asos va poydevor.
2. va devor elementlari.
3. Tom va ora yopmalar.
4. Tomning yuk ko'taruvchi qurlmalari. (to'sin, ferma, arka va boshqalar).
5. Tom.
6. Ustun va tayanchlar.
7. Eshik deraza va boshqa elementlar.

Asos – binoning eng pastki qismida joylashgan tuproq massivi bo'lib, ular binodan tushadigan barcha yuklarni poydevor orqali o'ziga qabul qiladi.

Poydevor – binoning asosiy konstruktiv elementlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Poydevor ham binoning pastki qismida joylashgan bo'lib, binodan tushadigan yuklarni o'ziga qabul qilib asosga uzatuvchi konstruksiyadir.

Devorlar – vazifasiga ko'ra ikki xil bo'ladi.

1. Tashqi devorlar.
2. Ichki devorlar.

Tashqi devorlar bino va bino xonalarini tashqi muhit ta'siridan muhofaza qiladi.

Ichki devorlar binoning ichki muhitini alohida xonalarga ajratadi.

Yopmalar – gorizontall konstruksiya bo'lib binolarni balandligi bo'yicha qavatlarga ajratadi.

Tomning yuk ko'taruvchi konstruksiyalariga to'sinlar fermalar, balkalar va arkalar kiradi. Bu konstruksiyalar ustunlarga yoki devorlarga montaj qilinadi va ularning ustidan tom yopma konstruksiyalari qo'yiladi.

Tom binoning yakunlovchi qismi bo'lib bino va inshootlarning yuqori qismini tashqi muhit va atmosfera tasiridan himoya qiladi.

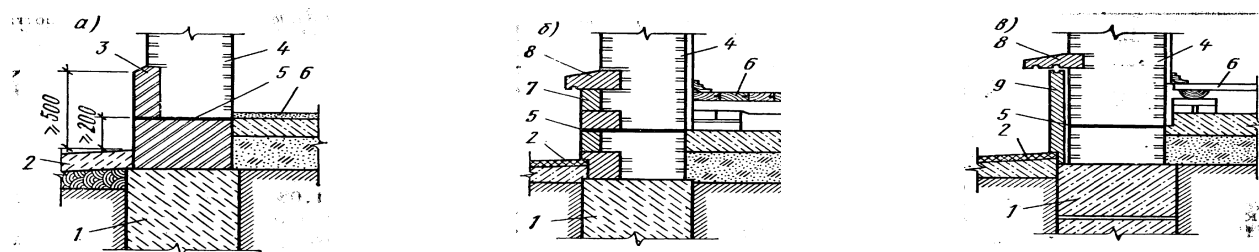
Derazalar – vazifasiga ko'ra bino xonalarini me'yoriy tabiiy yorug'lik bilan taminlash uchun xizmat qiladi.

Zinapoyalar – binoning turli qavatlarida joylashgan xonalar o'rtasida aloqa qilish vazifasini bajaradi.

Bino devorlarida yuqorida sanab o'tilgan elementlaridan tashqari quyidagi elementlar ham mavjud:

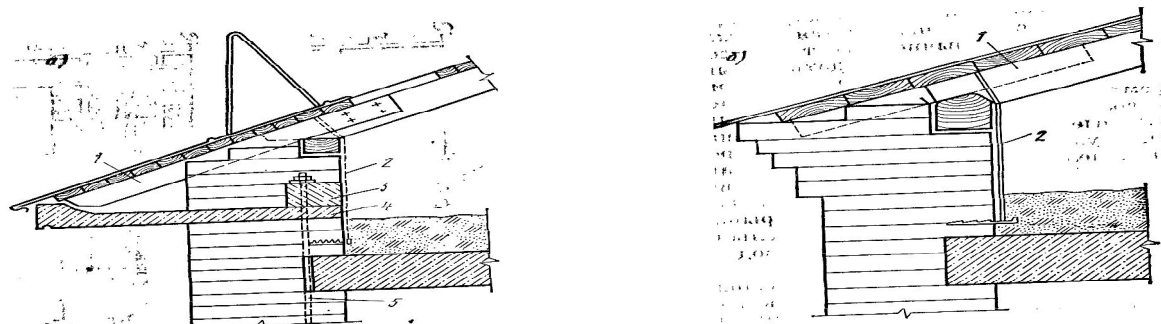
1. Sokol;
2. Karniz;
3. Sandrik (qosh);
4. Plyastir;
5. Kontrofor;

1. Sokol tashqi devorning pastki qismida joylashgan bo'lib devorning pastki qismini namlikdan himoya qiladi. Uning shakli quyidagicha bo'ladi:

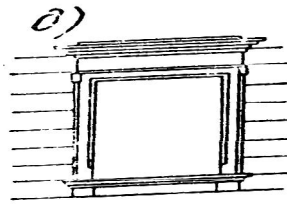
1- rasm. Sokol turlari.

2) Karniz, binoning yuqori qismini namlikdan va tashqi muhit ta'siridan himoya qiluvchi element hisoblanadi.

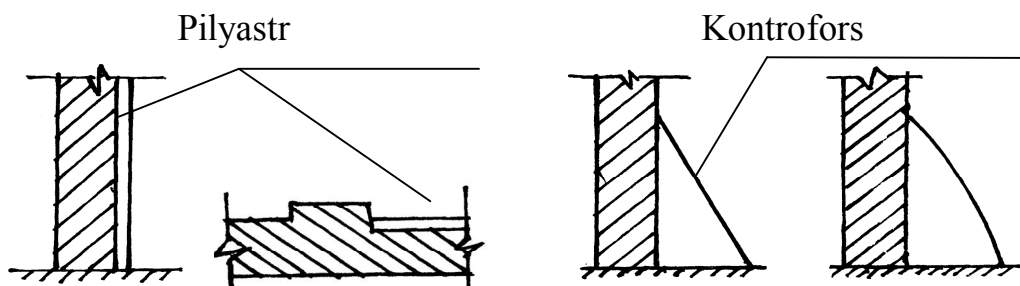
2- rasm. Karniz sxemalari.

3) Sandrik (qosh) – bu element deraza va eshiklarning yuqori qismiga qurilib, deraza va eshiklarni atmosfera ta'siridan va yog'ingarchiliklardan himoya qiladi, hamda binoning tashqi devorlarida bezak sifatida ham ishlatiladi. Bu elementlarning shakli quyidagicha: rasmda keltirilgan.

3- rasm. Sandrik sxemasi.

4) Pilyastr va kontrofors - tashqi uzliksiz devorlarda qurilib, bu elementlar tashqi devorlarning yuk qutarish qobiliyatini, barqarorligini va mustahkamligini oshiruvchi element hisoblanadi. Pilyastr uzliksiz devorda ma'lum masofada joylashgan bo'lib, o'sha joyda devorning qalinligini oshiradi.

4- rasm. a) Pilyastr, b) Kontrofors sxemalari.

Kontrofors. Agar devordagi pilyastrning pastki qismi kengaytirib qurilgan bo'lsa, bunga kontrofors deyiladi.

Nazorat uchun savollar

1. Binolarning konstruksiyalari deganda nimani tushunasiz?
2. Turli konstruktiv echimlar bir- biridan qanday farq qiladi?
3. Me'yoriy hujjatlarda texnik informatsion adabiyotlardan va internetdan foydalanish qanday amalga oshiriladi?
4. Yopmalar va ora yopmalar haqida nimalarni bilasiz?
5. Tomning yuk ko'taruvchi qurilmalarini sanab bering ?
6. Devorlar – vazifasiga ko'ra nechta trga bo'linad?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. SHukurov G'.SH., Boboev S.M. Darslik: «Arxitektura fizikasi» Toshkent «Mehnat» nashriyoti 2005 yil.
2. SHukurov G'.SH., Boboev S.M., Qo'chqorov. o'quv qo'llanma «Arxitektura akustikasi». Toshkent. o'qituvchi 2004 yil.
3. Teshaboev R.D. «Fuqaro binolarining me'morchilik konstruksiyaon» qismlari. Toshkent.
4. Qurilish me'yoriy qoidalari. Zilzilaviy hududlarda qurilish. II – 01.03.-96.
5. Qurilish me'yoriy qoidalari. Jamoat binolari va inshootlari. II – 01.08.- 96.
6. Qurilish me'yoriy qoidalari. SHovqindan himoya. II – 01.08-96.
7. Qurilish me'yoriy qoidalari. Qurilish issiqlik texnikasi. II. 03.04.- 97.
8. L.F.SHubin. Промышленные здания. Из. -3, Moskva, stroyizdat -1986 god.
9. P.P.Serbinovich. Grajdanskije zdaniya massovogo stroitelstva. Iz. -2, Moskva, «Выsshaya shkola» - 1975 god.
10. P.G.Buga. Grajdanskije promyshlennye i selsko – xozyaystvennye zdaniya Moskva, «Выsshaya shkola» - 1983 god.

**10- Mavzu:Zamin va poydevorlar. Inshootni mustahkamligi va turg'un holatlari.Inshootni loyihasini tuzish.
Zaminda gruntnda yuz o'zgarishlar.**

Reja

1. Zamin va poydevorlar
2. Inshootni mustahkamligi va turg'un holatlari
3. .Inshootni loyihasini tuzish
4. Zaminda gruntnda yuz o'zgarishlar

Tayanch iboralar; Zamin, poydevor, inshooat, gurunt, loyiha, mustahkamlik, bino, tuproq, yuk, trambovka, qum.

Har qandan bino va inshootlar urning ustki qismi (zamin)da quriladi.

Erning uski qismi poydevor ostida joylashgan tuproq massivi asos deb ataladi. Asoslar asosan ikki turga bo'linadi

1. Tabiiy asos.
2. Sun'iy asos.

Tabiiy asos deb - o'zining tabiiy holatida binodan tushadigan barcha yuklarni ko'tarish qobiliyatiga ega tuproq massiviga aytiladi.

Sun'iy asos deb - o'zining tabiiy holatida binodan tushadigan yuklarni ko'tara olmaydigan cho'quvchan tuproq massivlariga aytiladi. SHu sababli bu tuproq qatlamini sun'iy ravishda yuk ko'tarish qobiliyati oshiriladi.

Quyidagi tartibda sun'iy asoslarni ularning yuk ko'tarish qobiliyati oshiriladi.

1. Og'ir trambovka uslubi. Bu uslubda asos ya'ni tuproq massivi og'irligi 3-5 tonna bo'lgan kesik konus shaklidagi plitalar bilan trambovka qilinadi. Trambovka qilish uchun birinchi navbatda tuproq massivi namlanadi, suv qo'yiladi. Nam tuproqqa kranlar yordamida metall yoki temirbeton plita ko'tarib tashlanadi. Bu jarayon bir necha bor takrorlanadi. YA'ni tuproq cho'quvchanligi to'xtaguncha (atkaz).

2. Yirik va o'rtacha qumlarni sementlashtirish va silikatlash-tirish yo'li bilan yuk ko'tarish qobiliyati oshiriladi. Bunda tuproq massiviga katta bosim ostida sement qumli qorishma yuboriladi. Ikkinchisida esa suyuq shisha yuborish bilan mustahkamligi oshiriladi. Ba'zi grunt turlarida (lyos) termik usulda tuproqni yuk ko'tarish qobiliyati oshiriladi. Termik usulda tuproq 400-800 S gacha kuydiriladi. Bunda tuproq sopolga aylantirish mustahkamligi oshirladi.

Agar mustahkamligi past bo'lgan tuproq massivini zichlashtirib trambovka

qilib mustahkamligini oshirib bo'lmasa u holda uni boshqa mustahkamroq tuproq bilan almashtiriladi. Tuproqlar quyidagi turlarga bo'linadi.

1. Xarsang toshlar – ular yaxlit massiv ko'rinishida bo'lib ular siqilishga chidamli, suv o'tkazmaydi binolar uchun yaxshi ishonchli zamin bo'lib xizmat qiladi.

2. Yirik parchali gruntlar – bular kattaligi 2mm dan katta parchalardan tashkil topadi.

3. Qumlar - kattaligi 0,05-2 mm gacha bo'lgan zarrachalardan tashkil topadi.

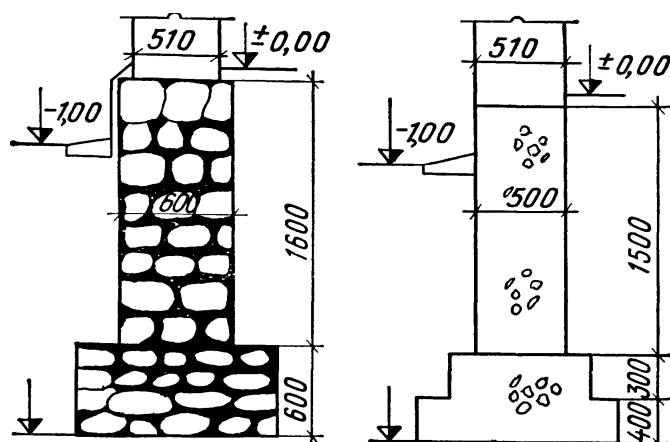
Agar qumlarning kattaligi 0,05-0,005 mmgacha bo'lsa changsimon kumlar deyiladi. Agar kattaligi 0,005 mm dan kichik bo'lgan zarra-chalardan tashkil topgan tuproq gil (loy) deb ataladi. Sariq soz tup-roq lyos deb ataladi. Ular cho'quvchanlik xususiyatiga ega bo'lgan tuproq deb ataladi. Bu tipdagi tuproq massivlari suv yoki nam ta'sirida o'z og'irligidan cho'kadi. Agar suv va nam ta'siridan 5 sm gacha cho'ksa 1-chi tip cho'quvchan tuproq deyiladi. Agar nam ta'sirida o'z og'irligida 5 sm dan ko'proq cho'ksa bunday tuproqlar 2 chi tip cho'quvchan tuproq deyiladi Poydevorlar – binoning eng pastki qismida joylashgan bo'lib binodan tushadigan barcha yuklarni o'ziga qabul qilib olib asosga uzatuvchi konstruksiya hisoblanadi. Poydevorlar o'zining konstruktiv sxemasiga qarab 4 turga bo'linadi

1. Tasmasimon (lentasimon) poydevorlar.
2. .YAxlit poydevorlar.
3. Alohida turuvchi-yakka poydevorlar.
4. Qoziqli poydevorlar.

Tasmasimon poydevorlar asosan uzliksiz devorlarning ostidan quriladi. Tasmasimon poydevorlar ishlatilgan ashyosiga ko'ra quyidagi turlarga bo'linadi.

1. Xarsangtoshli poydevorlar.
2. Beton poydevorlar.
3. Yig'ma temir beton poydevorlar.

Ularning sxemalari quyidagi rasmda keltirilgan.

31. Rasm. Tasmasimon poydevorlar.

1 - xarsangtoshli poydevorlar. 2 - beton poydevorlar.

Alohida turuvchi poydevor.

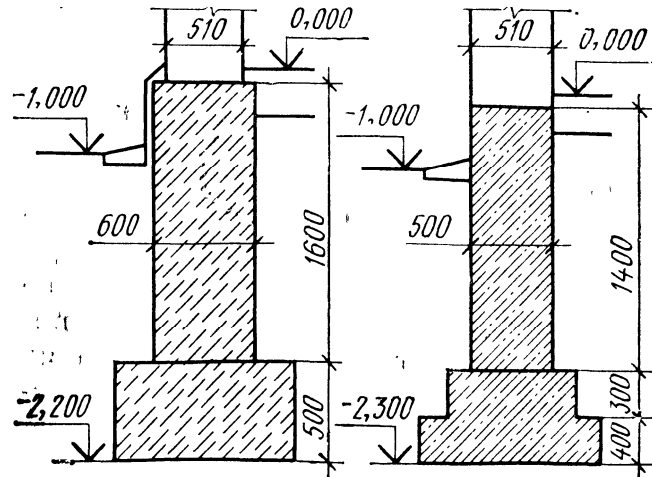
Alohida turuvchi poydevorlar ustunlar va tayanchlar ostidan quriladi. Bu turdagi poydevorlar asosan 2 xil bo'ladi:

1. Quyma monolit;
2. Yig'ma temir betondan.

Quyma monolit poydevorlar qurilish joyini o'zida apalovkalarga solib quriladi. Quyma poydevorlarni yig'ma va boshqa poydevorlardan afzalligi shundan iboratki, zilzilaviy hududlarda binoning umumiy zilzilabardoshligini oshiradi.

Quyma monolit poydevor sxemasi quyidagi rasmda ko'rsatilgan.

Alohida turuvchi poydevorning ustki sathi pol sathidan 15 sm pastda bo'ladi.

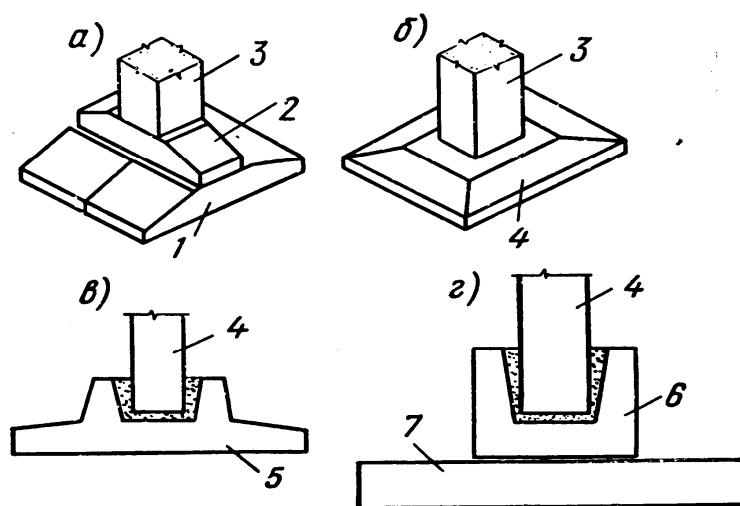

32 – rasm. Quyma monolit poydevorlar.

Yig'ma temir betondan iborat poydevorlar quyidagi elementlardan iborat bo'ladi.

1. Ustun ostiga qo'yiladigan element stakan deb ataladi;
2. Stakan ostiga qo'yiladigan element poydevor plitasi deb ataladi.

Uning sxemasi quyidagi rasmda ko'rsatilgan.

33 – rasm. Yig'ma temir-betonli poydevorlar.

Yig'ma temir beton elementdan iborat poydevorlar zavod sharoitida tayyorlanib, qurilish joyida montaj qilinadi. Bu poydevorlarning quyma monolit poydevorlardan afzalligi shundan iboratki, ularning qurilishiga kam mehnat kuchi sarf qilinib, qurilish muddati keskin qisqaradi.

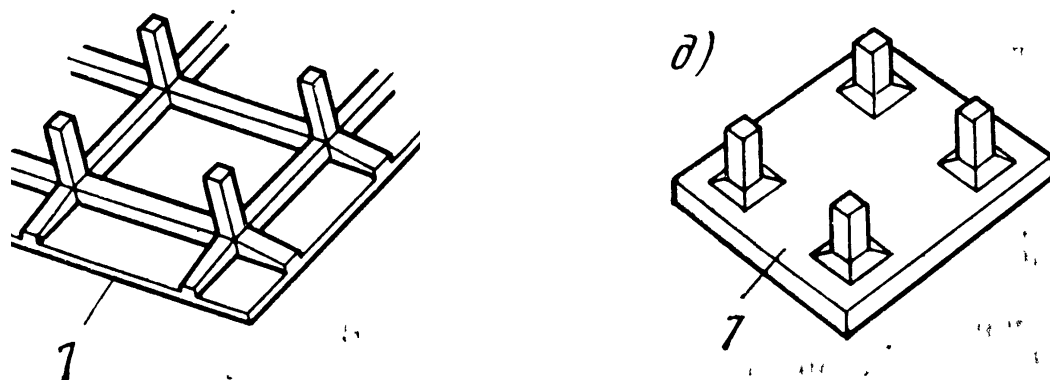
Yaxlit poydevorlar.

Asos tuprog'i cho'quvchan bo'lgan va yuk ko'tarish qobiliyati kichik bo'lgan qurilish joylarida butun bino ostidan yaxlit poydevor quriladi. Bu poydevorlar ham asosan 2 xil bo'lib:

Quyma monolit;

1. Yig'ma temir beton bloklardan iborat bo'ladi.

Yaxlit poydevor sxemasi quyidagi rasmda ko'rsatilgan.

34 – rasm. Yaxlit poydevor sxemasi.

- a) Balkasiz yaxlit;
- b) Balkali ya Qoziqli poydevorlar (svay).

Qoziqli poydevorlar – asos tuprog‘ning yuk ko‘tarish qobiliyati kichik bo‘lgan va tuproqqa uzatiladigan yuklar juda katta bo‘lsa, asrlar bo‘yi mo‘zlardan iborat joylarda, botqoqli joylarda va sathiga yaqin qurilish mintaqalarida qo‘llaniladi.

Qoziqli poydevorlar materiali bo‘yicha quyidagi turlarga bo‘linadi.

YOg‘ochdan;
 Temir betondan;
 Betondan;
 Po‘lat metaldan;
 Qo‘shma kombinatsiyalashtirilgan.

Qoziqli poydevorlar qurilish bo‘yicha asosan 2 turga bo‘linadi:

1. Burg‘ular yordamida joyida quyilib tayyorlanadigan qoziqli poydevorlar.
2. Qurilish joyida maxsus uskunalar bilan qoqib tayyorlanadigan poydevorlar.

Qoziqli poydevorlar tuproq massivida ishlashi bo‘yicha asosan 2 - xil bo‘ladi:

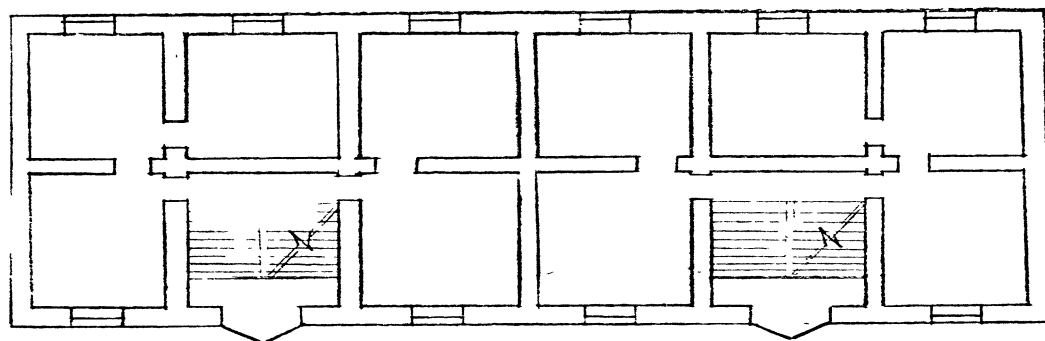
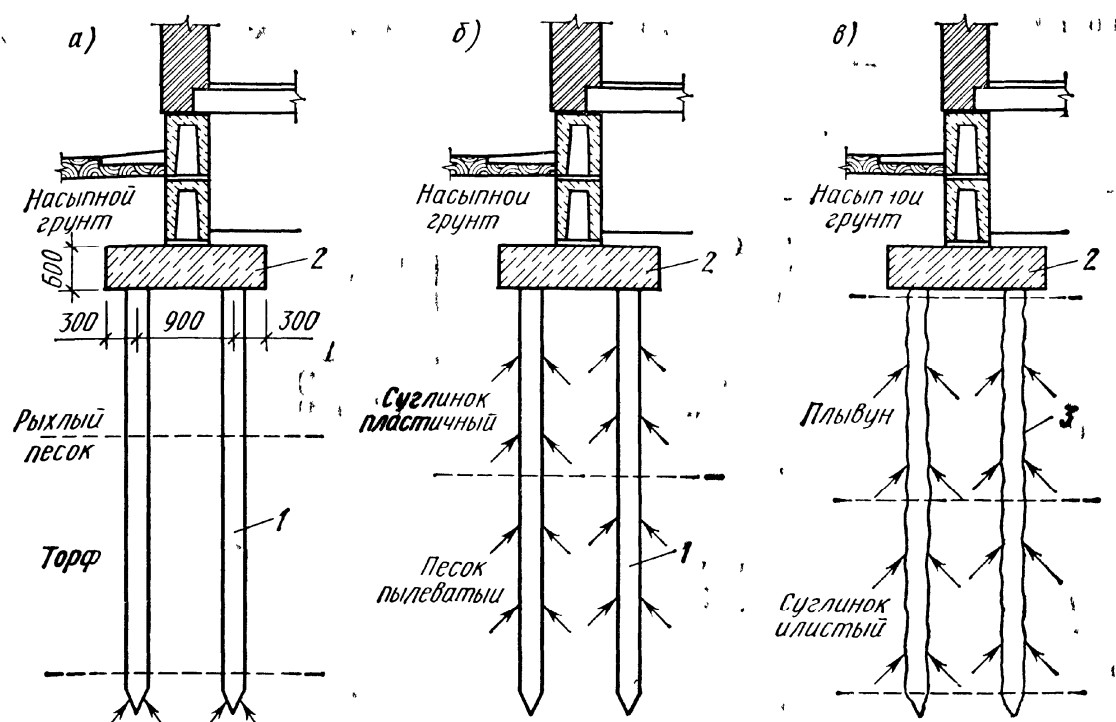
1. Tayanchli qoziqli poydevorlar.
2. Osma qoziqli poydevorlar.

Tayanchli qoziqli poydevorlar uchi qattik tuproq massiviga tayangan bo‘ladi.

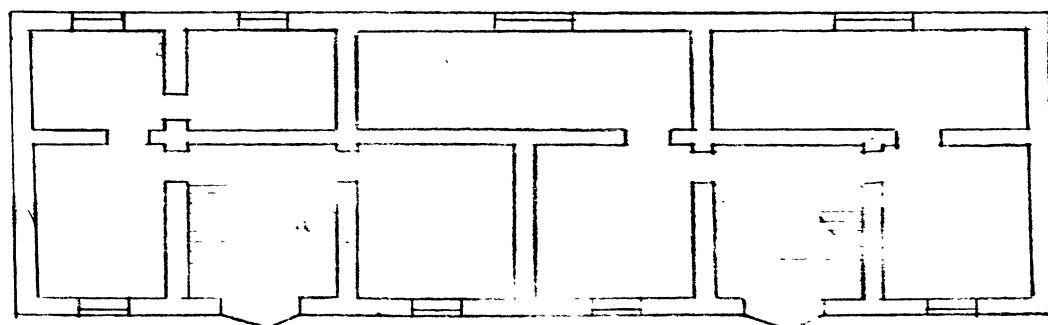
Osma poydevorlar esa asosan ishqalanish kuchi bo‘yicha ishlaydi, ularning uchi qattiq tuproq jinslariga tayanmaydi.

Binoning hajmiy-plan yechimiga oid tadbirlar.

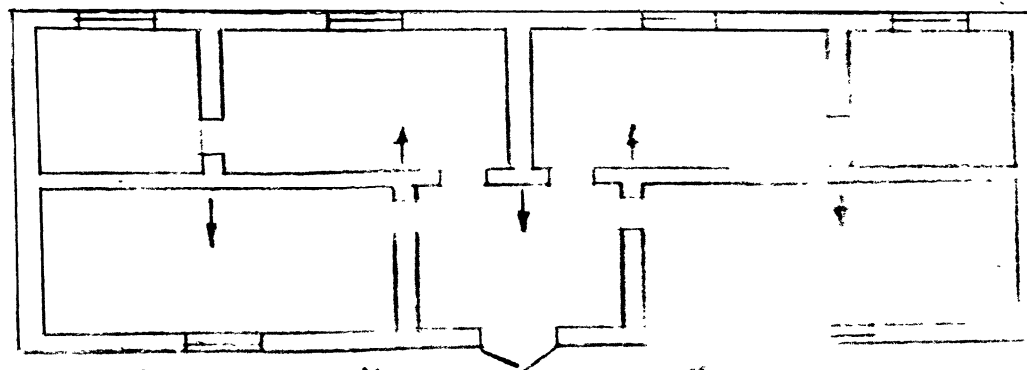
Bu yerda shuni e‘tiborga olmoq lozimki, bino planda sodda shaklda konstruktiv davomini rama ko‘rinishida olsa maqsadga muvofiq keladi.

43-Rasm. Bino devorlari planda simmetrik joylashgan.

44- Rasm devorlari planda nosimmetrik joylashgan.

45- Rasm. Xato yechimli bino plani.

Binolarning qurilishi uchun yengil materiallardan foydalanish, konstruksiya bikrligini va uning massasining tekis taqismlanishi ta'minlanmoq lozim. Asosiy yuk ko'taruvchi konstruksiyalar iloji boricha yaxlit va bir jinsli bo'lgani ma'qul.

Albatta binoning plani iloji boricha sodda bo'lgani ma'qul. Planda aylana, kvadrat, to'rtburchak yoki muntazam ko'pburchak shakldagi binolar zilzilabardoshligi murakkab shakldagi binolar zilzilabar-doshligidan ustun turadi.

Agarda bino va inshoot me'morchilik yoki ekspluatasiya talablariga ko'ra planda murakkab shakldagi binoni barpo qilsa, u holda zilzilaga qarshi choklar vositasida sodda shaklli qismlarga ajratish zarurdir.

Sodda shaklli binolarning devorlari turli yo'nalishlarda nisbatan o'zaro teng yoki bir-biriga yaqin mustahkamlik hamda bikrlikka ega bo'ladi. Shuning uchun ham gorizontalseysmik kuchning istalgan yo'nalishida bunday binolar teng karshilik ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Agar bino uzun bo'lsa, uning barcha qismlari birdaniga bir maromda tebrana olmaydi.

Bino uzunligi normaga ko'ra cheklangan bo'lib, normadan ortiqcha uzunlikdagi binolar zilzilaga qarshi choklar yordamida kichik qismlarga ajratiladi. Bino va inshoot turli qism balandliklari farqi 5 m va undan ortiq bo'lsa, ham zilzilaga qarshi chok ko'zlanadi. Agarda, bir qavatli binolarda, uning balandligi 10 m gacha bo'lsa, zilzila jihatdan xavflilik esa 7 ball bo'lsa, bu holatda zilzilaga qarshi chok ko'zda tutilmasa ham bo'ladi.

Zilzilaga qarshi chok bino va inshootni butun balandligi bo'ylab bo'ladi. Ammo, poydevorga chok bo'lmaydi, uni bo'lmay yaxlit qoldirish mumkin. Zilzilaga qarshi chok cho'kma chok bilan to'g'ri kelgan hollarda, poydevor chok bilan bo'linishi mumkin. Zilzilaga qarshi chok cho'kma qo'sh devor yoki qo'sh rama, hamda devor va rama tiklash evaziga bajarilishi mumkin.

Bino balandligi 5 m –gacha bo'lsa, chok eni 30 mm-dan kam bo'lmasligi kerak. Agarda bino balandligi 5 m dan oshadigan bo'lsa, har bir 5 m balandlikka yana 20 mm dan kengaytirib boriladi. Bundan tashqari chokning eni bino maksimal siljishlarining ikki-langani qiymatidan kichikroq bo'lishi kerak.

Zilzilaga qarshi chok biror material bilan to'ldiriladigan bo'lsa, u har bir qism o'zaro gorizontalsiljishiga halaqit bermasligi kerak. Aks holatda qushni qismlar o'zaro urilib, qattiq shikastlanishi mumkin.

Nazorat uchun savollar

1. Zamin va poydevorlar deb nimaga aytiladi?
2. Inshootni mustahkamligi va turg'un holatlari haqida nimalarni bilasiz?
3. Inshootni loyihasi qanday tuziladi ?
4. Zaminda grunt da qanday o'zgarishlar yuz berishi mumkin?
5. Tabiiy asos deb nimaga aytiladi?
6. Sun'iy asos deb nimaga aytiladi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. SHukurov G'.SH., Boboev S.M. Darslik: «Arxitektura fizikasi» Toshkent «Mehnat» nashriyoti 2005 yil.
2. SHukurov G'.SH., Boboev S.M., Qo'chqorov. o'quv qo'llanma «Arxitektura akustikasi». Toshkent. o'qituvchi 2004 yil.
3. Teshaboev R.D. «Fuqaro binolarining me'morchilik konstruksiyasi» qismlari. Toshkent.
4. Qurilish me'yoriy qoidalari. Zilzilaviy hududlarda qurilish. II – 01.03.-96.
5. Qurilish me'yoriy qoidalari. Jamoat binolari va inshootlari. II – 01.08.- 96.
6. Qurilish me'yoriy qoidalari. SHovqindan himoya. II – 01.08-96.
7. Qurilish me'yoriy qoidalari. Qurilish issiqlik texnikasi.II. 03.04.- 97.
8. L.F.SHubin. Промышленные здания. Из. -3, Moskva, stroyizdat-1986 god.
9. P.P.Serbinovich. Гражданские здания массового строительства. Из. -2, Moskva, «Высшая школа» - 1975 god.
10. P.G.Buga. Гражданские промышленные и сельскохозяйственные здания Moskva, «Высшая школа» - 1983 god.

11- Mavzu:Qurilish texnologiyasi va uni tashkil etish. Qurilish texnologiyasini takomillashtirish. Qurilish texnologiyasini ishlab chiqarishga tadbqiq etish.

Reja

1. Qurilish texnologiyasi va uni tashkil etish.
2. Qurilish texnologiyasini takomillashtirish.
3. Qurilish texnologiyasini ishlab chiqarishga tadbqiq etish.

Tayanch iboralar; Qurilish, texnologiya, ishlab chiqarish, nazorat, laboratoriya, zveno, brigada, kompleks brigada, qurilish ishchisi, malaka darajasi, vaqt me'yori, ish haqi me'yori.

Qurilish ishlab-chiqarishi, texnologiya, texnologik jarayon, oddiy jarayon, murakkab jarayon, qurilish ishi, zveno, brigada, kompleks brigada, qurilish ishchisi, malaka darajasi, vaqt me'yori, ish haqi me'yori, ishlab-chiqarish me'yori, bulak, zaxvatka, yarus, qurilish me'yori va qoidalari, YAMvaN, MMvaN, ish haqi, ishbay, vaqtbay, mukofotli ishbay, tarif setkasi, tarif koeffitsienti, sifatni nazoratlash, birlamchi nazorat, laboratoriya nazorati, geodezik nazorat, ma'muriy nazorat, yuk tashish intensivligi, yuk oqimi, avtomobil transporti, traktor transporti.

Texnologik jarayon (qurilish jarayoni)-qurilish maydonida sodir bo'lib, natijada tayyor barpo etilgan yoki qayta tiklangan bino yoki uning bir qismini hosil qiluvchi ishlab chiqarish jarayonidir. Ishlab chiqarish jarayoni oddiy yoki murakkab bo'lishi mumkin. Har qanday ishlab chiqarish jarayoni asosida ish quroli va ish predmeti yotadi. Ishchi ish quroli bilan ish predmetiga ta'sir etib ma'lum ish jarayonini hosil qiladi.

Agar qurilish jarayoni bir ishchi yoki bir zveno tomonidan bajarilishi mumkin bo'lsa bunday jarayon oddiy qurilish jarayoni deb ataladi. Bir nechta oddiy jarayonlardan iborat jarayon murakkab jarayondir. Masalan, bir qavatli sanoat binosi ustunlari montaji oddiy jarayon bo'lsa, bino karkasini montaj qilishni murakkab jarayon deb qarash mumkin.

Qurilish jarayonlari mexanizatsiyalashganlik darajasiga nisbatan qisman mexanizatsiyalashgan, to'la mexanizatsiyalashgan va avtomatlashtirilgan qurilish jarayonlari ko'rinishida namoyon bo'lishi mumkin.

Qurilish ishlari - qurilish jarayonlari yig'indisidir. Qurilishga jalb etilgan kishilarning ular bajarayotgan ishlari xarakteri va turiga nisbatan bo'linishi natijasida qurilish ishchilari hosil bo'ladi. Qurilish ishchilari bajarayotgan ishlarining nomiga nisbatan nomlanadilar: betonchilar, buyoqchilar, suvoqchilar, gisht teruvchilar va boshqalar.

Qurilish ishchisi malakasining darajasi (razryad) uning ish qobiliyati va bilimi bo'yicha aniqlanadi. Odatda, ishchiga malaka darajasi berish uchun unga «Ta'rif va malaka bo'yicha yagona ma'lumotnoma»- TMYAM (ETKS-edinyy ta'rifno-kvalifikatsionnyy spravochnik) me'yoriy hujjatiga asosan sinov ishi berilib undan imtixon qabul qilinadi, uning nazariy bilimi ham tekshirilib ko'riladi. Qurilish ishchilari zveno yoki brigadalar ko'rinishida faoliyat ko'rsatadilar.

Zveno - bir yoki bir nechta kasbga ega ishchilar guruhidir. Zveno har xil malaka darajasiga ega bo'lgan ishchilardan iborat bo'ladi. Bunda murakkab jarayonlarni yuqori malaka darajasiga ega bo'lgan ishchilar, oddiy jarayonlarni past malaka darajasiga ega bo'lgan ishchilar bajaradilar.

Brigadalar tarkibida bir nechta zvenolar faoliyat ko'rsatishlari mumkin. Brigadalar mutaxassislashgan, kompleks va yakuniy maxsulot beruvchi brigadalar ko'rinishida bo'lishi mumkin.

Mutaxassislashgan brigada bir kasbga ega bo'lgan ishchilar guruhi: betonchilar, bo'yoqchilar brigadalari. Brigadada 25 tagacha ishchilar bo'lishi mumkin. Kompleks brigada har-xil kasbga ega bo'lgan ishchilar guruhi, brigada tarkibida betonchilar, suvoqchilar, duradgorlar, bo'yoqchilar va boshqalar bo'lishi mumkin. (Brigadada 50 tagacha ishchilar bo'lishi mumkin).

Yakuniy maxsulot beruvchi brigadalarda har xil kasb mutaxassislikka ega bo'lgan ishchilar, to'planib, ular o'z faoliyatlari natijasida tayyor maxsulotni (bino, inshoot) foydalanishga topshiradilar.

Qurilish ishchilari (zveno, brigada) faoliyatlarini texnik va ta'rifiy jihatdan me'yorlovchi tushunchalar mavjud. Bulardan vaqt me'yori, ish haqi me'yori va ishlab chiqarish qobiliyati (me'yoriga) ga ta'rif beramiz.

Vaqt me'yori - zvenoning birlik ish hajmini bajarishi uchun talab qilinadigan vaqt. O'lchov birligi - odam.soat, mashina.soat.

Ish haqi me'yori - zvenoga uning birlik ish hajmini bajargani uchun to'planadigan ish haqi. O'lchov birligi - sum, tiyin.

Ishlab chiqarish me'yori - ishning mukammal tashkil etilgan sharoitida zvenoning birlik vaqt ichida ishlab chiqargan maxsuloti hajmi. O'lchov birligi - m /soat, mingdona/soat, dona/soat va boshqalar.

Qurilish ishlarining ish joylari ular faoliyatlari davomida harakatlanishlari uchun ajratilgan joydir. Ish joyida ish predmeti, ish quroli, maxsulotning tayyor bir qismi, ishchi kuchi harakatlanishi uchun erkin (bush) joy bo'ladi. Ish joyi xarakteri va o'lchamiga nisbatan qator bo'linishlarga ega.

Bulak (delyanka) - zveno uchun ajratilgan ish joyi maydoni.

Zaxvatka - brigada uchun ajartilgan ish joyi maydoni.

Yarus - bir ish joyida turib binoning tiklanishi mumkin bo'lgan balandligi (gisht terish ishlari uchun $h = 1,2$ m).

Ma'lumki, qurilish maxsulotining sifati uning ishlatilish sohasiga yaroqlilik darajasini bildiruvchi xossa-xususiyatlar yig'indisi bilan belgilanadi. Qurilish qator me'yoriy hujjatlar (KMK, GOST, TSH) asosida olib boriladi. «KMK -qurilish me'yori va qoidalari» me'yoriy hujjatida qurilishni loyihalash, tashkil etish, ishlab chiqarish, tayyor maxsulotni qabul qilish va narxini aniqlash qoidalari keltirilgan.

Harakatdagi KMK quyidagi 6 qismdan iborat:

1. Tashkil etish, boshqarish, iqtisodiyot.
2. Loyihalash me'yorlari.
3. Tashkil etish, ishlab chiqarish va ishni qabul qilish.
4. Smeta me'yorlari.
5. Material va mehnat resurslari xarajatlari me'yorlari.
6. Bino va inshootlarni ta'mirlash.

Qurilishda qator vaqt va ish haqi me'yorlari keltirilgan me'yoriy hujjatlardan ham foydalaniladi.

YAM va N (ENiR)-yagona me'yor va narxlar. Bu me'yoriy hujjatda barcha qurilish, montaj ishlarini bajarish bo'yicha qabul qilingan zveno tarkibi, birlik ish hajmlari uchun vaqt va ish haqi me'yorlari keltirilgan.

MM va N (VNiR) -ma'muriy me'yor va narxlarda vaqt va ish haqi me'yorlari qurilish ishlarining spetsifikasiga bog'liqlikda keltirilgan (ma'muriyat tomonidan tuzilishi mumkin).

MM va N (MNiR) -mahalliy me'yor va narxlar mahalliy qurilish tashkilotlari, me'yoriy-izlanish stansiyalari tomonidan tuzilib, unda shu qurilish hududi xususiyatlari hisobga olinadi.

Qurilishda ish haqi. Qurilishda texnik va ta'rif me'yorlari asosida haq to'lanadi. Bajarilgan ish hajmi hisoblanib texnik me'yoriy hujjat (YAM va N. KMK) da birlik ish hajmi uchun keltirilgan ish haqi me'yoridan foydalanib, ishbay ish haqi quyidagi ifoda yordamida aniqlanadi.

$I_x = V_i * I_{xm}$ Bunda: I_x - ishbay ish haqi; sum;

V_i - ish hajmi, m , m , dona.

I_{xm} - birlik ish hajmi uchun ish haqi me'yori, sum.

Demak, ishbay haq to'lashda ish haqi mikdori bajarilgan ish hajmiga nisbatan to'g'ri proporsional ravishda oshib boradi. Ishbay haq to'lash oddiy va mukofotli bo'lishi mumkin.

Oddiy ishbay haq to'lashda, ish haqi bajarilgan ish hajmini hisoblab ish haqi me'yorlari bo'yicha to'g'ridan to'g'ri baholanadi.

Mukofotli ishbay haq to'lashda brigada ishga shartnoma asosida kirishib, asosiy ish haqiga qo'shimcha bajarilgan ishning sifatiga, bajarilish muddatiga bog'liqlikda mukofot ham oladi. Mukofot mikdori asosiy ish haqining 40% mikdordan oshmasligi zarur. Mukofot mikdori quyidagi ifoda yordamida hisoblanadi.

T_f

$$M = I_x * (1 - \frac{T_f}{T_m}) * n$$

T_m

bunda M - mukofot puli mikdori, sum;

I_x -asosiy ish haqi mikdori, sum;

T_f -ishning fakt bo'yicha bajarilgan muddati, smena;

T_m -ishning me'yoriy bajarilish muddati, smena;

n -ishning bajarilish sifatini xarakterlovchi koeffitsient, ish «5» bahoga topshirilsa $n=3\%$, ish «4» baho-ga topshirilsa $n=2\%$.

Ta'rif setkasi asosida ishchining ishlagan ish soati bo'yicha hisoblangan ish haqi vaqtbay ish haqi deb ataladi. Ta'rif setkada ishchining malaka darajasiga mos ta'rif koeffitsienti berilgan. Hukumat tomonidan belgilangan eng kam mikdor oylik (soatlikni hisoblab topish mumkin) ish haqi mikdori va ta'rif koeffitsienti asosida vaqtbay ish haqini aniqlash mumkin.

Qurilishda 6 ta malaka darajasi mavjud bo'lib, keyingi 5 ta malaka darajasining 1 chi malaka darajasiga nisbatan ta'rif koef-fitsientlari aniqlangan.

Malaka darajasi	1	2	3	4	5	6
Ta'rif koeffitsienti						

Ayrim hollarda mukofotli vaqtbay haq to'lash ham mumkin, bunda ishchiga uning ilgor faoliyatini hisobga olib mukofot beriladi.

Qurilish montaj ishlari sifatini boshqarish - bu KMI ning sifatli bajarilishi uchun sharoit yaratish va nazorat qilishdir. Sifatni nazorat qilishning qator bosqichlari mavjuddir.

1. Birlamchi nazorat-qurilish maydoniga keltirilgan material, buyum va konstruksiyalar GOST, TSH asosida tashki tekshiruvdan o'tkaziladi.

2. Laboratoriya nazorati-qurilish materiallari, buyumlarining sifat xarakteristikalari laboratoriya jihozlarida sinaladi, xulosalar qilinadi.

3. Geodezik nazorat - bajarilgan KMI sifati geodezik asboblar, jihozlar yordamida nazorat qilib boriladi.

4. Ma'muriy nazorat - KMI bajarilishi sifati avtorlik, buyurtmachi, bosh pudrat quruvchi tashkilot tomonidan nazorat qilinadi.

Davlat qurilish nazorati-KMI sifati «Davlat arxitektura qurilish nazorati» va uning topshirigi bilan loyiha institutlari tomonidan nazorat qilinadi.

Qurilishda yuklarni tashish. Transportlar. Qurilish-montaj ishlarining tuxtovsiz davom etishi qurilish materiallari, buyumlari va konstruksiyalarining takomillashtirilgan grafik asosida, o'z vaqtida tashib keltirilishiga bog'liq. Qurilishda transport xarajatlari qurilish umumiy tannarxining 18-20% ni tashkil etadi. Ma'lumki, transport vositalarini, ularning harakat yo'llarini to'g'ri tanlab, yuklash va tushirish jarayonlarini kompleks mexanizatsiyalab, transport vositalaridan ratsional foydalanib bu xarajatlar miskolini minimumga etkazish mumkin.

Qurilishda yuk tashishni qator texnik iqtisodiy faktorlarga (tashish masofasi, yukning turi va xarakteri,...) tayanib mutaxassislashgan (fakat bir turdagi transportda tashish) va aralash (bir necha tur transportlardan foydalanib tashish) yuk tashishga bo'lish mumkin.

YUk tashish intensivligi (sur'ati) yuk aylanishi va yuk okimi tushunchalari bilan xarakterlanadi. YUk aylanishi - ma'lum vaqt oraligida (soat, smena) ombordan ob'ektga yoki bir ob'ektdan ikkinchi ob'ektga tashilgan yuk og'irligi (ton). YUk okimi- birlik vaqtda yo'lining ma'lum qismidan yuklarning olib utilish surati (ton).

Qurilishda yo'lining qurilish ob'ektiga nisbatan joylashganligiga nisbatan ichki va tashki transport turiga bo'linadi. tashki transport qurilish maydonini tashki manbalar bilan boglash uchun xizmat qiladi. Ichki transport yuklarni qurilish maydoni chegarasida bir joydan ikkinchi joyga kuchirish uchun xizmat qiladi.

Bugungi kunda qurilishda quyidagi zamonaviy transportlardan foydalaniladi.

•temir yo'l transporti;

Uzlukli ish prinsipida ishlovchi mashinalarga shina va tasma zanjir oyoqli bir kovshli ekskavatorlar, tekislovchi ekskavatorlar, bir kovshli universal yuklagichlar, avtoyuklagich, shina oyoqli elektroyuklagich, maxsus yuklagichlar kiradi. Ularda sochiluvchan materiallar, grunt yuklanadi. bundan tashqari uzlukli ish prinsipida ishlovchi, donabay materiallarni yuklab-tushiruvchi mashinalar ham mavjud. Bunday mashinalarga o'zi yurar, mikorali kranlar, ekskavotor-kranlar, avtomobil-kranlar, bir kovshli yuklagichlar misol bo'la oladi.

Uzluksiz ish prinsipida ishlovchi mashinalarga ko'p kovshli yuklagichlar, konveyerlar misol bo'la oladi.
CHangsimon materiallar (sement) pnevmatik jihozlarda ham yuklanishi mumkin. CHangsimon materiallarning quvurlar bo'yicha havo bosimi yordamida uzatilishi atrof muhitni muxofaza qilishda muhim rol o'ynaydi.

Nazorat savollari:

1. Qurilish ishlab chiqarish texnologiyasi fanida qanday asosiy tushunchalar mavjud?
2. Qurilishni texnik me'yorlash nima va unda qanday me'yorlovchi hujjatlardan foydalanadi?
3. Quruvchi ishchiga malaka darajasi qanday tartibda beriladi?
4. Qurilishda ish haqini to'lashning qanday usullari mavjud?
5. Qurilish montaj ishlari sifatini nazorat qilish qanday bosqichlarda amalga oshiriladi?
6. Texnologik jarayon tushunchasiga ta'rif bering
7. Zveno, brigada tushunchalariga ta'rif bering.
8. Mukofotli ish bay haq to'lashda mukofot miqdori qanday ifoda yordamida aniqlanadi?
9. Qurilish ishlari sifatini geodezik nazorat qilishda qanday asboblardan foydalaniladi.
10. Bugungi kunda qadaiy transport turlaridan foydalaniladi?

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Badin G.M. Мещаников А.В. "Технология строительного производства" Ленинград, СЛ, 1997 г. 606 стр.
2. Атоев С.С., Лутский С.ЯА. Технология механизации и автоматизации строительного производства. М.СЛ. 1984г.
3. Атоев С.С. Данилов Н.Н., Прогин В.В. Технология строительного производства. М.СЛ. 1984 г.
4. Qurilish me'yoriy qoidalari. Jamoat binolari va inshootlari.
5. Qurilish me'yoriy qoidalari. SHovqindan himoya. II – 01.08-96.
6. Qurilish me'yoriy qoidalari. Qurilish issiqlik texnikasi.II. 03.04.- 97.
7. L.F.SHubin. Промышленные здания. Из. -3, Москва, stroyizdat-1986 god.
8. P.P.Serbinovich. Гражданские здания массового строительства. Из. -2, Москва, «Высшая школа» - 1975 god.
9. P.G.Buga. Гражданские промышленные и сельскохозяйственные здания Москва, «Высшая школа» - 1983 god.

12-Mavzu :Menejment asoslari. Boshqarish sohasini fundamental o‘rganish. Soha bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash.

Reja

1. Menejment asoslari
2. Boshqarish sohasini fundamental o‘rganish
3. Soha bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash.

Tayanch iboralar; Menejment, Menejment ob‘ekti va su‘ekti. Makro, mego va mikro darajadagi ob‘ektlar. Menejment fanining taxminiy usullari.

. Fanning predmeti maqsadi va vazifalari

Menejment – bu inglizcha so‘z bo‘lib, ingliz tilining Oksford lug‘atida berilgan ta’rifga binoan u:

-boshqaruv hokimiyati va san’ati;

-resurslarni boshqarish bo‘yicha alohida moxirlik va ma’muriy ko‘nikmalar tushuniladi.

Boshqacha so‘z bilan aytganda, menejment – bu boshqaruv, ya’ni resurslarni, odamlarni boshqarish, samarali faoliyat olib borish va foyda olishni bilish, uni ko‘paytirish jarayonidir.

Boshqaruv esa o‘z navbatida-bu tanlov, qaror qabul qilish va uning bajarilishini nazorat qilish jarayonidir.

Demak **menejment fani** bu – boshqaruvchiga tanlovni to‘g‘ri amalga oshirishni va oqil qarorni, qaror qabul qilishni o‘rgatuvchi fandir.

Menejmentning mohiyati ishlab chiqarish usuli, ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlar darajasi, ishlab chiqarish kuchlari rivojlanishiga bog‘liq holda o‘zgaradi. Ishlab chiqarish ravojlanishi va iqtisodiy aloqalar murakkablashuvi bilan boshqaruv ham murakkablashadi va mustaqil fan sifatida ajralib chiqadi. Mulkchilikning turli shakllari mavjud bo‘lgan sharoitda tovar ishlab chiqaruvchilar o‘rtasida raqobat vujudga kelib, u ishlab chiqarishni boshqarish, foydani ko‘paytirishga yo‘naltiriladi. SHundan kelib chiqib, menejment quyidagilarni o‘rganadi:

- boshqarish nazariyasi va amaliyoti;
- boshqarish obekti va subekti;
- boshqarish tamoyili va usullari;
- boshqarish madaniyati;
- menejer va uning fazilatlar;
- menejer reytingi;
- boshqarishda kirishuvchanlik va qaror qabul qilish;
- boshqarish funksiyalari;
- xodimlarni boshqarish;
- ishlab chiqarishni boshqarish;
- samaradorlikni boshqarish;
- o‘z-o‘zini boshqarish;
- hududiy boshqarish va xokozolar.

Fanning maqsadi o‘quvchilarga boshqarish muammolariga nisbatan qiziqish amaliy tashkilotchilik faoliyatiga ishtiyoq uyg‘otishdan iborat.

Menejmentni asosiy vazifasi esa, jamiyat rivojlanishining obektiv qonunlari talablarini hisobga olgan holda va iqtisodiyotni boshqarish amaliyotini umumlashtirish asosida iqtisodiyotni samarali boshqarish uchun zarur bir maqsadga yo‘naltirilgan harakatlar tamoyillarini ishlab chiqishdan iborat.

Fanning obekti va subekti

Menejment **obekti** haqida so‘z yuritganda, eng avvalo, obekt so‘zining lug‘aviy ma’nosiga e’tibor berishimiz zarur.

YA’ni obekt bu:

- bizdan tashqarida va bizning ongimizga bog‘liq bo‘lmagan holda mavjud bo‘lgan borliq, voqelik moddiy dunyo, mavjudot;

- kishi faoliyati, diqqat–e’tibori qaratilgan hodisa, narsa, shaxs;

- xo‘jalik yoki mudofaa ahamiyatiga ega bo‘lgan korxona, qurilish, ayrim uchastka va h.k.

Demak, obekt tushunchasi mikro voqelikdan (kishi va uning faoliyatidan) tortib, to makro voqelik (moddiy dunyo, jamiyat) darajasigacha bo‘lgan ma’noni o‘z ichiga oladi. Masalan, «haydovchi o‘z mashinasini boshqara ololmaganligi sababli u yo‘ldan chiqib ketgan». Bu erda boshqaruv obekti bo‘lib mashina hisoblanadi.

YOki, «U kishi o‘zini juda yaxshi boshqara oladi». Bu erda boshqaruv obekti bo‘lib kishi, shaxs hisoblanadi. Futbol komandasi yoki shahar transporti harakatini boshqarish. Tuman, viloyat, mamlakatni boshqarish va xakozo menejmentning yoki boshqarishning obektlaridir.

Boshqarish ishini bajaruvchi idoralar va ularning rahbarlari menejmentning **subekti**, ya’ni boshqaruv organlari yoki menejerlar – boshqaruvchilar bo‘lib hisoblanadi.

3.1. Boshqaruv tarkibi to‘g‘risida tushuncha

«**Struktura**» (tarkib) lotincha so‘z bo‘lib, narsalar tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘liq ravishda joylashishi, tuzilishini bildiradi.

Boshqarish tarkibi deganda boshqaruv maqsadlarini amalga oshiruvchi va funksiyalarni bajaruvchi bir-biri bilan bog‘langan turli boshqaruv organlari va bo‘g‘inlarining majmui tushuniladi.

Boshqarishning u yoki bu vazifalarini hal qilish uchun muayyan organlar tuziladi. Boshqarish organlari tizimi, quyidagi organlarning yuqori organlarga bo'ysunishi va ular o'rtasidagi o'zaro aloqa boshqarish tarkibi tushunchasini tashkil qiladi. Bunday tarkib odatda «boshqaruv apparati tarkibi» deb yuritiladi. U biror–bir boshqaruv organining (vazirlikning boshqaruv apparati, korxonaning boshqaruv apparati va h.k.) bo'limlari tarkibini bildiradi.

Boshqarish tarkibi **ishlab chiqarish tarkibi** bilan ham ifodalanadi. Bunda boshqarishni tashkil etishning dastlabki va belgilovchi omili ishlab chiqarish jarayoni bo‘lib hisoblanadi.

SHunday qilib boshqarishning maqsadlari, funksiyalari, vazifalari, obektlari va organlari uning **tashkiliy tarkibini** belgilab beradi.

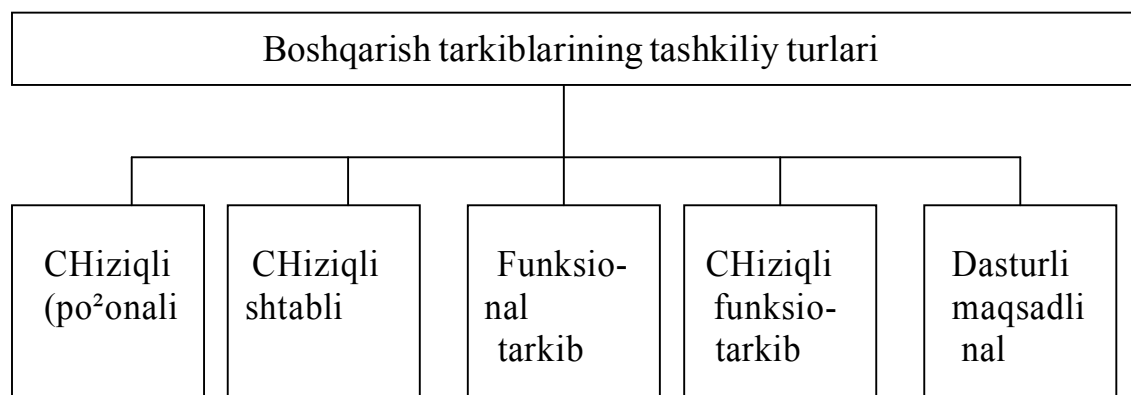
Tashkiliy tarkiblarni hosil qiladigan boshqarish organlari boshqaruv bo'g'inlari va boshqaruv bosqichlari shaklida bo'ladi.

Boshqarish bo‘g‘ini – bu boshqarishning ayrim yoki qator funksiyalarini bajaruvchi mustaqil tarkibiy bo‘limlaridir.

Boshqarish bosqichi – bu ierarxiyaning muayyan darajasida amal qiladigan bo‘g‘indir. Masalan:

Vazirlik $\longrightarrow$ birlashma $\longrightarrow$ korxona $\longrightarrow$ sex $\longrightarrow$ uchastka

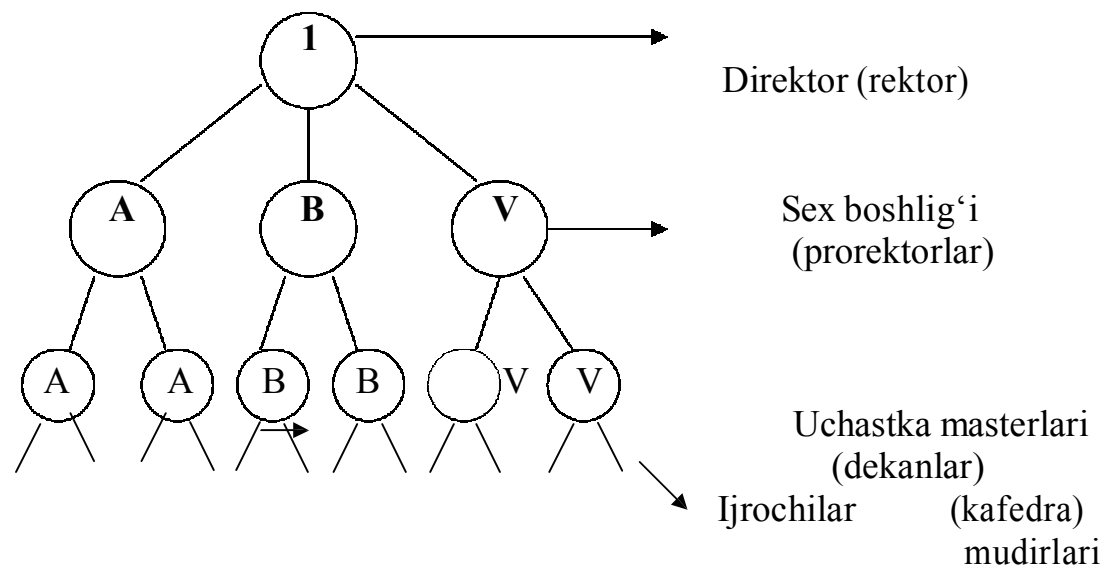
Boshqarishning quyidagi asosiy tashkiliy tarkiblari ma'lum. (1-chizma).

1-chizma. Boshqarish tarkibining tashkiliy turlari.

CHiziqli tarkib boshqarish tarkibining eng sodda turi bo‘lib, bunda har bir rahbar o‘ziga ishonib topshirilgan bo‘linma faoliyatini yakka boshchilik asosida boshqaradi va barcha zarur qararlarni mustaqil ravishda qabul qiladi.

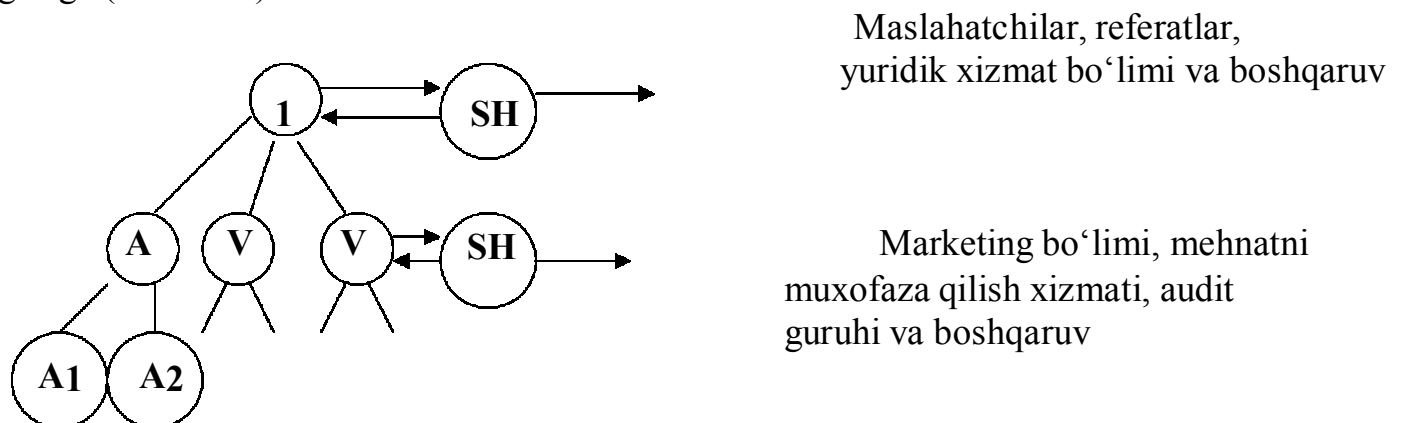
(2-chizma).

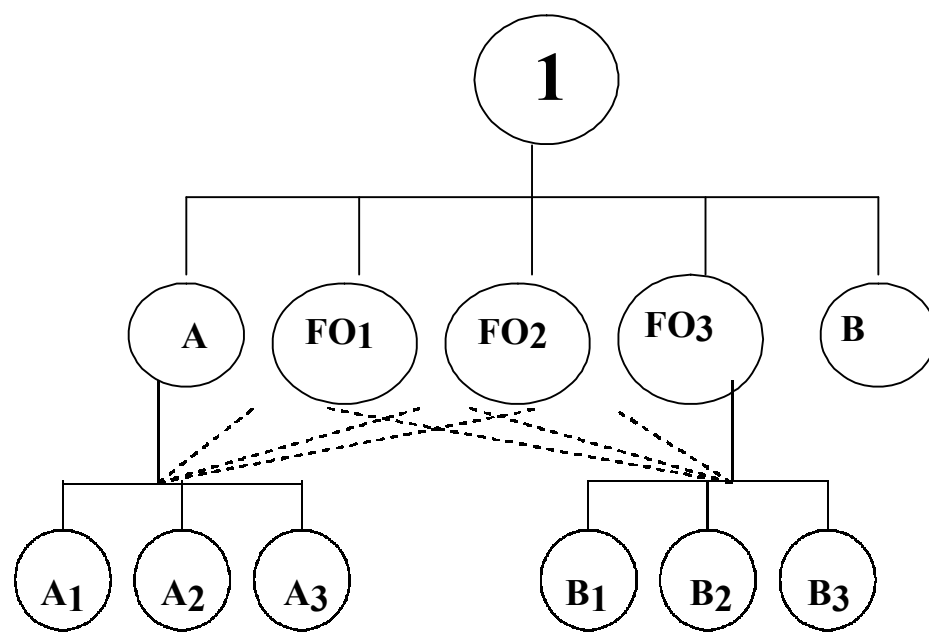
2-chizma. CHiziqli boshqarish tartibi.

CHiziqli – shtabli tarkib har bir rahbar huzurida ixtisoslashgan xizmatlar, maslahatchilar kengashi, ya'ni shtablar tuzish orqali tashkil etiladi.

Bu tarkib quyidagi ko‘rinishga ega (3-chizma).

3-chizma. Boshqaruvning CHiziqli –shtabli tarkibi.

A, B –sex boshliqlari, funksional organlar.

FO1 – marketing bo‘yicha direktor o‘rinbosari funksional rahbar.

FO2 –ishlab chiqarish bo‘yicha direktor o‘rinbosari funksional rahbar.

FO3 –moliya va reja bo‘yicha direktor o‘rinbosarlari funksional rahbar.

A1, A2, A3 – ijrochilar.

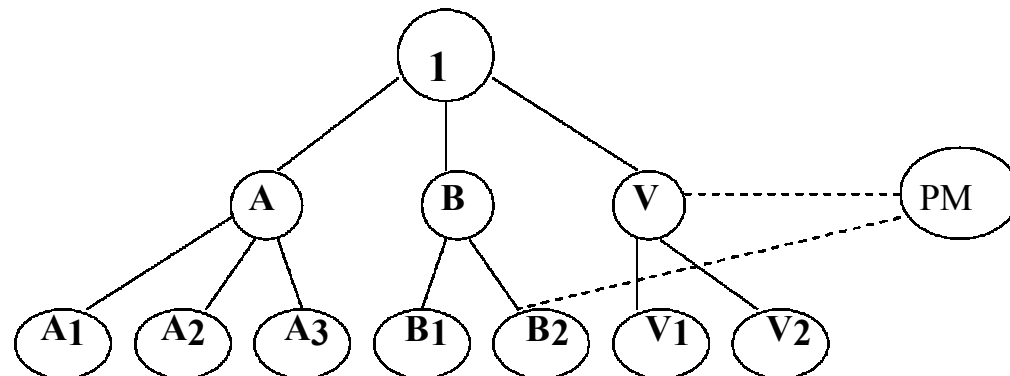
B1, B2, B3 – ijrochilar.

4-chizma. Boshqarishning funksional tarkibi.

Funksional tarkib – bunda har bir boshqaruv bo‘g‘iniga muayyan funksiyalar biriktirib qo‘yiladi. Masalan, biri marketing, ikkinchisi ishlab chiqarish bilan shug‘ullanadi.

Dasturli – maqsadli boshqarish tarkibi – bu tarkib uch ko‘rinishda bo‘ladi: loyiha bo‘yicha boshqaruv, maxsulotga ko‘ra boshqaruv, matritsaviy tarkib.

Loyiha bo‘yicha boshqaruv – yangi texnika va texnologiyani qisqa muddatda joriy qilish zaruriyati tug‘ilgan hollarda foydalaniladi. Bu bo‘lim loyiha tayyorlaydi va uning ijro etilishini ta‘minlaydi. Ish bitgandan keyin loyihalash guruhi tugatiladi.

5-chizma. Boshqarishning dasturli-maqsadli tarkibi.

Maxsulotga ko‘ra boshqaruvning afzalligi axborotlarning kelish yo‘llari va oqimining qisqarishida, yakka boshchilik tamoyiliga to‘la rioya qilinishida, boshqarishning yuqori bosqichlarini mayda joriy vazifalardan xalos qilishda namoyon bo‘ladi. Bunday tarkib bozorda talabning o‘zgarishiga tezkor munosabat bildirishga qodir.

Matritsaviy tarkib – bo‘yicha boshqarish ancha murakkab bo‘lib, u maxsuloti nisbatan qisqa «umr» ko‘radigan va tez-tez o‘zgarib turadigan korxonalar tomonidan ko‘llaniladi.

Boshqaruv tarkibi to‘g‘risida tushuncha

«**Struktura**» (tarkib) lotincha so‘z bo‘lib, narsalar tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘liq ravishda joylashishi, tuzilishini bildiradi.

Boshqarish tarkibi deganda boshqaruv maqsadlarini amalga oshiruvchi va funksiyalarni bajaruvchi bir-biri bilan bog‘langan turli boshqaruv organlari va bo‘g‘inlarining majmui tushuniladi.

Boshqarishning u yoki bu vazifalarini hal qilish uchun muayyan organlar tuziladi. Boshqarish organlari tizimi, quyi organlarning yuqori organlarga bo‘ysunishi va ular o‘rtasidagi o‘zaro aloqa boshqarish tarkibi tushunchasini tashkil qiladi. Bunday tarkib odatda «boshqaruv apparati tarkibi» deb yuritiladi. U biror–bir boshqaruv organining (vazirlikning boshqaruv apparati, korxonaning boshqaruv apparati va h.k.) bo‘limlari tarkibini bildiradi.

Boshqarish tarkibi **ishlab chiqarish tarkibi** bilan ham ifodalanadi. Bunda boshqarishni tashkil etishning dastlabki va belgilovchi omili ishlab chiqarish jarayoni bo‘lib hisoblanadi.

SHunday qilib boshqarishning maqsadlari, funksiyalari, vazifalari, obektlari va organlari uning **tashkiliy tarkibini** belgilab beradi. “Menejment” kafedrasi o‘z faoliyatini 1969 yildan “Iqtisodiyot” fakulteti tarkibida “Qurilishni tashkil etish va rejalashtirish” nomi bilan boshladi.

Kafedrani tashkil etgan va uni birinchi mudiri bo‘lib, dosent. Gilev Baris Mixaylovich hisoblanadi. Kafedrani keyinchalik, keyingi davrlarida i.f.d. professor Djabriev A.N., dotsent. Kamorov T.N., i.f.n. dotsent. Danilyan V.B., t.f.n. dotsent. Muhammadiev U.A., i.f.n. dotsent. Bektemirov A.B., Suyunov A.S.lar boshqarib kelishgan.

2012-2013 o'quv yilidan boshlab i.f.n. dotsent. Buronov O.B. kafedraga rahbarlik qilib kelmoqda.

O'quv ishlari

Kafedra o'z faoliyatini o'quv yiliga mo'ljallangan reja asosida olib bormoqda. Kafedra majlislarida o'quv, o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot ishlari, ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarning holati doimiy ravishda tahlil qilib boriladi.

Hozirgi kunda kafedrada bakalavrlar uchun 19 ta fandan, magistrlar uchun 2 ta fandan ma'ruza, seminar, Amaliy mashg'ulotlar olib boriladi.

Kafedrada bakalavr yo'nalishi uchun o'qitiladigan fanlar:

1. Menejment asoslari
2. Menejment nazariyasi
3. Marketing
4. Strategik menejment
5. Tadbirkorlik asoslari
6. Moliya va soliq
7. Biznesni rejalashtirish
8. Kichik biznes va tadbirkorlik
9. Tashkiliy xulq
10. Boshqarish qarorlarini qabul qilish
11. Qurilishni tashkil etish va boshqarish
12. Xorijiy investisiya
13. Bojxona ishi
14. Sug'urta ishi
15. Soliq va soliqqa tortish
16. Standartlashtirish va sifatni boshqarish
17. Xodimlarni boshqarish
18. Qimmatbaho qog'ozlar bozori
19. Ijtimoiy menejment

Kafedrada magistr yo'nalishi uchun o'qitiladigan fanlar:

1. Ta'lim menejmenti va iqtisodiyot
2. Strategik menejment

O'quv-uslubiy ishlar.

Kafedrada keyingi 3 yil mobaynida 2 ta o'quv qo'llanma, 2 ta monografiya va 7 ta uslubiy ko'rsatmalar chop qilindi. O'quv qo'llanmalarning barchasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tavsiyasi bilan chop qilingan

Nazorat savollari:

1. Boshqaruv samaradorligi deganda nimani tushunasiz?
2. «Mezon» (kriteriya) va «ko'rsatkich» bir xil tushunchalarmi?
3. Boshqarish samaradorligini tahlil qilishda qanday ko'rsatkichlar ko'llaniladi?
4. Boshqaruv mehnati samaradorligini ko'rsatkichi qanday hisoblanadi?

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T. «Adolat» 1992 y.
2. Karimov I.A. Bizdan ozod va obod vatan kolsin. T.2.T. «O'zbekiston» 1996y. 380 b.
3. Karimov I.A. Vatan sajdagox kabi mukaddasdir. T.3.T., «O'zbekiston» 1996 y. 366 b.
4. Karimov I.A. O'zbekiston: milliy istiklol, iqtisod, siyosat, mafkura.T.1-T., «O'zbekiston» 1996 y. 364 b.
5. Karimov I.A. Bunyodkorlik yo'lidani. T.4.T.«O'zbekiston» 1996 y. 349b.
6. Karimov I.A. Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. T.5.T., «O'zbekiston» 1997 y. 384 b.
7. Karimov I.A. Xavfsizlik va barqaror taraqqiyot yo'lida. T.6.T., «O'zbekiston» 1998 y. 428 b.
8. Karimov I.A. Barkamol avlod-O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.6.T., «O'zbekiston» 1998 y. 324-346 betlar.
9. Karimov I.A. Ozod va obod vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz. T.8.T., «O'zbekiston» 2000 y. 528 b.
10. Abdullaev YO. Bozor iqtisodiyoti asoslari. T., «Mehnat», 1997 y.
11. Abduraxmonov K.X. Upravlenie trudovym potentsialom regiona. T., «Mehnat» 1994y.
12. Valijonov R., Kobulov O. Menejment asoslari. T., ToshDU . 1997y.
13. G'ulomov S.S. Menejment asoslari. T., «SHark». 2002 y.
14. G'ulomov S.S. Menejment. T., Tosh DAU., 2002 y.
15. SHarifxo'jaev M., Abdullaev YO. Menejment. T., «o'qituvchi». 2001 y.
16. Meskon M., Albert M., Xedouri F. Osnovy menedjmenta (pre.s ang.)M., 1997y.
17. Karnegi Deyl. Kak zavoetvat družey i okazyvat vliyanie na lyudey. (per.sang.) M., «Ekonomika» 1989 y.
18. Muhammad payg'ambar qissasi. hadislar. T., «Kamalak» 1998y.
19. Murakaev I. Saifnazarov I. Menedjment asoslari. T., TDIU. 1998.
20. Zaynutdinov SH., Murokaev I. va boshqalar. «Menejment asoslari». T., «Moliya» 2001 y.
21. Temur tuzuklari. T., «G'.G'ulom», 1991 y.

Mundarija

Kirish.....	-	3
1 Institut taraqqiyotining qisqacha tarixi. Institut bitiruvchilarining faoliyati, ularning xalq xo'jaligidagi, uzluksiz ta'lim tizimidagi, fan taraqqiyotidagi o'rni. Rektorlik va institut ilmiy kengashi. Fakultetlar, dekanatlar, kengashlar, kafedralar.	-	4
2 Ta'lim yo'nalishlari va mutaxassisliklar. O'quv rejasi. Nazariy va amaliy ta'lim. Umumkasbiy va ixtisoslik fanlarning qisqacha mazmuni. Talaba tanlovi fanlari.	-	13
3 O'quv dasturlari. O'quv darslarining turlari: ma'ruza, seminar, amaliy mashg'ulot, laboratoriya, konsultatsiya, kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi).....	-	23
4 ARMga a'zo bo'lish. Bibliografiya elektron kutubxonadan foydalanish. O'quv zallarida ishlash. ARM adabiyotlaridan foydalanish. Kitob bilan ishlash. ARMning ichki tartib qoidasi va unga amal qilish.	-	27
5 Ichki nazorat – Reyting nazorat tizimi haqida Nizomning tahlili. Yakuniy davlat nazorati – o'quv fanlari bo'yicha davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi.....	-	31
6 O'quv fanlaridan talabalar olimpiadalari. Talabalar ishlari konkursleri. Talabalarning ratsionalizatorlik va ijodkorlik ishlari. Ilmiy yo'nalishdagi kurs ishlari (loyihalari) va bitiruv malakaviy ishlari.....	-	36
7 Institut talabalarining huquq va majburiyatlari. Talabalarning axloq normalari. Talabalarning ichki tartib-qoidalari. Talabalarni rag'batlantirish shakllari. Ma'muriy jazo turlari. Stipendiya bilan ta'minlash. Ovqatlanish. Talabalar turar joyi Poliklinika. Sport – sog'lomlashtirish tadbirlari. Sport musobaqalari. Universiada.....	-	40
8 Binolarni tarixiy echimlari. Binolarni loyihalash asoslari va qurilish nazariyasi. Binolarni qayta tiklash va qurish. Bino barpo etishda arxitekturaviy loyihalash.....	-	43
9 Binolarning konstruksiyalari. Turli konstruktiv echimlar. Me'yoriy hujjatlarda texnik informatsion adabiyotlardan va internetdan foydalanish.....	-	51
10 Zamin va poydevorlar. Inshootni mustahkamligi va turg'un holatlari. Inshootni loyihasini tuzish. Zaminda grunt da yuz o'zgarishlar.....	-	53
11 Qurilish texnologiyasi va uni tashkil etish. Qurilish texnologiyasini takomillashtirish. Qurilish texnologiyasini ishlab chiqarishga tadbqiq etish.....	-	56
12 Menejment asoslari. Boshqarish sohasini fundamental o'rganish. Soha bo'yicha mutaxassislarni tayyorlash.....	-	61
Mundarija.....	-	66

Ma'ruza mashg'ulotlarining mavzular va soatlar bo'yicha taqsimlanishi

5111000-Kasbiy ta'lim (5340200-Bino va inshootlar qurilishi)

№	Mavzularning nomi	Jami soat		Ma’ruza soati	Amaliy mashg’ulot soati	Mustaqil ta’lim	
		Barcha yo’nalishlar	Kasb ta’limi			Barcha yo’nal.	Kasb ta’lim
I-Semestr							
1	Institut taraqqiyotining qisqacha tarixi. Institut bitiruvchilarining faoliyati, ularning xalq xo‘jaligidagi, uzluksiz ta’lim tizimidagi, fan taraqqiyotidagi o‘rni. Rektorlik va institut ilmiy kengashi. Fakultetlar, dekanatlar, kengashlar, kafedralar.	-		4	2	-	2
2	Ta’lim yo‘nalishlari va mutaxassisliklar. O‘quv rejasi. Nazariy va amaliy ta’lim. Umumkasbiy va ixtisoslik fanlarning qisqacha mazmuni. Talaba tanlovi fanlari.			2	2	-	-
3	O‘quv dasturlari. O‘quv darslarining turlari: ma’ruza, seminar, amaliy mashg‘ulot, laboratoriya, konsultatsiya, kurs ishi (loyihasi), bitiruv malakaviy ishi (magistrlik dissertatsiyasi).	-		2	2	-	2
4	ARMga a’zo bo‘lish. Bibliografiya elektron kutubxonadan foydalanish. O‘quv zallarida ishlash. ARM adabiyotlaridan foydalanish. Kitob bilan ishlash. ARMning ichki tartib qoidasi va unga amal qilish.			2	2	-	2
5	Ichki nazorat – Reyting nazorat tizimi haqida Nizomning tahlili. YAkuniy davlat nazorati – o‘quv fanlari bo‘yicha davlat attestatsiyasi, bitiruv malakaviy ishi, magistrlik dissertatsiyasi.	-		4	2	-	2
6	O‘quv fanlaridan talabalar olimpiadalari. Talabalar ishlari konkurslari. Talabalarining ratsionalizatorlik va ijodkorlik ishlari. Ilmiy yo‘nalishdagi kurs ishlari (loyihalari) va bitiruv malakaviy ishlari.	-		4	2	-	2
7	Institut talabalarining huquq va majburiyatlari. Talabalarining axloq normalari. Talabalarining ichki tartib-qoidalari. Talabalarni rag‘batlantirish shakllari. Ma’muriy jazo turlari. Stipendiya bilan ta’minlash. Ovqatlanish. Talabalar turar joyi Poliklinika. Sport – sog‘lomlashtirish tadbirlari. Sport musobaqalari. Universiada.			2	2	-	2
8	Binolarni tarixiy echimlari. Binolarni loylash asoslari va qurilish nazariyasi.Binolarni qayta teklash va qurish. Bino barpo etishda arxitekturaviy loyihalash.			4	2		2
9	Binolarning konstruksiyalari.Turli konstruktiv echimlar. Me’yoriy hujjatlarda texnik informatsion adabiyotlardan va internetdan foydalanish.			2	2		2
10	Zamin va poydevorlar. Inshootni mustahkamligi va turg‘un holatlari.Inshootni loyahasini tuzish. Zaminda gruntida yuz o‘zgarishlar.			2	2		-
11	Qurilish texnologiyasi va uni tashkil etish. Qurilish texnologiyasini takomillashtirish.Qurilish texnologiyasini ishlab chiqarishga tadbiq etish.			4	2		2
12	Menejment asoslari. Boshqarish sohasini fundamental o‘rganish. Soha bo‘yicha mutaxassislarni tayyorlash.			2	2		2
Jami:		-	80	34	24		20